משנה · אחרונים · מלאכת שלמה · סדר נזיקין

מלאכת שלמה על משנה סנהדרין

רבי שלמה עדני

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מלאכת שלמה על משנה סנהדרין

רבי שלמה עדני

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מלאכת-שלמה-על-משנה-סנהדרין/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
משנה א 5
משנה ב 7
משנה ג 8
משנה ד 10
משנה ה 11
משנה ו 12
פרק ב 14
משנה א 14
משנה ב 15
משנה ג 16
משנה ד 16
משנה ה 18
פרק ג 19
משנה א 19
משנה ב 20
משנה ג 22
משנה ד 24
משנה ה 29
משנה ו 29
משנה ז 31
משנה ח 32
פרק ד 32
משנה א 32
משנה ב 35
משנה ג 37
משנה ד 37
משנה ה 38
פרק ה 39
משנה א 39
משנה ב 39
משנה ג 40
משנה ד 42
משנה ה 42
פרק ו 43
משנה א 43
משנה ב 44
משנה ג 44
משנה ד 45
משנה ה 47
משנה ו 47
פרק ז 48
משנה א 48
משנה ב 49
משנה ג 50
משנה ד 50
משנה ה 52
משנה ו 53
משנה ז 55
משנה ח 56
משנה ט 57
משנה י 57
משנה יא 59
פרק ח 59
משנה א 59
משנה ב 60
משנה ג 60
משנה ד 60
משנה ה 61
משנה ו 62
משנה ז 62
פרק ט 63

משנה א 63
משנה ב 64
משנה ג 65
משנה ד 65
משנה ה 66
משנה ו 67
פרק י 68
משנה א 68
משנה ב 69
משנה ג 71
משנה ד 73
משנה ה 74
משנה ו 74
פרק יא 75
משנה א 75
משנה ב 76
משנה ג 76
משנה ד 76
משנה ה 77
משנה ו 78

פרק א

משנה א

בעזר אל גדול ונורא. ובס"ד העושה שפטים בעובדי אלהים אחרים. נתחיל מסכת סנהדרין

דיני ממונות דהיינו הודאות והלואות עכ"ל רעז"ל. אמר המלקט פי' הודאות הן שבא לדון בעדי הודאה שמביא עדים שאומרים בפנינו הודה לו. הלואות הן שבא לדון בעדי הלואה שמעידין בפנינו הלוהו. ובברייתא פליג רב וס"ל דדינו ממונות בעי חמשה דיינים כדי שיהא קריבה לדין בחמשה וגמר דין בשלשה. פי' שאם יחלוקו בדין יהיו שלשה רוב ונלך אחריהם ויליף לה מקרא דכתיב אשר ירשיעון אלהים לשון רבים דהיינו תרי ונאמר ג"כ למעלה עד האלהים יבא דבר שניהם מה למטה שנים אף למעלה שנים אין ב"ד שקול מוסיפין עליהם עוד אחד הרי כאן חמשה אבל ונקרב בעל הבית אל האלהים לא חשיב ליה דקסבר אין דורשין תחלות ורבנן ירשיען כתיב לשון יחיד:

[הגהה וכתבו תוס' ז"ל וצריך לדקדק בכל הנהו דלקמן בגמרא קרנת קרנת קרנות לטטפת לטטפת לטטפות ועשרה כהנים דלקמן סי' ג' דדרשי' בגמרא כולהו למניינא ולא אמרינן אין דורשין תחלות ע"כ. ועיין על זה בתוספות זבחים דף ל"ח ע"א]. עוד בפי' רעז"ל אבל גזלות וחבלות בשלשה מומחין ע"כ. אמר המלקט ומשום דחלוקים בדיניהם מש"ה לא תננהו תנא בחד בבא. גזלות כופר דפקדון דמששלח בו יד הוי גזלן וכן החוטף מיד חברו הוי גזלן אבל לוה שלא שילם לא מיקרי גזלן דמלוה להוצאה נותנה:

חבלות החובל בחברו וכו' ותוס' פירשו כאן וגם בר"פ החובל (בבא קמא ד' פ"ד) די"מ דדוקא גזלות שע"י חבלות קתני הכא דבעינן מומחין כגון דאינצו בי תרי ומחו אהדדי עד שתקף אחד מהם וגזל את חברו דכי ה"ג לא שכיחא טפי ולא עבדינן שליחותייהו ומעשים בכל יום שאנו דנים דיני גזלות אם לא באו על ידי חבלות ע"כ:

תשלומי כפל דגניבה דכתיב אם המצא תמצא בידו הגניבה וכו':

תשלומי ד' וה' דשור או שה וטבחו או מכרו:

בשלשה מחק הר"ר יהוסף ז"ל מלת בשלשה מבבא זו. גמרא נזק וחצי נזק וכו' נזק היינו חבלות משום דקבעי למתני ח"נ תנא נמי נזק שלם. ח"נ נמי היינו חבלות תנא ממונא ותנא קנסא הניחא למ"ד פלגא נזקא קנסא אלא למ"ד פלגא נזקא ממונא מא"ל אלא איידי דקבעי למיתני תשלומי כפל ותשלומי ד' וה' דממון שאינו משתלם בראש הוא תנא נמי ח"נ דממון שאינו משתלם בראש ואיידי דקבעי למיתני ח"נ תנא נמי נזק שלם. וכתבו תוס' ז"ל נזק היינו חבלות לאו בשור שהזיק שור קאמר דהא איתא בהחובל דגובין אותו

בבבל ולא בעי מומחין אלא בשור שהזיק אדם והא דקאמר משום דקבעי למיתני ח"נ דלא כר"ע דקאמר אף תם שחבל באדם משלם במותר נ"ש ומיהו נראה דאיירי בכל ענין אף בשור דאזיק שור דהא מסיק בהחובל דהא דגובין בבבל נזקי שור בשור היינו דוקא נזקי שן ורגל דמועדין מתחלתן אבל נזקי קרן אמרינן התם דאין מועד בבבל ע"כ. גמרא שלח ליה רב נחמן בר רב חסדא לרב נחמן בר יעקב ילמדנו רבינו יחיד מומחה דאין דיני קנסות או לא אמר ליה תניתוה:

תשלומי כפל ותשלומי ד' וה' בשלשה מאי שלשה אילימא שלשה הדיוטות הא אמר אבוה דאבוך משמיה דרב אפילו עשרה והן הדיוטות פסולין לדיני קנסות אלא מומחין וקאמר שלשה. ועיין בנמקי יוסף ראש דף רע"ב:

אונס ומפתה. נערה בתולה חמשים כסף. ואיתה להאי בבא דאונס בירושלמי פ' נערה שנתפתתה. וביד פ"ג דהלכות נערה בתולה סי' ג' ובטור א"ה סוף סי' קע"ז וכתבו תוס' ז"ל הא דלא תנא כופר ושלשים של עבד כדתנן שאר קנסות נראה לר"ת כו' עיין בתוספת יום טוב. וכתוב בנ"י ומיהו אנן אע"ג דלא דיינינן השתא בגזלות וחבלות אלא במידי דשכיחא ואית ביה חסרון כיס כגון מתנות וירושות וגיטין וכתובות הא כתב רב אלפס ז"ל בב"ק דבכל מאי דלא דיינינן השתא מנהג בשתי ישיבות דמשמתינן ליה עד שיפרע לחברו לפי ראות עיניו ע"כ:

מפני שיש בו דיני נפשות. בגמרא פריך וכי יש בו דיני נפשות מאי הוי השתא מיהא לאו דיני נפשות הוא דליכא עדים ומתרצי לה אמוראי טובא דפלוגתא דר"מ ורבנן בפלוגתא דתנאי אחריני יש מהן במשניות ויש מהן בברייתות ובמסקנא מתרצינן דכ"ע חוששין ללעז פי' אי בשלא הביא עדים הבעל דכ"ע חוששין ללעז פי' דשמא כשיבאו לב"ד ויצא הקול ישמעו עדים ויבאו עדים שזנתה תחתיו ועכשיו אין הבעל יודע ובעי' עשרים ושלשה מעיקרא דשמא יבא לידי נפשות ומדבעינן עשרים ושלשה אפילו ממון בעינן עשרים ושלשה פי' שאם אחר שנתקבצו כ"ג למידן דיני נפשות שאמר הבעל להביא עדים שזנתה תחתיו ולא מצא ונתפזרו להם הדיינים לאתה צורך כגון להקביל פני המלך או למדידת עגלה ערופה ולא נשארו רק שלשה ואמר להם הואיל ואין לי עדים דינו לי מיהת דיני ממונות להפסידה כתובתה דאדם נאמן בכך דחזקה אין אדם טורח בסעודה ומפסידה אין דנין לו דחוששים לכבוד הראשונים ובעינן כולהו אלא מתני' מיירי שהביא עדים וכגון דאתכחוש העדים בבדקות שזה אומר כליו של בועל שחורים וזה אומר לבנים ואמרו הנך סהדי לא היה שם עד אחר דליכא תו למיחש שמא יבאו עדים אחרים שזנתה ולא הוכחשה בחקירות איזה יום ואיזה שעה וכיוצא בהם שהעדים

באין על ידיהם לידי הזמה ור"מ סבר הכחשה דבדיקות שמה הכחשה ולא מקטלא הלכך דיני ממונות לבד הוא וסגי בשלשה ורבנן סברי כיון דבחקירה נמצאו מכוונים הכחשה דבדיקות לאו הכחשה היא דלא רמו סהדי אדעתייהו למיבדק כולי האי והוי דיני נפשות ובעינן עשרים ושלשה וקמיפלגי בפלוגתא דבן זכאי ורבנן דתנן לקמן בפ"ה מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנים דר"מ אית ליה דבן זכאי ורבנן לית להו דבן זכאי. ונמקי יוסף האריך בריש סוגיא זו ליישב פי' רש"י ור"ת ע"ש. וביד כולה מתני' עד סוף סי' ג' דהלכות סנהדרין ורפי"ו ובטור ח"מ סי' ג':

משנה ב

מכות בשלשה פרק הנחנקים (סנהדרין דף פ"ז) ובפירקין דף ט':

בעשרים ושלשה ירושלמי ובבלי ר' אבהו אמר מכות בכ"ג שפעמים שמת ממכותיו והרי יש בו דיני נפשות. וכתב הר"ר יהוסף ז"ל משום ר' ישמעאל אמרו בעשרים ושלשה לא מצאתי בכל הספרים:

עבור החדש בשלשה רשב"ג אומר וכו' ירושלמי ובבלי בר קפרא שמע כולהון מהדא יברכך ה' וישמרך מכאן שמתחלין בשלשה. יאר ה' פניו אליך ויחונך מכאן שנושאין ונותנין בחמשה. ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום מכאן שגומרין בשבעה. ר' יהושע בן לוי שמע מהכא ויקח רב טבחים את שלשה שומרי הסף מכאן שמתחילין בשלשה. וחמשה אנשים מרואי פני המלך מכאן שנושאין ונותנין בחמשה ושבעה אנשים מרואי פני המלך מכאן שגומרין בשבעה. א"ר יונתן מכאן לסנהדרין גדולה של כל ישראל ויקח שר הטבחים את שריה כהן הראש ואת צפניה וכו' הרי שנים ושבעה אנשים מרואי פני המלך הרי ט' וששים איש מעם הארץ הרי שבעים חסר אחד ומן העיר סריס אחד הרי שבעים. ואית תנאי שבעים ואחד ויקח רב טבחים את שלשה שומרי הסף ושבעה מרואי פני המלך וששים איש מעם הארץ ומן העיר לקח סריס אחד הרי שבעים ואחד ע"כ:

עבור החדש בת"כ פרשה ט' דפרשת אמור. ובגמרא דייקינן חישוב חדש לא קתני דנימא שצריך שלשה לחשוב אם יעברו את החדש דבחושבנא תליא מילתא אע"פ שצריך לעברו משום ירקייא ומשום מתייא אפ"ה חושבנא בעי כדתנן במס' ערכין אין פוחתין מד' חדשים וכו' קדוש נמי לא קתני דנימא דצריך שלשה לקבל עדות החדש מפי העדים ולומר מקודש החדש אלא עיבור החדש קתני דמשמע שצריך שלשה לומר מעובר וקשה אמירה זו למה לא ליקדשוה ביום שלשים וממילא כי מקדשינן ליה למחר מיעבר החדש שעבר דיום שלשים בתריה שדינן ליה ומשני אביי תני קדוש החדש והכי תניא נמי בהדיא בברייתא קדוש החדש ועבור שנה בשלשה דברי ר"מ והכי תריץ נמי בירושלמי.

ורבא אקשי עליה דאביי דדרך תנא לטעות בגרסא ולחסור תיבה אחת ע"י שכחה אבל אין נחלף לתנא בין גרסת קדוש לגרסת עבור אלא אמר רבא הכי קתני קדוש ביום עבור בשלשה אחר עיבור ליכא קדוש פי' קדוש ביום עבור כגון בחדש חסר שעבר צריך שלשה לקדש ר"ת הבא ביום שלשים לחדש שעבר אבל לאחר עיבור פי' אם עשו חדש שעבר מלא וקבעו ר"ח ביום שלשים ואחד אין אומרים בו מקודש מקודש ור' אלעזר ב"ר צדוק היא דאמר בפ' שני דר"ה אם לא נראה בזמנו דהיינו ביום שלשים אין מקדשין אותו שכבר קדשוהו שמים ורב נחמן אוקי לה אליבא דפלימו דאמר אפכא בזמנו אין מקדשין אותו שאין צריך לעשות חזוק לדבר שהרי בזמנו בא שלא בזמנו מקדשין אותו והכי קתני קדוש אחר עיבור בשלשה ביום עיבור ליכא קדוש ורב אשי אמר לעולם חישוב קתני פי' לחשב אם יעברו את החדש דבחושבנא תליא מילתא דצריך לחשב תולדות הלבנה שאם תקדים שלשה ימים או שנים לקביעות החדש לא מעברינן ליה דתמהי בה אינשי ומאי עיבור חישוב דעיבור ואיידי דקבעי למיתני עיבור שנה תנא נמי עיבור החדש דגבי שנה לא סגי דלא ליתני עיבור דאמירה בעי שיקדשו אדר שני לשם אדר דאי שתקי ממילא לשם ניסן מיקבע ומתני' הכי דייקינן מינה חישוב חדש אין קדוש חדש לא דלא צריך לקדושי לא חדש מלא ולא חדש חסר כר' אליעזר דאמר בברייתא בין בזמנו בין שלא בזמנו אין מקדשין אותו דאמר קרא וקדשתם את שנת החמשים שנה שנים אתה מקדש ואי אתה מקדש חדשים נמצא ששלשה מחלוקות בדבר ר"א ב"ר צדוק סבר בזמנו מקדשי' שלא בזמנו אין מקדשין ופלימו ס"ל אפכא ור' אליעזר ס"ל בין בזמנו בין שלא בזמנו אין מקדשין אותו:

בשלשה מתחילין וכו' ביד פ"ד דהלכות קדה"ח סי' ט' י':

משנה ג

סמיכת זקנים וכו'. ר"פ מצות חליצה וירושלמי פ' עגלה ערופה ובפירקין ד' ג' וביד פ"ג דהלכות מעשה הקרבנות סי' י' ובפ"ד דהלכות סנהדרין סי' ג'. ובגמרא בברייתא יליף לה ר"ש מדכתיב גבי סמיכה זקני שנים ואין ב"ד שקול מוסיפין עליהם עוד אחד הרי כאן שלשה ור' יהודה דריש וסמכו שנים זקני שנים ואין ב"ד שקול מוסיפים עליהם עוד אחד הרי כאן חמשה וכדפי' רעז"ל. ועיין במ"ש ר"פ עגלה ערופה:

עריפת העגלה אין הכוונה על המדידות כמו ששנינו בפ' עגלה ערופה וכתבוהו התוס'. ועיין עוד במ"ש שם ר"פ עגלה ערופה דמתני' דלא כר"א בן יעקב:

חליצה ומיאונים בשלשה. בפי' רעז"ל וביבמות מוכח וכו'. אמר המלקט שם ר"פ מצות חליצה ברייתא ור"פ ב"ש דף ק"ז ר' יוסי ב"ר יהודה ור' אלעזר ב"ר יוסי מכשירין בשנים ואמר רב נחמן הלכה כאותו הזוג:

נטע רבעי ומעשר שני שאין דמיו ידועין בפ' בתרא דמסכת מעשר שנו פי' רבינו שמשון ז"ל דאין דמיו ידועים לאו אנטע רבעי קאי משום דכולהו נטע רבעי אין דמיהם ידועים דמצריך לפחות היציאה כדקתני התם אלא קאי אמעשר שני לחוד וכן כתבו תוס' ז"ל דלא קאי אנטע רבעי וכן מוכח מן הברייתא דמייתי בגמרא דקתני איזהו מעשר שני שאין דמיו ידועין אבל רבעי לא קתני והיינו טעמא דמתוך שאדם להוט לאכול פירות נטיעה זו חיישינן אפילו בדמיו ידועין ומיהו בזמן הזה שאין מחללין בשוויין לא בעי שלשה עכ"ל ז"ל:

ההקדשות בשלשה גמרא מתני' דלא כר' אליעזר בן יעקב דאמר אפי' צנורא של הקדש צריכה עשרה בני אדם לפדותה דס"ל כשמואל שנכתוב בסמוך בקרקעות וה"ה לכל הקדשות ולרבנן דבעו שלשה לא אתפרש לתלמודא טעמייהו מנא להו דסגי בשלשה:

הערכין המטלטלין וכו' ירושלמי פ' הקורא עומד ד' ע"ה:

תשעה וכהן בגמ' מפרש לה שמואל משום דעשרה כהנים כתובים בפרשה שלשה בפרשת ערכין שהיא ראשונה ושלשה בפדיון בהמה וד' בקרקעות חד לגופיה הנך הוי מיעוט אחר מיעוט ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות דאפילו ט' ישראל ואחד כהן ועיין במ"ש בפ' בתרא דמגלה סי' ג' ועיין במ"ש לעיל ריש פרקי' בהגהה:

ואדם כיוצא בהן שמין אותו כעבד הנמכר בשוק ועבד איתקש לקרקעות:

הערכין המטלטלין גמרא מאי ערכין המטלטלין אמר רב גידל אמר רב באומר ערך כלי זה עלי דאמר רב גידל אמר רב האומר ערך כלי זה עלי נותן דמיו מ"ט אדם יודע שאין ערך לכלי וגמר ואמר לשם דמים מש"ה נותן דמיו האי ערכין המטלטלין ערכין של מטלטלין מיבעי ליה דערכין המטלטלין משמע שהערכין מיטלטלין תֲנִי ערכין של מטלטלין. רב חסדא אמר אבימי במתפיס מטלטלין לערכין פי' שאמר ערכי עלי ונתחייב ערך הקצוב לפי שניו והיה לו מטלטלין ואמר הרי אלו לערכי וחלה עליהן קדושה ובא לפדותן צריך שלשה להוציאן מיד הקדש האי ערכין המטלטלין ערכין של מטלטלין מיבעי ליה תני מטלטלין של ערכין ר' אבהו אמר באומר ערכי עלי: [הגהה כך נראה שגרס לה נמי בירושלמי]. בא כהן לגבות ממנו מטלטלין בשלשה קרקעות בעשרה א"ל רב אחא מדפתי בשלמא לאפוקי מהקדש כגון דרב גידל ודרב חסדא הוא דבעי שלשה דכיון דחל עליו הקדש לא ניפוק עד שיפדנו בשוויו אלא לעיולי להקדש כגון דר' אבהו

שלשה למה לי אלא סברא הוא מה לי עיולי מה לי אפוקי אפוקי למה לי דילמא טעי עיולי נמי דילמא טעי:

ר' יהודה אומר אחד מהן כהן א"ל רב פפא לאביי בשלמא לר' יהודה היינו דכתיב כהן אלא לרבנן כהן למה להו קשיא:

משנה ד

הרובע והנרבע בעשרים ושלשה בגמרא פריך קא פסיק ותני ל"ש שור שרבע אדם זכר ול"ש שור שרבע אשה נקבה בשלמא רובע נקבה דכתיב והרגת את האשה ואת הבהמה אלא רובע זכר מנלן ומשני דכתיב כל שוכב עם בהמה מות יומת דאם אינו ענין לשוכב דהא קרא אחרינא כתיב איש אשר יתן שכבתו וגו' תנהו ענין לנשכב ומביא בהמה עליו ומדאפקיה רחמנא בלשון שוכב לאשמועינן דנידון כשוכב מה בא על הבהמה הוא והיא בעשרים ושלשה כדילפינן מואת הבהמה תהרוגו דאיתקש לאדם אף מביא בהמה עליו שניהם בעשרים ושלשה. בפי' רעז"ל לשון ראשון צריך להגיה ואתקש בהמה לאשה וכו' וז"ל רש"י ז"ל הרובע והנרבע שור שרבע אשה ובהמה שנרבעה לאיש נדונת הבהמה ליסקל בעשרים ושלשה כאדם הרובע דאיתקוש להדדי והרגת את האשה ואת הבהמה היינו רובע ואיתקש בהמה לאשה מה אשה בכ"ג אף בהמה בכ"ג ואומר ואת הבהמה תהרגו בנרבע כתיב ע"כ:

כמיתת הבעלים כך מיתת השור. דאי אתא קרא לאשמועינן דבעליו חייב מיתה ליכתוב השור יסקל וגם בעליו ולישתוק דהא ליכא לספוקי דאיהו נמי בסקילה דהשתא קטל איהו גופיה בחנק ממונו בסקילה אלא ודאי כדדרשינן ובמסקנא אמר חזקיה דאי אפשר לומר דקרא כפשטיה לחייב מיתה לבעליו דהא אמר קרא מות יומת המכה רוצח הוא על רציחתו אתה הורגו ואי אתה הורגו על רציחת שורו אמנם פי' יותר החכם הר"ר משה נגארה ז"ל בפ' משפטים [בספרו לקח טוב על התורה (שנדפס בקושטאנדינא שנת של"א) בפסוק כי יגח שור איש וגו' קחנו משם]:

ר' אליעזר אומר וכו' אומר ר"ת דהכא גרסינן ר' אליעזר שהוא קודם ר' עקיבא ובפ"ק דב"ק גרסינן ר' אלעזר:

זכה פי' צדקה עשה אבל הנאה אפילו מעורן אסור דכיון שהמיתו שוינהו רבנן כמאן דגמר דינייהו ואיסורי הנאה נינהו:

ר' עקיבא אומר מיתתן בכ"ג מפרש בגמרא דלר"ע הנחש כל הקודם להורגו זכה דהתנן פ"ק דב"ק דנחש מועד לעולם לכ"ע:

משנה ה

אין דנין לא את השבט וכו' ר"פ כ"ג ותוס' ר"פ ידיעות הטומאה ותוס' פ"ק דסוטה דף ז' הקשו דאמאי לא תני להו לסוטה וזקן ממרא הכא בהדי דהוו בב"ד של ע"א דגבי סוטה נמי תנן התם היו מעלים אותה לבית דין הגדול שבירושלים וכו' ויש לומר משום דגָמֶר של סוטה וזקן ממרא לא היה בבית דין של ע"א ע"כ:

ולא את נביא השקר ובגמרא פריך וליהדר זקן ממרא ונגמר (קטליה בסנהדרי גדולה) הזדה הזדה מנביא השקר דהא בקטלא דתרוייהו כתיב הזדה בנביא השקר כתיב אך הנביא אשר יזיד ובזקן ממרא כתיב והאיש אשר יעשה בזדון ונימא מה נביא בסנהדרי גדולה דהא גמר מהמראת זקן אף מיתת זקן בסנהדרי גדולה וניתני במתני' ולא את זקן ממרא אלא בב"ד של ע"א ומשני תנא דבר דבר גמיר אבל הזדה הזדה לא גמיר ואין אדם דן ג"ש אא"כ קבלה מרבו. ביד בפ"ה דהלכות עבודה זרה סי' ט':

אלא בב"ד של ע"א כך הגיה הר"ר יהוסף ז"ל אכן בשאר הבבות נראה עיקר לגרוס על פי ב"ד:

ואין מוציאין למלחמת וכו' בפכ"ג דן ד' כ' וביד בפ"ה דהלכות מלכים סי' ב'. וביד בפ"ה דהלכות כלי המקדש סי' ח':

אין מוציאין למלחמת הרשות אלא ע"פ ב"ד של ע"א שהרי מצינו שכשהיו אומרים לדוד עמך ישראל צריכין פרנסה [א"ל לכו והתפרנסו] זה מזה [א"ל] אין הקומץ משביע את הארי והיה אומר להם לכו פשטו ידיכם בגדוד ולא היו הולכין עד שמתייעצין באחיתופל ושואלין באורים ותומים ונמלכין בסנהדרין דהיינו בניהו בן יהוידע שהיה מופלא של ב"ד כדכתיב ואחרי אחיתופל בניהו בן יהוידע ואביתר ושר צבא למלך יואב. וכתבו תוס' ר"ת גריס והכי נמי כתיבי קראי ואחרי אחיתופל יהוידע בן בניהו ואביתר וגו' יהוידע בן בניהו זו סנהדרין וכן הוא אומר ובניה. בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי למה נקרא שמו וכו' אביתר אלו אורים ותומים ואח"כ שר צבא וכו' ומייתי ראיה דכי היכי דבניהו בן יהוידע היה ראש סנהדרין כמו כן היה יהוידע אביו. כרתי ופלתי הם סנהדרין. וק"ק דבדברי הימים בתחלת מלכותו של דוד חשיב בניהו בן יהוידע עם הגבורים של דוד המתחזקים עמו להמליכו והאי קרא דאחיתופל בסוף ימיו של דוד בתחלת מלכים בימי שלמה וקחשיב יהוידע ואיך יתכן שהיה אביו של בניהו וגם בסוף שמואל מונה בניהו עם הגבורים ושמא שני בניהו היו אחד אביו של יהוידע ואחד בנו ע"כ:

אין מוסיפין וכו' ר"פ עגלה ערופה ובפירקין ד' י"ד. וכתבו תוס' ז"ל בשבועות ד' ט"ו אלא ע"פ ב"ד של ע"א אע"ג דבשבועות פרק שני תנן שאין מוסיפין אלא במלך ובנביא וכו'

הכא לא חשיב אלא מילי דסנהדרין תדע דתנן נמי אין מוציאין למלחמת הרשות אלא ע"פ ב"ד של ע"א אע"ג דמסיק בגמרא מקרא דבעינן מלך ויועץ ואורים ותומים ע"כ:

אין עושין עיר הנדחת וכו' פ"ק דתמורה דף ח' וי"ס דל"ג מלת עושים וביד פ"ד דהלכות עבודה זרה סי' ב' ד' וכולה מתני' ביד רפ"ה דהלכות סנהדרין:

ולא שלש עיר הנדחת. ובפי' רעז"ל וטעמא דקרא ישמא ישמעו הגוים וכו'. אמר המלקט א"כ ר"ש היא דדריש טעמא דקרא במתני' דבפ' המקבל גבי אלמנה. וכתב הכ"מ שם פ"ד מהלכות ע"ז וז"ל מאחר דרבינו לא ס"ל כר"ש דאמר אלמנה עשירה ממשכנים אותה לא ה"ל לכתוב האי טעמא אלא לפי שאין ביניהם נפקותא לענין הדין שזה טעם מתקרב אל השכל וגם חכמים אין מכחישין אותו אלא שאומרים דאפילו לא הוה האי טעמא מקרא נפיק ראה רבינו לכותבו ע"כ:

ולא שלש עיר הנדחת דכתיב אחת אבל עושין שתים דכתיב עריך מיעוט לשון רבים שנים אבל אם רחוקות זו מזו אפילו שלשה עושים וכן דוקא בב"ד אחד פי' כל זמן שסנהדרין זו קיימת הוא דאין עושין שלש במקום אחד אבל אם מתו אלו ונתמנו אחרים עושין שלש אפילו במקום אחד כגון בגליל או ביהודה וכתבו תוס' ז"ל א' או ב' פי' אחד בב"ד אחד או שנים בשני בתי דינין ולמאי דשרי בשנים או בשלשה בתי דינין אפילו טובא בפעם אחת במקום אחד או בשני מקומות ע"כ:

משנה ו

ר' יהודה אומר שבעים בפירקין ד' ג' ותניא התם ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר מה ת"ל לנטות אחרי רבים להטות התורה אמרה עשה לך ב"ד נוטה פי' שצריך שלא יהא ב"ד שקול כדי שיתקיים בו הטייה אחרי רבים כדתנן בסמוך וכתב הר"ר יהוסף ז"ל דלא גרס ר' יהודה אומר שבעים:

ומנין לעדה שהיא עשרה ביד פ"ח דהלכות תפלה סי' ה' וגם לענין קדיש ילפינן מהכא ואיכא מאן דיליף לה מדכתיב בתוך בני ישראל וכתיב התם ויבאו בני ישראל לשבור בר מה להלן עשרה אף כאן עשרה. ואיתה בבראשית רבה פי' צ"א. ממשמע שנאמר לא תהיה אחרי רבים לרעות שומע אני שאמר הֱיֵה עמהם כך:

לא כהטייתך לטובה הטייתך לרעה וכו' אית דגרסי לא כהטותך לטובה הטותך לרעה וכו' הטותך וכו':

הטיתך לרעה על פי שנים י"ס ולרעה על פי שנים והיינו קודם דנדע דבעינן כ"ג מטעם דאין ב"ד שקול אבל אחר שידענו דבעינן כ"ג לעולם לא תמצא הטייה לרעה רק על פי שלשה וכמו שכתוב לקמן בספ"ה ואותו הוא פי' רש"י ז"ל והביאו נמוקי יוסף שם:

מאה ועשרים עיין בתוי"ט. ומתוך פי' רש"י ז"ל משמע דקופה מתחלקות בשלשה דתנינן בסוף פאה ר"ל ג' מלבד השנים הגובין שכן כתב וז"ל גובין ומחלקין הוו להו חמשה ורופא אומן ולבלר ומלמד חד גברא הוי לכל הני ע"כ. אבל בפי' הרמב"ם ז"ל במשנה גם בהלכות מתנות עניים פ"ט סי' ה' גם בספ"א דהלכות סנהדרין לא משמע כן. ומ"מ טבח הנזכר בגמ' משמע שהוא טעות וכן ג"כ מחקו הר"ר שלמה לוריא ז"ל ולכל הפירושים קשה למה אינו מנוי בכלל העשרה דברים שכל עיר שאינם בה אין ת"ח רשאי לדור בתוכה:

ר' נחמיה אומר מאתים ושלשים. גמרא תניא רבי אומר מאתים ושבעים ושבעה אליבא דר' יהודה דסגי ליה בשבעים ולרבנן דבעי שבעים ואחד קאמר רבי מאתים ושבעים ושמנה ופי' רש"י ז"ל מאתים ושבעים ושבעה מאתים ושלשים כר' נחמיה ועוד מ"ז שאם יתחלקו ב"ד י"א מזכין וי"א מחייבין וא' אומר אינו יודע יוסיפו מאלו מ"ז עד ע' כדאמרינן בהיו בודקין שהיו מוסיפין שנים על הכ"ג אבל אם יזכו שניהם הרי י"ג מזכין וי"א מחייבין וזכאי ואם יחייבוהו חייב דאיכא הטייה לרעה על פי שנים ואם יסתפקו צריך עוד להוסיף שנים וכן לעולם עד שיהיו שבעים לר' יהודה ושבעים ואחד לרבנן ע"כ. וכתבו תוס' ז"ל שם בריש פירקין (סנהדרין ד' ג') ר' יהודה אומר שבעים והא דא"ר יהודה דפ' החליל גבי אלכסנדריא של מצרים שהיו בה ע"א קתדראות של זהב כנגד ע"א זקנים של סנהדרי גדולה היינו משום דמשה על גבייהו וכן בכל סנהדרי גדולה היה שם מופלא שבב"ד שלא היה מן החשבון ע"כ וצ"ע בדבריהם לע"ד. ונראה דכוונתם ז"ל דלת"ק בעינן ע"א לדון ולר' יהודה נמי בעינן ע"א אבל לא לדון דלדידיה לא בעינן ב"ד נוטה בסנהדרין גדולה וכן כתבו ג"כ בפירקין בד' י"ו דמופלא שבב"ד לא היה מן המנין אבל בירושלמי דפ' החליל קתני בברייתא ר' יהודה אומר ע' קתדראות וא"כ לא קשי מידי. בפי' רעז"ל ר' יהודה אומר ע' דדריש אתך בדומין לך. אמר המלקט ורבנן מוהקל מעליך ונשאו אתך הכתוב ביתרו גבי סנהדרי קטנה נפקא וילפא גדולה מקטנה ומניין להביא עוד שלשה וכו'. בגמרא פריך סוף סוף לרעה על פי שנים לא משכחת לה דאי אחד עשר מזכין ושנים עשר מחייבין אכתי חד הוא ואי עשרה מזכין ושלשה מחייבין תלתא הוי ומשני א"ר אבהו אי אתה מוצא אלא במוסיפין ודברי הכל דתנן לקמן ספ"ה י"א מזכין וי"א מחייבין ואחד אומר איני יודע יוסיפו הדיינים שנים דהשתא ה"ל ב"ד שקול דמי שאמר איני יודע כמאן דליתיה דמי ואי אמר מילתא לא שמעינן ליה ופי' רש"י ז"ל בין לזכות בין לחובה ופשו להו כ"ד ומשכחת לה על פי שנים י"א מזכין ושלשה

עשר מחייבין אי נמי משכחת בסנהדרי גדולה ואליבא דר' יהודה דאמר שבעים דזוגות נינהו. וביד פ"א דהלכות סנהדרין סי' ג' י' ובפ"ה סי' ג' ובראי"ש פרק ח':

פרק ב

משנה א

כהן גדול דן וכו' ביד פ"ה דהלכות כלי המקדש סי' ד' ה' ו' ח' ט' י'. ובפ"א דהלכות עדות סי' ג'. ובגמרא פריך כ"ג דן וכו' פשיטא וכי משום חשיבותו מגרע גרע וכיון דדן איהו נמי דנין אותו משום התקוששו וקושו ומשני איידי דקא בעי למיתני מלך לא דן ולא דנין אותו תנא נמי כ"ג דן ודנין אותו ואיבעית אימא הא קמ"ל כדתניא וכו' דכ"ג שהרג בשוגג גולה דלא תימה מאן דאית ליה תקנתא בחזרה ליגלי אבל כ"ג שאינו יוצא משם לעולם כדתנן בפ' שני דמסכת מכות אימא לא ליגלי קמ"ל דלנוס שמה כל רוצח אמר קרא ואפילו כ"ג במשמע ומסיים תו בברייתא כפי מאי דמפרש לה תלמודא ואם עבר כ"ג על עשה ועל לא תעשה הרי הוא כהדיוט לכל דבריו ודנין אותו בשלשה דסד"א הואיל ותנן בפירקין דלעיל אין דנין לא את השבט ולא את נביא השקר ולא את כ"ג אלא על פי ב"ד של ע"א דילפינן ליה מדכתיב כל הדבר הגדול יביאו אליך דבריו של גדול והא דרוצה לומר כל דבריו של גדול קמ"ל דלא. דמי כתיב דברי גדול הדבר הגדול כתיב דבר גדול ממש:

מעיד ומעידין אותו. האי מעיד מוקי לה בגמרא מעיד דוקא לבן המלך משום כבוד כ"ג שאינו כבודו להעיד לאחרים ואפילו לבן המלך שלא בפני המלך לא אלא דוקא לבן המלך בפני המלך והדר אזיל מלך משום שהמלך אינו דן שהרי אין מושיבין מלך בסנהדרין אלא המלך אזיל ליה ומעיינינן אנן בדינא. אכן הרמב"ם ז"ל בין בפי' המשנה בין שם בהלכות כלי המקדש בין שם בהלכות עדות פירש שעדות זו למלך היא מיוחדת וכבר נדחק לתרץ בעדו מהרי"ק ז"ל שם בהלכות כלי המקדש ע"ש:

אינו יוצא אחר המטה דילמא אתי למנגע מתוך טרדתו והיינו דאזהר קרא ומן המקדש לא יצא מקדושתו לא יצא כלומר יתרחק מן הכיעור שלא יבא לידי טומאה דאי ס"ד דלא יצא כל עיקר משמע א"כ אפילו לביתו נמי לא והאי קרא בכ"ג אונן כתיב דכתיב לעיל מיניה לאביו ולאמו לא יטמא רש"י ז"ל:

אלא הן נכסין והוא נגלה פי' הם נכסין מן המבוי הזה ונכנסין למבוי אחר הוא נגלה באותו מבוי שיצאו הם ממנו וכן בכל המבואות כשהם נכסים הוא נגלה מהם הר"ר יהוסף ז"ל והגיה גם בסיפא הם נכסים והוא נגלה וכתב כן מצאתי בספר אחד אך ברוב

ספרים לא גרסינן אלא פעם אחת הן נכסין והוא נגלה וזו הגרסא שבספרים נראה לי עיקר אך גרסת הדפוס אינה נראית לי הם נכסין והוא נגלה והן נגלין והוא נכסה עכ"ל ז"ל. וז"ל ספר לקח טוב בפ' אמור דף כ"ב שאינו רשאי לצאת אחר המטה עמהם אבל יוצא אחריהם ברחוב כשהם נכסין ממנו הוא נגלה במבוי האחר עד שיצא עד פתח העיר עכ"ל. ובת"כ פרשת שמיני במכלתא דמלואים סי' כ"ח יליף לה מקרא דכתיב ומפתח אהל מועד לא תצאו וגו':

ר' יהודה אומר אינו יוצא מן המקדש שנא' ובת"כ פרשה ב' דפ' אמור:

וכשהוא מנחם וכו' תוס' ר"פ משוח מלחמה. ותניא בגמרא כשהוא עומד בשורה לנחם את האחרים סגן ומשוח מלחמה עומדים בימינו ואמר רב פפא ש"מ מהא ברייתא דהיינו סגן היינו ממונה דמתני' דקתני הממונה ממצעו בינו לבין העם. וכתבו תוס' בשם רבינו יעקב ב"ר יהוצדק ז"ל דמשמע ממתני' גם כשהוא מתנחם מאחרים הממונה ממצעו ומוסיף הוא וכל העם אומרים לו וכו' וגם מן הברייתא מוכח כן. והקשו תוס' ז"ל שם ר"פ משוח מלחמה דהתם בגמרא אמרינן דסגן לאו היינו ממונה ותרצו דודאי ממונה היה לדברים שמינוהו אחיו הכהנים כדתנן א"ל הממונה אבל מן התורה אין לו שום מינוי ושררה יותר על אחיו הכהנים ואינו אלא כעין מנוי אמרכל וגזבר שגדלוהו אחיו הכהנים ע"כ ועיין במ"ש בשם הירושלמי פ"ג דברכות:

וכשמברין אותו וכו' ירושלמי פ' מגלחין דף פ"ג. וביד כולה מתני' עד סוף סי' ב' ספ"ז דהלכות אבל:

משנה ב

המלך לא דן וכו' ריש פירקין ומכאן עד סוף פירקין איתנהו לשלשים מעלות של מלך לפי מה שפירש בערוך ערך מלך:

לא מעיד בפ' שבועת העדות (שבועות דף ל"א) מפ' דמדאורייתא לא חזי ופי' רש"י וגם הר"ן ז"ל דמדאורייתא לא חזי משום דכתיב שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך והבא להעיד צריך לעמוד לפני הדיינים ודרך בזיון הוא לו ע"כ:

לא חולץ וכו' תוס' פ' ואלו נאמרין (סוטה ד' מ"א:)

זכור לטוב דאע"ג שמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול מצוה שאני:

אמרו לו אם רצה אין שומעין לו כך מצאתי מוגה:

ואין נושאין אלמנותו לאו דוקא דה"ה גרושתו:

שנאמר ואתנה לך את בית אדוניך כך צריך להיות. וביד פי' שני דהלכות סנהדרין סי' ה' ובספי"א דהלכות עדות וכוליה פירקין בפרק שני ובפ"ג דהלכות מלכים. והקשה

מהרי"ק ז"ל שם בפ"ג דהלכות מלכים דמאי מייתי מקרא דבית דוד דמי נימא דדוקא לבית דוד הוא דדנין הא לבית ישראל אין דנין קשיא היאך דנוהו לינאי המלך ועוד מאי האי דקאמר אבל מלכי בית דוד וכו' הא מזמן שמעון בן שטח לא מצינו מלך לבית דוד לכך אני אומר שדברי רב יוסף שאמר לא שנו אלא מלכי ישראל וכו' ה"פ כיון שמצינו בבית דוד שהזכיר הכתוב בהם דינו לבקר משפט אע"פ שהיה נארע תקלה על ידן לא היו גוזרין המלך לא דן ולא דנין אותו שלא לחלוק על דברי הכתוב אבל במלכי ישראל כל שאירע תקלה על ידן יש לנו הרשות לגזור שלא דן ולא דנין אותו וה"ק כשגזרו לא גזרו אלא על מלכים העומדים מבית ישראל אבל אם יעמדו מלכים מבית דוד לא גזרו עליהם ע"כ:

משנה ג

ירושלמי אית תנאי תנו הנשים מהלכות תחלה והאנשים אחריהם מפני שהן גרמו מיתה לעולם ואית תנאי תנו אנשים תחלה מפני כבוד בנות ישראל שלא יהיו מביטין בנשים: **לא היה הדבר אלא לפייס** מן דהוה מפייס לנשייא הוה מפייס לגובררייא ומן דהוה מפייס לגובררייא הוה מפייס לנשייא ע"כ. וז"ל הבבלי ת"ר מקום שנהגו נשים לצאת אחר המטה יוצאות לפני המטה יוצאות ר' יהודה אומר לעולם נשים לפני המטה יוצאות שכן מצינו בדוד שיצא אחר מטתו של אבנר שנאמר והמלך דוד הולך אחר המטה א"ל לא היה הדבר אלא לפייס את העם ונתפייסו שהיה דוד יוצא מבין האנשים ונכנס לבין הנשים ויוצא מבין הנשים ונכנס לבין האנשים שנאמר וידעו כל העם וכל ישראל כי לא היתה מהמלך להמית את אבנר. ופי' רש"י ונ"י ז"ל שכן מצינו בדוד ואי ס"ד נשים אחר המטה והא לאו אורחיה דדוד לילך עם הנשים ע"כ. פי' לפירושו ז"ל אלא ודאי מאחר שהלך דוד לפייס את הנשים משמע שהיו הולכות הנשים לפנים שהיה אפשר לאנשים שלאחריו לראות איך היה הולך אצלן רק לפייסן כנלע"ד כדי לישב קצת דעת ר' יהודה לחכמים. וראיתי שמחק הר"ר יהוסף ז"ל מלת את העם:

כל העם מסובין וכו'. פ' ואלו מגלחין (מועד קטן דף כ"ז) ובפ' הנודר מן הירק (נדרים דף נ"ו.) ועיין במ"ש שם בנדרים פ"ז סימן ה' על ענין דרגש:

משנה ד

ומוציא למלחמת הרשות. בגמרא פריך הא תנא ליה חדא זימנא בפירקין דלעיל אין מוציאין למלחמת וכו' ומשני איידי דתנא כל מילי דמלך תנא נמי מוציאין למלחמת הרשות:

ופורץ לעשות לו דרך ללכת לכרמו ולשדהו דכתיב ירום לבבו מאחיו גדלהו משל אחיו כדדרשינן והכהן הגדול כן נראה בעיני רשב"ם ז"ל בפ' המוכר פירות (בבא בתרא דף צ"ט.) וביד דפ"ה דהלכות מלכים ומלחמותיהן סי' ג':

בוזזין ונותנין לפניו כך צ"ל:

ונוטל חלק בראש פי' מחצית הביזה כלומר נוטל מחציתה בראש ר"ל שהוא בורר לעצמו המחצית היפה בראשונה והמחצית הנשאר יחלוקו אנשי הצבא ביחד עם האנשים היושבים על הכלים אבל אוצרות המלכים שכובש כולן למלך וכן כל הרוגי מלכות ממונם למלך וכמו שנכתוב בסמוך בס"ד:

אלא י"ח שהרי דוד היו לו ששה נשים דעגלה זו מיכל ואלה שמות נשיו אחינועם ואביגיל ומעכה וחגית ואביטל ועגלה שהיא מיכל ונקראת עגלה שהיא חביבה עליו כעגלה ואיכא מאן דדריש מקרא דכ"ד נשים לקח ותו איכא תנא דדריש מקרא שלקח מ"ח אבל תנא דידן דריש הכי דמה כהנה קמא שית אף כהנה בתרא שית אע"ג דכתיב וכהנה בוי"ו. ודעת הרמב"ם ז"ל שם בהלכות מלכים פ"ג ששמנה עשר דדוד היו בין הנשים והפילגשים הכל י"ח. אבל הראב"ד ז"ל שם בהשגות ס"ל נשים י"ח חוץ מן הפילגשים ושם יישב מהרי"ק ז"ל בכסף משנה הפסוקים בין להרמב"ם בין להראב"ד ע"ש ושם הביא הכ"מ ראיה לדברי הרמב"ם ז"ל שאף פילגשים אינו יכול להוסיף יותר על י"ח ע"ש:

ר' יהודה אומר מרבה הוא לו וכו' בגמרא פריך למימרא דר' יהודה דריש טעמא דקרא ור"ש לא דריש טעמא דקרא והא איפכא שמעינן להו דתניא אלמנה בין שהיא עניה בין שהיא עשירה אין ממשכנין אותה שנאמר לא תחבול בגד אלמנה דברי ר' יהודה רש"א עשירה ממשכנין אותה לפי שאינה צריכה לאותו כסות להחזירה בלילה עניה אין ממשכנין אותה שמתוך שאתה חייב להחזירו לה אתה משיאה שם רע בשכנותיה ומשני בעלמא ר' יהודה לא דריש טעמא דקרא ושאני הכא דמפרש קרא גופיה טעמא מה טעם לא ירבה לו משום דלא יסור לבבו ור"ש אמר לך מכדי בעלמא דרשינן טעמא דקרא א"כ ליכתוב קרא לא ירבה לו ולישתוק ואנא אמינא מה טעם לא ירבה משום דלא יסור לא יסור למה לי אפילו אחת ומסירה את לבו ה"ז לא ישאנה א"כ למה נאמר לא ירבה לו נשים אפי' כאביגיל:

כדי ליתן לאכסניא ס"א אספניא והנכון אפסניא שלו והר"ר יהוסף ז"ל [הגי'] אפסוניא: וילפינן ליה ממלת לו דכתיב גבי כסף וזהב. ונראה דר"ל שלא ירבה כסף וזהב כדי להתנאות בו או כדי להתגאות בו אלא יכול להרבות כסף וזהב כדי ליתן לחילותיו ממנו

כל ימי מלכותו וכדתניא בברייתא הכא בגמרא כל הארצות שכובש הרי אוצרות המלכים למלך וכן ג"כ כל הרוגו המלך ממונם למלך כראיתא בפ' נגמר הדין והביאם הרמב"ם ז"ל בפ' רביעי דהלכות מלכים ומלת כדי לפי זה אינה בדקדוק לשון שיעור כך נלע"ד ועיין שם בהרמב"ם ז"ל פרק שלישי:

וכותב לו ס"ת לשמו ביד בהלכות ס"ת פ"ז סי' ב ובפ' שני דהלכות מלכים ומלחמותיהם:

יוצא למלחמה והיא עמו נכנס והיא עמו יושב בדין והיא אצלו כן הגיה הרב הנזכר:

שנאמר והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו ומהכא נמי ילפינן דאינו נכנס בה לא לבית המרחץ ולא לבית הכסא דבעינן מקום הראוי לקרות כדכתיב וקרא בו:

משנה ה

אין רוכבין על סוסו וכו' פרק חלק (סנהדרין דף צ"ה:)

ולא כשהוא ערום ולא בבית המרחץ. מצינן למימר דלא זו אף זו קתני ל"מ ערום בשאר דוכתי אלא אפילו במרחץ שדרך בני אדם להיות שם ערומים אפילו הכי אסור לראותו שם ערום אי נמי דהכי קאמר במרחץ אסור לראותו אפילו לבוש ולשון הרמב"ם שם ביד כך ואסור לראותו כשהוא ערום ולא כשהוא מסתפר ולא כשהוא בבית המרחץ ולא כשהוא מסתפג ע"כ:

כשהוא מסתפר ס"א מסתפג הרי"א ז"ל. ולפי זה נוכל לפרש ולא כשהוא בבית המרחץ אפי' שחציו לבוש רצוני לומר שאין על גביו רק חלוק או אפילו אין כל מלבושיו עליו אסור לראותו דומיא דמסתפג דדמי ללבוש קצת כך נלע"ד:

שתהא אימתו עליך. פי' רש"י ז"ל בפ' שני דכתובות דף י"ז שום תשים עליך מלך. ישראל הוזהרו שישימו עליהם שימות הרבה כלומר שתהא אימתו עליהם הלכך אין כבודו מחול שלפיכך ריבה הכתוב שימות הרבה ע"כ. אבל קשה לע"ד דפרק החולץ ובפרק עשרה יוחסין דרשינן ליה לכל משימות שאתה משים לא יהו אלא מקרב אחיך ואפילו ריש גרגותא ושמא שקולים הם ויבאו שניהם אי נמי דאי להההיא דרשא לחודא אתי ליכתוב שום תשים מלך ולישתוק אבל השתא דכתב שום תשים עליך מלך ש"מ תרתי ועיקר דרשא מעליך אי נמי ליכתוב הכי שום תשים מלך עליך אבל השתא דסמך מלת עליך לשום תשים למידרש נמי הא שישימו עליהם שימות הרבה להזהר בכבודו כנלע"ד:

פרק ג

משנה א

וחכמים אומרים שני הדיינין בוררין להם עוד אחד. כתב הרמב"ן ז"ל בפ' אלה הדברים וז"ל ולשון רש"י ז"ל מספרי טרחכם מלמד שהיו טרחנין היה אחד מהן רואה את בעל דינו נוצח בדין אומר יש לי עדים להביא יש לי ראיות להביא מוסיף אני עליכם דיינים והדין הזה לא ידעתי אותו שיהא בעל הדין יכול להוסיף דיינים יותר על שלשה בדיני ממונות וכ"ש לאחר שטען בפניהם וראה שחברו נוצח בדין שאילו קבל עליו קרוב או פסול יכול לחזור בו עד לאחר גמר דין אבל שלשה הכשרין לדון אינו יכול לחזור בו ושמא נלמוד מכאן שיכול אדם לומר שני דיינים אני בורר לי ותברור אתה שנים אחרים והם יבררו עוד אחר ויהא הדין נגמר בחמשה או ביותר כמו שאמרו אינו דומה דין בחמשה לדין הנגמר בעשרה ואע"פ ששלשה כופין לדון בפניהם כשאינו רוצה לקבל עליו לדון אבל רוצה לברור יותר בורר דה"ל כאומר נלך למקום הועד ששומעין לו במקום שאין שם טורח שבכך נצטוינו שנאמר צדק צדק תרדוף הלך אחר ב"ד יפה ורבוי חכמים ב"ד יפה הוא והנה במדבר יהיו החכמים מצויין עמהם ויכולין לומר נלך לפני שרי האלפים עכ"ל ז"ל:

זה פוסל דיינו של זה. עיין בקולון שרש י"ו. ובגמרא פריך כל כמיניה לפסול דיינים ומשני ר' יוחנן דבערכאות שבסוריא שנו פי' שאינם בקיאים בדין אבל מומחין אינו יכול לפוסלן ואתו רבנן למימר דאם לא היו לא קרובין ולא פסולין נעשו כמומחין ואינו יכול לפוסלן ותניא נמי הכי לעולם הוא פוסל והולך עד שיקבל עליו ב"ד שמומחה לרבים דברי ר"מ ופרכינן והא עדים אם אינם לא קרובים ולא פסולין כמומחין דמו ואפ"ה תנן זה פוסל עדיו של זה וזה פוסל עדיו של זה דברי ר"מ ורב דימי בשם ר' יוחנן תירץ מה שכבר פי' רעז"ל ובין ר"מ ובין רבנן מצו סברי כרבי פי' אפילו רבנן מצו סברי דפליג אאבוה בפ' גט פשוט (בבא בתרא דף ק"ע) בטוען הבא לידון עם חברו על קרקע שיש לו שטר מכירה עליה וגם שהחזיק בה שלש שנים דס"ל לרבי דהואיל וטען שיש לו ג"כ שטר צריך לברר ולהביא השטר ואם לא מצא השטר יפסיד דע"כ ל"ק רבי התם דצריך להביא השטר אלא משום דחזקה מכח שטר אתיא שכשאומר שהחזיק בה שלש שנים חזקתו מועלת לו במקום שטר שכיון שעברו עליו שלש שנים מצי למימר שטר היה לי ואבד דטפי מתלת שנין לא מזדהר איינש בשטריה אבל אמרי יש לי שתי כיתי עדים והביא אחת כיון דהני תרי לאו מכח דהני תרי אתו אין צריך לברר דבריו ולחזור אחר כת שנייה ולפיכך אינו יכול בעל דינו לפסול הכת הראשונה דנמצא נוגע בעדותו ועיין

עוד ברש"י ז"ל. ורבין בשם ר' יוחנן תירץ דבין רישא בין סיפא מיירי שהבעל דין פוסל הדיינים והעדים אלא דברישא נמצאו דבריו אמת על העדים ומש"ה מהמנינן ליה אפילו לגבי דיינים וסיפא בהפך שנמצאו דבריו אמת על הדיינים שפסולין הן ומש"ה מהימנינן לי' אעדים אליבא דר"מ ורבנן לית להו מגו ומתקיף עלה רבא בשלמא מגו דפסולי עדים פסלי נמי דיינים איכא בי דינא אחרינא אלא מגו דפסלי דייני פסלי נמי עדים והא תו ליכא עדים ומשני לא צריכא דאיכא כת אחרת אבל אי ליכא כת אחרת הכי נמי דלא מצי פסיל ופרכי' א"כ היינו דרב דימי ומשני איכא בינייהו מגו דרבין סבר אמרינן מגו בעלמא כדקיימא טעמא הכא דמשים מגו הוא דאי לאו הכי הוא לא הוה פסיל ר"מ ולרב דימי לא אמרינן מגו בעלמא. וריש לקיש יישב דברי ר"מ ואע"פ שריש לקיש הרואה אותו בבית המדרש דומה כאילו עוקר הרים וטוחנן זה בזה מרוב חכמתו וחיריפותו אעפ"כ מחבבין בני ארץ ישראל זה את זה ובדרך ענוה אמר כן ליישב דברי ר"מ פה קדוש כר"מ יאמר דבר זה אלא תני להתקיים דברי ר"מ במקום עדיו עדו פי' דאע"פ שקבלוהו בתחלת דבריהם כשנים יכולין לחזור בהן וכדתני סיפא א"ל נאמן עלי אבא וכו' ויהבינן צריכותא בגמרא לפליגתא דר"מ ורבנן הכא ובסיפא לפי טעם זה וישוב זה אלא דכבר דחינן להאי תירוץ דריש לקיש דמדקתני רישא דיינו בלשון יחיד וסיפא עדיו בלשון רבים אלמא דוקא קתני ומתוך מה שנכתב נתבאר דבסוף מתני' חסר זו הבבא וכך צ"ל זה פוסל עדיו של זה וזה פוסל עדיו של זה דברי ר"מ וחכמים אומרים אימתי בזמן שמביא עליהם ראיה שהן קרובים או פסולין אבל אם היו כשרין אינו יכול לפוסלן ובריש דמתני' אית דגרסי אבל אם היו כשרין או מומחין מפי ב"ר אינו יכול לפוסלן:

זה פוסל עדיו וכו' וביד רפ"ז דהלכות סנהדרין ובטור ח"מ סי' י"ג וע"ש במ"ש בשם אביו הרא"ש ז"ל שיש חסרי הדעת טועין בדברי רש"י ז"ל שהדיין יש לו להפך בזכות מי שבררו ועומד במקומו וכו' שאינו כן אלא דעת הרב ז"ל שמתוך שזה בררו מבין דבריו לאשורו ואם יש לו שום צד זכות נושא ונותן עם חברו וכן עושה הדיין השני למי שבררו ונמצא שלא ישאר שום צד זכות נעלם מעיני דייני שניהם והשלישי שומע משא ומתן של שניהם ומכריע ביניהם ויוצא הדין לאמתו ע"כ:

משנה ב

אמר לו נאמן עלי אבא. וכו' ואיתה בתוס' פ איזהו נשך דף ע"ד ובתשובת הרשב"א ז"ל סי' תשנ"ט. ובגמרא פ' יש נוחלין (בבא בתרא ד' קכ"ח) וריש פירקין:

נאמנין עלי שלשה רועי בקר. מכלל דאי לא קבלינהו עליה פסולין לדון משום דלא שכיחי בישוב ולא ראו ולא שמעו עסקי דין בין אדם לחברו ולא גמירי דינא כלל והה"נ

רועי צאן אלא דנקט רועי בקר לרבותא דאפילו הני שמתרחקין יותר מן הישוב כדי לרעות הבהמה גסה ולא גמירי כלל אפ"ה אי קבלינהו עילויה לא מצי הדר וקצת משמע בפירקין ד' כ"ו בעובדא דר' חייא בר זרנוקי ור"ש בן יהוצדק דקרי להו ריש לקיש רועי בקר דאי הוה קרי להו רועה צאן דהוי גריעותא טפי ע"ש וכן רשב"ם ז"ל פי' שם בפ' יש נוחלין שלשה רועי בקר שאינם בקיאין בדין ורועי צאן לא נקט משום דרשעים נינהו דסתם רועי בהמה דקה גזלנין נינהו ופסולין לכל דין שבעולם אבל אבא ואביך כשרין מי הא לדינין אחרים ע"כ וא"כ ה"ה שפסולין בין רועי בהמה דקה בין רועי בהמה גסה לעדות אי בהמות שלו אפילו מסתמא ואי ברועי בהמות דעלמא אי חזינן דעייל הבהמות לרעות בשדה אחרים פסול וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ' עשירי דהלכות עדות וכן הרי"ף והרא"ש ז"ל פסקי כרבא דאמר רועה שאמרו פסול לעדות אחד רועה בהמה דקה ואתד רועה בהמה גסה וכן בטור ח"מ סי' ל"ד. ותו גרסי' בגמרא רועים מעיקרא סבור אקראי בעלמא הוא שאין הרועה מתכוין לרעות בשדות אחרים כיון דחזו רבנן דקא מכווני ושדו לבהמות לרעות בשדות אחרים לכתחלה גזרו עלייהו רבנן ואיהי יודע למה כתב רעז"ל דאילו לעדות רועי בקר כשרים הם:

ר"מ אומר יכול לחזור בו וחכמים אומרים אינו יכול לחזור בו. בגמרא מוקי רבא פלוגתייהו דוקא בשנתבע אמר לתובע אם יחייבוני אבא או אביך אתן לך אבל בשתובע אמר לנתבע נאמן עלי אבא או אביך ואם יזכוך יהא מחול לך דברי הכל אינו יכול לחזור שכבר זכה הלה במה שבידו וסיפא נמי דקתני דור לי בחיי ראשך וכו' מוקי לה רבא באותן הנשבעין ונוטלין דה"ל כאתן לך ופרכינן אי הכי היינו רישא ומשני דתנא רישא תולה בדעת אחרים כגון אבא ואביך ותנא סיפא תולה בדעת עצמו של בעל דיני וצריכא דאי תנא תולה בדעת אחרים בהא קאמר ר"מ דמצי הדר ביה משום דלא גמר ומקני דסבר לא מזכו ליה ואי הוה ידע דמזכי ליה לא הוה אמר הלכך הדר אכל תולה בדעת עצמו של בעל דינו אסיק אדעתיה דודאי נדר ליה כדי להפטר וידע ומחיל ומודה בהא ר"מ לרבנן ואי אשמועינן בהא בהא קאמרי רבנן אבל בההיא אימא מודו ליה רבנן לר"מ צריכא. וכתוב בנמוקי יוסף אסיקנא בגמרא דלאחר גמר דין מחלוקת וכתבו אחרונים ז"ל דדעת הריא"ף ז"ל דגמר דין הוי מכיון שפסק הדין על עצמו לפני ב"ד שאמר דור לי וכו' והלה קבלו אפילו קודם הדרת הראש ואי קשיא אמאי מהניא קבלה בלא קנין כלל טפי מפשרה דקיימא לן בפ"ק דמכלתין דבעיא קנין ואם נעשית בלא קנין אינה כלום והטעם לפי שאינה משורת הדין והכא נמי אבא ואביך ורועי בקר אין נאמנין משורת הדין ותרצו דשאני הכא דמ"מ לדין הם מאמינים אותם הלכך גמרי ומקני משא"כ בפשרה שאינה

דבר מסויים והיא תלויה בדעתו של בוצע הלכך לא סמכא דעתיה ולא מהניא אלא בקנין ואע"ג דמחזי כקנין דברים אפ"ה אשכחן בקנין שמחזק הדברים כדאמרינן גבי דינא דבר מצרא וגבי משכנתא באתרא דלא מסלקי. עוד אסיקנא בגמרא דבאתן לך מחלוקת כגון באותן הנשבעין ונוטלין כשכיר ונגזל שזה נותן לו מה שתובע ממנו על פי אבא ואביך או בהדרת הראש ובהא פליג ר"מ ואמר דאפילו לאחר גמר דין יכול לחזור בו אבל באותן שנשבעין ואין משלמין ה"ל כמחול לך אם יאמרו כן אבא ואביך ובהא כיון שהיא לאחר גמר דין אפילו ר"מ מודה דאין יכול לחזור בו עכ"ל ז"ל. וביד שם פ"ז סי' ב' ג' ד' ה'. ובטור ח"מ סי' כ"ב:

משנה ג

ואלו הן הפסולין וכו' ס"פ חלון. ופי' הרמב"ם ז"ל לפי שאמר במה שקדם נמצא אחד מהם קרוב או פסול בא עכשיו לבאר מי הוא הפסול ומי הוא הקרוב וכו' עד ולא יעלה על דעתך כו' ע"ש ופי' רש"י ז"ל הפסולין לדון ולהעיד דכולהו מעין גזלנים הן והתורה אמרה אל תשת רשע עד וכ"ש דיין. וסוחרי שביעית הואיל וחימוד ממון מעבירו על דת ה"ל כרשע דחמס ופסול לדון ולהעיד שנוטה אחרי הבצע ע"כ ופי' הוא ז"ל בפ' שבועות העדות דף ל"א משחק בקוביא בעירבון והמראה וכן פי' הר"ן ז"ל שם דף שי"ו. והעלו תוס' ז"ל דל"ג עבדים דלא מיירי הכא אלא בפסולים דרבנן דהא גזלנים לא קתני אבל עבדים פסולין מדאורייתא נינהו קל וחומר מאשה ומה אשה שכשרה לבוא בקהל פסולה להעיד דכתיב האנשים עבד שפסול לבוא בקהל לא כ"ש:

והמלוה ברבית נלע"ד דבנקודת פתח בויו גרסינן ליה דהא פרישנא לה בגמרא דמלוה הבאה ברבית קתני ואפילו לוה פסול. וכתוב בנמקי יוסף ומשום לוה איצטריכא ליה למיתני דלא מפסיל אלא מדרבנן דאע"ג דעבר אדאורייתא לא פסיל מדאורייתא לדון ולהעיד דלא דמיא ההוא איסורא להאי משום דהאי לא משמע להו לאינשי איסורא אלא למלוה דאית ליה רווחא אבל ללוה דמפסיד ביה לא. ומיהו ה"ה דמלוה ברבית דרבנן פסול אבל לוה לא מיפסיל משום האי רבית שהוא אבק דליכא איסורא באבק רבית אלא למאן דשקיל ליה אבל למאן דיהיב לא כדמשמע בפ' איזהו נשך בההיא דבני רב עיליש ע"כ. וכתבו תוס' ז"ל בפ' המניח (בבא קמא דף ל') דעדים דחתמו בשטר שיש בו רבית דאורייתא פסולים להעיד והא דלא תני להו הכא ה"נ לא חשיב לוה אלא בכלל מלוה איתיה כדאמרינן התם מלוה הבאה ברבית א"נ אפילו ברבית דאורייתא יש להכשיר העדים דשמא לא תשימון לאינשי במלוה משמע להו כדאמרינן בפ"ק דב"מ לא תחמוד לאינשי בלא דמי משמע להו ע"כ וכן כתב ג"כ שם הרא"ש ז"ל:

הגהה עיין בטור ובבית יוסף בחשן המשפט סי' ל"ד שכתוב שם דלדעת הרמב"ם ז"ל שפי' שטעם משחק בקוביא שהוא פסול מפני שחזקתו שהוא אוכל מן הגזל דלפי זה אם ברי לנו ודאי שיש לו ממון אחר מיוחד לאכול ממנו ומה שמרויח בקוביא אינו אוכלו אלא חוזר ומשחק בו או מצניעו אינו פסול ועי' ברמב"ם פ' עשירי דהלכות עדות וא"ת והרי משחק בקוביא פסול משום גזל וכיון שכן אפילו יש לו אומנות אחרת פסול וי"ל דהכא במשחק עם הנכרי שאין בו משום גזל וכיון שכן [דוקא] אם אין לו אומנות אחרת פסול משום שאינו עוסק בישובו של עולם וא"ת הרי רבינו כתב הרי זה בחזקת שאוכל מן הקוביא שהוא גזל ואי במשחק עם הנכרי אין כאן גזל י"ל דלעולם במשחק עם הנכרי וסובר רבינו [דכיון] שאינו עוסק ביישובו של עולם כי' שכיון שאין לו אומנות אחרת הרי הוא בחזקת שמשחק עם ישראל והוא גזל ואע"פ שלא ראינהו סתמו כודאי א"נ. דהכא אפילו במשחק עם ישראל עסיקינן אלא שאינו משחק במעות ואם היה לו להתפרנס לא היינו חושדים אותו שדרך העשירים שבגמר מלאכתן שוחקים להעביר השעה אבל כיון שאין לו אומנות סתמו שמשחק במעות ואע"פ שלא ראינו מעולם שמשחק במעות סתמו כודאי תדע וכו' ע"ש שהאריך. אבל ערב ועדים משמע שאינם פסולים וכן כתוב בבית יוסף בחו"מ סי' ל"ד וכתב ב"י וקשיא לי ממה שכתב הרב דפסק הלכה דמלוה ברבית פסול מדאורייתא ואילו בספ"ק דר"ה כתב דאינו פסול דאורייתא וצ"ל דהכא מפ' כסלקא דעתייהו דמתני' באבק רבית אבל ברבית קצוצה פסולין מדאורייתא וכן דעת הרמב"ם ז"ל בפ' עשירי מהלכות עדות א"נ דעת הרב בנמקי יוסף שכתב דמתני' לוה איצטריכא ליה דפסול מדרבנן משום דלא משמע לאינשי שיהא אסור אלא למלוה דמרויח ודוקא בקצוצה אבל באבק אפילו מדרבנן לא מפסיל הלוה אלא מלוה ע"כ]:

ומפריחי יונים אית דמפרשי מין ממיני השחוק. כתב המרדכי בפ' איזהו נשך בשם אבי העזרי דמשחקי בקוביא ומפריחי יונים אסמכתא משום דלא גמר ומקני משום דאמר אנא ידענא בנקשא טפי אבל ההוא דפ' במה מדליקין שהמרו זה בזה שאינו תלוי בחכמתן מספק גמרי ומקני אהדדי להפסד ולריוח וכן כל שחוק שאינו תלוי בחכמתו עכ"ל ז"ל ועיין במ"ש בסוף מתני':

א"ר יהודה אימתי בזמן שאין לו אומנות אלא הוא אבל יש לו אומנות שלא הוא כשרין כן הגיה הר"ר יהוסף ז"ל. ופי' בתוס' יו"ט אמשחקי בקוביא קאי וכן דעת הרמב"ם ז"ל והטור ולפירוש ראשון דמפריחי יונים קאי נמי אדידהו ע"כ:

[הגהה ואני רואה שם בהלכות עדות פ' עשירי שכתב וז"ל וכן סוחרי שביעית והם בני אדם שיושבים בטלים וכיון שבאה שביעית פושטין ידיהם ומתחילין לישא וליתן

בפירות שחזקת אלו שהן אוספים פירות שביעית ועושין בהן סחורה ע"כ]. וכתב שם בכסף משנה וידוע דכל היכא דא"ר יהודה אימתי אינה אלא מפרש דברי חכמים והלכה כמותו וכן פוסק שם הגמרא בפי'. ומה שכתב רבינו והם בני אדם שיושבים בטלים לפי שאם אינם יושבים בטלים כשנושאים ונותנים בפירות לא נאמר שהם אוספים פירות שביעית אבל נאמר שהם פירות שלפני שביעית אבל כשהם יושבים בטלים וכיון שבאה שביעית פושטים ידם ונושאים בפירות אז נחזיקם שהם אוספים פירות שביעית ועושין בהם סחורה אורחא דמילתא נקט אבל אה"נ דאוספים או סוחרים פסולין אם אין שם אונס ע"כ. ואיתה בירושלמי דשביעית פ"ז. ועיין בפי' הר"ר שמשון ז"ל דהתם. ובגמרא קים לן כמ"ד דאימתי דר' יהודה לפרש ולא פליגי רבנן דמתני' עליה דטעמא דמתני' לפי שאין עסוקין בישובו של עולם וכיון דיש לו אומנות אחרת שלא הוא כשר דהא מתעסק בישובו של עולם הוא והא דתניא בין שיש לו אומנות שלא הוא בין שאין לו ה"ז פסול דמשמע דטעמא דמתני' משום דאסמכתא הוי המשחק בקוביא ואסמכתא לא קניא וה"ל כעין גזלה בידו ההיא ר' יהודה משום ר' טרפון היא דאמר לא ניתנה נזירות אלא להפלאה וכיון דמספקא ליה אי הוי נזיר אותו העובר אי לא מספיקא לא משעבד נפשיה להיות נזיר הכא נמי מספיקא לא גמר ומקני והוי גזל בידו ופסול לעדות אפילו יש לו אומנות שלא היא ומ"מ מדפסיק בגמרא הלכה כר' יהודה ש"מ דפליגי כדאמרינן בעלמא הלכה מכלל דפליגי וכן משמע מרב אלפס ז"ל דבתר מילתיה דר' יהודא כתוב בין בדפוס ויניציאה בין בדפוס (שאלוניקי) [קושטאנטינא] וחכמים אומרים בין יש לו אומנות שלא הוא בין אין לו אומנות אלא הוא ה"ז פסול ע"כ. ודאי שאינו גירסא במשנה אלא לקוח מן הברייתא וגם הרא"ש ז"ל כתב דרבנן פליגי עליה דר' יהודא בברייתא דאמרי אפילו יש לו אומנות אחרת פסול ולקמן פסקינן כר' יהודה עכ"ל ז"ל. וביד פ' ששי דהלכות גזלה סי' ז' י' י"א וברפ"ט דהלכות עדות ובפ' עשירי מפורש וגם בפרקים שאחריו. ועיין שם בכסף משנה פ' עשירי ובטור ח"מ בסי' ל"ד ובסי' ש"ע:

משנה ד

הקרובים פסולין לעדות ילפינן לה בגמרא מקרא דכתיב לא יומתו אבות על בנים עי' בתוס' יו"ט. ובפ' החובל דף פ"א נפקא לן ג"כ מהאי קרא דעבד כנעני פסול לעדות דאי ס"ד לכדאמרינן הכא לחוד אתא קרא לכתוב לא יומתו אבות על בניהם מאי בנים ש"מ לא יומתו על פי אבות שאין להם יחס בנים פי' שאין בנו מיוחס על שם אביו דהיינו עבד. וכתוב בספר לבוש עיר שושן סי' ל"ג סעי' ב' וז"ל ויש אומרים דשלישי בראשון פסול אלא שנחלקו בפיסולו י"א שהוא מן התורה ויליף לה מדכתיב ובנים לא יומתו וגו'

בויו ולא כתיב בנים לא יומתו אלא בא לרבות שלישי בראשון וי"א דאסמכתא הוא שאין ויו זו מיותרת דלישנא דקרא הכי הוא ואין שלישי בראשון פסול אלא מדרבנן וכן ראוי להורות בזה ונ"מ לענין עדי קדושין. וי"א דקרובי האם נמי אינם פסולין אלא מדרבנן דס"ל שכל מה שאנו דורשים בפי' הכתוב הוא מדאוריית' ומה שנדרש באם אינו ענין כיון שפשט הכתוב אינו מורה עליו מיקרי דברי סופרים ולא דרשוהו אלא לאסמכתא בעלמא ואע"ג דבין לחובה בין לזכות נמי מדרש באם אינו ענין מ"מ כיון דפשט הכתוב מיירי בחובה וש"מ שפסלה התורה עדות קרובים לחובה סברא הוא דכל שכן דלזכות לא מהימני והוי ליה האי אינו ענין כאילו כתוב בפירוש בתורה ע"כ וע"ש עוד:

אביו ואחיו וכו' אית דלא גרסי במשנה מלת אביו ובאמת כי בגמרא בבלית וירושלמית וגם בהרי"ף והרא"ש ז"ל ליתיה וגם מתוך מאי דפרכינן בגמרא אלא הא דתני ר' חייא שמנה אבות שהן כ"ד כמאן לא כר' יוסי ולא כר' יהודה פי' דהא אמת מכח קושיית הנהו תרי ברייתות דמייתי בגמרא דלר' יהודה ט' אבות הויין במתניתין בר מחורגו וכן לר' יוסי ט' אבות הויין בר מגיסו ואסיקנא דלר' יהודה חורגו לבדו אבל גיסו ובנו וחתנו ואתא ר' יוסי למימר גיסו לבדו וכ"ש חורגו ומתני' ר' יהודה וכמו שאכתוב עוד בסמוך ובריייתא דר' חייא ר' יוסי היא ואפיק גיסו וחורגו דהוו הנשארים שמנה אבות ובנים וחתנים הא כ"ד ע"כ. משמע משם דלא גרסי' אביו בהדיא דאי גרסי' ליה אכתי הוי ט' וגם המקשה ה"ל להקשות שהם עשרה לא שהם ט' כמו שכתבתי שכן העתקתיו מפי' רש"י ז"ל וכן מוכח ג"כ מספר המאור שכתב שם דהא דפריך בגמרא מאי חתניהם דקתני במתניתין חתני בניהם כלומר אפילו אבניהם קאי כאילו אמר וחתניהם שלהם ושל בניהם שהן ל"ט אבות השנויין במתנתנו ל"ו קרובים ט' אבות וט' בנים וט' חתנים וט' חתני בניהם ולדתני ר' חייא דמפיק גיסי מעניינא דאבות ולית ליה אלא שמנה אבות הרי הם ל"ב ולפום הכי מקשי ליה והא דתני ר' חייא ח' אבות שהן כ"ד ל"ב הוו אבל בני בניהם כיון דמכללא קא אתו ולאו בהדיא מיתנו שביק להו ולא חשיב להו והיינו דקפריך ליה ל"ב הוו ולא פריך ליה מ' הוו והדרינן ופרקינן פירוקא אחרינא אלא לעולם חתניהם ממש ע"ש וגם בספר המלחמות. מ"מ מכל זה משמע דל"ג אביו וטעמא נראה דהא דלא תנא ליה משום דפשוט הוא ועיקר פשטיה דקרא באב כתיב ומהאי טעמא גופיה נמי לא תני בנו. אח"כ שבתי ודקדקתי בפי' הרמב"ם ז"ל ומצאתי שפי' בסוף משנתנו וז"ל והאב ובנו הם ראשון בראשון והטעם שלא מנה אותו במשנה ואמר אביו לפי שהוא מבואר במקרא ולא למדנו איסור עדות הקרובים אלא ממה שהזהיר השם יתעלה מלהעיד האב על הבן או הבן על האב כמו שנאמר לא יומתו אבות על בנים וגו' כלומר לא יומתו בעדות עכ"ל

ז"ל וגם הר"ר יהוסף מחקו וכתב שבכל הספרים לא מצא אבות. בפי' רעז"ל ושלישי בראשון כשר וכן במתניתין דהא לא פסיל אלא שני בראשון וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפי"ג מהלכות עדות וגם הרי"ף ז"ל ודלא כר"ת וה"ג והירוש' דפסלו אף שלישי בראשון אבל שלישי בשני לכ"ע כשר:

וגיסו בעל אחות אשתו וכן הוא ביבמות וברוב מקומות שבתלמוד מיהו אשכחן דבעל אחותו נמי איקרי גיסו כדאמרינן בחולין דר' יוחנן הוה קרי ליה לריש לקיש גיסא גיסא משום גיסא דבעל אחותו היה ומסתמא נמי כי היכי דלריש לקיש קרי ליה ר' יוחנן גיסא ה"נ ריש לקיש קרי ליה לר' יוחנן נמוקי יוסף:

ובניהם וחתניהם לא קאי רק אהנך קרובים דמפרשי במתני' בהדיא כגון אחי אבא ואחי אמו אבל אהנך דנפקא מכללא לא קאי כגון בניו וחתניו דידיה אינם פסולין להנך אי לא הוו בכלל הנך קרובים דמפ' ותדע דהא בנו כשר הוא לאתי אביו לתנא דידן דהא הוי שלישי בראשון כדאיתא בגמרא. והקשה בקונטרס אמאי תנא חורגו הא נפיק מכלל בעל אמו דכיון דתנא בעל אמו פסול לו ממילא ידענא דהוא נמי פסול לבעל אמו ולמה ליה תו למיתני חורגו ואי משום לבדו לישתוק מיניה וכל כמה דלא תני ליה משתמע מיניה אלא הוא לבדו כדפרישית לעיל דבניהם וחתניהם לא קאי אהנך דנפקי מכללא ותירץ דאין התנא חושש בזה דאכתי איכא שלש קרובים דאתו מכללא ואפ"ה תני להו בהדיא וכו' וקשה וכו' עד אלא י"ל דתנייה לאשמועינן דהוי לבדו ולא בנו וחתנו ואע"ג דבניהם וחתניהם לא קאי אהנך דאתו מכללא כדפרישית מ"מ בחורגו איצטריך דסד"א כיון דחורגו כבנו ובן הבן פסול אימא דה"ה בן חורגו פסול קמ"ל ע"כ בקיצור מתוס' ז"ל ועיין עוד שם ובפי' רש"י ז"ל ובפ' יש נוחלין דף רי"ח בנמוקי יוסף. והילך לשון רש"י ז"ל ואי קשיא לך כיון דתנא בעל אמו פסול לו ממילא ידענו דהוא נמי פסול לבעל אמו למה לי למיתני חורגו אי משום דאתא לאשמועינן לבדו לישתוק מיניה וכל כמה דלא תני ליה מכללא דבעל אמו לא משתמעי אלא הוא לבדו לא תיקשי דכל הנך דמשתמע מכללא מיתני במתניתין בהדיא כגון אתי פסול לי ואני לו דאנא נמי אחיו ובנו פסיל לי ואני לו דאנא אתי אביו ובמתני' תנן ליה. אחי אבי פסול לי ואני לו שאני בן אחיו והא תנא לו אחיו ובנו. בן אחי אבי פסול לי ואני לו שאני בן אחי אביו אחי אמי פסול לי ואנו לו שאני בן אחותו ותני במתני' בעל אחותו הוא ובנו דהיינו בן אחותו. בן אחי אמי פסול לי ואני לו שאני בן אחות אמו ותנן במתני' בעל אחות אביו ובנו דהיינו בן אחות אביו בעל אחותו פסול לי ואני לו שאני בן חמיו ותנן במתני' חמיו ובנו וכן כולהו כי מעיינת להו משכחת להו בהדיא בר מבן אחי אשתו דמפיק מכלל בעל אחות אביו וחתנו דמפיק

מכלל דחמיו דלא מיתני בהדיא ע"כ. ועיין ברש"ל. ובגמרא מסקינן דמתני' דקתני בן וחתן גבי גיסו ר' יהודה היא ור' יוסי פליג עליה בברייתא דגיסו לבדו ולא בנו וחתנו וכ"ש חורגו שהוא לבדו וכמו שרמזתי כבר בסמוך ומשמע מן הגמרא דתרי תנאי אליבא דר' יוסי דר' יוסי דמתני' ס"ל דגיסו כשר כדתנן וכל הראוי ליורשו דלא פסיל אלא קרוב הראוי ליירש אבל גיסו אינו ראוי ליורשו ובברייתא קאמר ר' יוסי דגיסו פסול דקתני גיטו לבדו. ירושלמי גיסו אית תנאי תנו יש לו איסור בנים וחתנים ואית תנאי תנו אין לו איסור בנים וחתנים מ"ד יש לו בנים וחתנים מאחות אשתו ומ"ד אין לו בנים וחתנים מאשה אחרת ע"כ ועיין ברב אלפס ז"ל ובספר המלחמות שכתוב שם שבתשובת הרי"ף ז"ל כתב הפך מה שכתב בהלכות:

חורגו פירוש לי אדוני אבי רוח ה' תניחנו דאהכי קרי בן אשתו מאיש אחר חורגו משום דסני ליה טובא וברעותיה בעי למקטליה אי הוה מצי וחורגו כמו הורגו בחלוף ה"א בחי"ת וכן משפט אותיות אהח"ע שהן אותיות הגרון להחליף זו בזו ולא מימנעי רבנן לאשתעויי בחלוף ה"א במקום חי"ת או אפכא קודש הלולים חלולים ודכוותה טובא:

זו משנת ר' עקיבא וכו' פי' רש"י ז"ל דלאפוקי אחי האם דאין ראוי ליורשו דקי"ל אחי האם מנחילין ולא נוחלין אותם וכתבו עליו מן המפרשים ז"ל דא"כ כל הראוי ליורשו לאפוקי מאי [*) [נלע"ד דרש"י ז"ל ממעט אחי האם מדודו ובן דודו והקשו עליו א"כ כל לאפוקי מאי].] ועוד דאחי האם כיון שהוא יורש אותם ראוי ליורשו מיקרו וכיון שהוא פסול להם גם הם פסולין לו שקורבת שניהם שוה דטעמא דראוי ליורשו לאו משום נגיעת עדות היא אלא לפי שהראויין קורבתו יתירה ופירשו הם ז"ל דלמשנה ראשונה כל קרובי אישות כשרין הן דלא מיקרי ראוי ליורשו אלא כשהוא יורש אותו ממש כגון קרובי עצמו בין מן האב בין מן האם מה שאין כן דקרובי אישות שאין הבעל זוכה לעולם אלא מיד אשתו שאם מתה או נתגרשה אין לו כלום הלכך אין לך פסולין למשנה ראשונה אלא קרובי האב וקרובי האם בלבד ומתני' הכי קתני דודו ובן דודו מצד האב וכל הראוי ליורשו כלומר דהוא ראשון בשני או שני בשני כגון דודו ובן דודו ואי הוה תני כל הראוי ליורשו ותו לא ה"א אפילו רחוקים כמה כל שהם משבט אחד להכי תנא דודו לומר דלא מרבינן מכל הראוי ליורשו אלא כמדרגה זו. ואי תנא דודו ובן דודו לחוד ה"א מן האב ולא מן האם צריכא נמוקי יוסף. וכתוב בס' המאור והוי יודע דלא פליג ר' יוסי דמתני' דס"ל כמשנה ראשונה על כל הקרובים השנויים במשנתנו שאם אין זה ראוי ליורשו לזה זה ראוי ליורשו לזה כגון אותם קרובים שקורבתם מן האב אבל פליג ר' יוסי דמתני' אגיסו ובעל אמו ובעל אחות אמו וחורגו ועל קרובי אחוה המנויין במשנתנו

בזמן שקורבתם מן האם ולא מן האב שאין זה ראוי ליירש לזה ולא זה לזה וכן במקצת החתנים השנויים במשנתנו כגון חתני קרובי האם בכולהו פליג ר' יוסי דמתני' ובכל הני נקטי' לחומרא כדכתיב לעיל אבל חמיו אפילו ר' יוסי דמתני' מודה שאע"פ שחמיו אינו ראוי ליורשו הוא ראוי ליירש את חמיו וחתן חמיו היינו גיסו דפליג עליה ר' יוסי דמתני' לפי שאין אחד מהם ראוי ליירש את חברו ע"כ. וכתב עליו הרמב"ן ז"ל וגם זה אינו נכון בעיני לפי שאף בעל אחותו וכל קרובי אישות אין ראויין ליורשו אלא אשתו הוא יורש ומידה הוא זוכה ואינו נקרא יורש לקרוביה שאילו מתה או נתגרשה אינו יורש כלום שאף בקרובי עצמו כגון בן דודו אינו נקרא ראוי ליורשו מפני שאביו יורשו ואם מת אביו לאחר שזכה בירושה זו בנו יורשו שזה את אביו הוא יורש ולא את דודו אלא לפיכך נקרא ראוי ליורשו מפני שאם מת אביו ואח"כ מת דודו ירושה באה לו מידו לידו שהנחלה ממשמשת מה שא"כ בכל קרובי אישות תדע דקאמר ר' יוסי דודו ובן דודו וכל הראוי ליורשו משמע שהוא מחזר על קרובי עצמו מן האב והכי קתני דודו ובן דודו ראשון בשני ושני בשני מן האב וכל הקרובים בקרובה כזו הוא שיהו ראויין ליירש דאילו כל הראויין ליורשו אינם פסולין שאם כן אין אדם בישראל כשר. וכל הקרוב לו באותה שעה להוציא אשה שגרשה אי נמי ת"ק תני לה והפסק שאמר דבכל הני נקטינן לחומרא ודאי אינו דסוגיין ודאי כר' יוסי דברייתא ולא כר' יוסי דמתני' דהא רב חסדא הכשיר וכו' ע"כ. וכתוב בתוי"ט וכל הראוי ליורשו כתב הר"ב תשלים משנתו של ר' עקיבא היא וכו' ועיין על זה בשלחן ערוך ח"מ סי' ל"ג סעי' ד'. ומה שכתב רעז"ל וכל הראוי הוא תשלום משנתו של ר' עקיבא והאי משנה ראשונה דעתיה מהרמב"ם ז"ל ומה שכתב אח"כ וכל הראוי ליורשו דהיינו קרובי האב אבל קרובי האם כגון אחי אמו העתיק מרש"י ז"ל דומה שסובר שרש"י והרמב"ם ז"ל כוונתם אחד אכן בר"ש לוריא מצאתי כתוב וכל הראוי ליורשו וכו' נ"ב הרמב"ם ז"ל כתב שהם מדברי ר' עקיבא ואינה ממשנה ראשונה ונראין דבריו יותר מפי' רש"י ז"ל נראה לי ע"כ. והתימה על הרב בעל תוס' יו"ט שלא השגיח על זה כמנהגו:

וכל הקרוב לו באותה שעה שהוא בא להעיד:

היה קרוב ונתרחק כשר מפיק ליה ר' יוסי הגלילי מקרא דכתיב ובאת אל הכהנים וגו' אשר יהיה בימים ההם וכי תעלה על דעתך שאדם הולך אצל שופט שלא היה בימיו אלא זה שהיה קרוב ונתרחק א"ר יוחנן הלכה כר' יוסי הגלילי:

ויש לו בנים ממנה ה"ז קרוב ומיהו אם אין לו בנים מבתו מודה ר' יהודה שאינו קרוב וביד רפי"ג דהלכות עדות ורפי"ד ובטור ח"מ סי' ל"ג:

משנה ה

אוהב זה שושבינו גמרא וכמה אמר רב כל שבעת ימי המשתה ורבנן משמיה דרבא אמרי אפי' מיום ראשון בטלה שושבינות וכשר להעיד:

כל שלא דבר עמו שלשה ימים באיבה דברי ר' יהודה אמרו לו וכו' כך מצאתי מוגה אמנם לא מצאתי כן בשום מקום אלא מ"מ הם סיומא דמילתיה דר' יהודה מדקתני אמרו לו ואמאן קאמרי. ביד בספי"ג דהלכות עדות סי' ב' ובטור ח"מ סי' ל"ג

[הגה"ה נלע"ד שנפל טעות בספר לבוש עיר שושן סי' ז' סעיף ז' שכתוב שם שלשה שנים]:

משנה ו

כיצד בודקין וכו' פ"ח דהלכות סנהדרין סי' ב':

לחדר אית דל"ג לחדר:

ומוציאין את כל האדם ס"א ומוציאין אותם ומשמע שהפירוש הוא שמוציאין בין העדים בין הבעלי דינים. אבל בנמוקי יוסף שאכתוב בסמוך בס"ד לא ס"ל הכי וכן ג"כ דעת תוי"ט דלא קאי רק אעדים וגם בספר מאירת עינים שם סי' כ"ח כתב וז"ל בקיצור ועכ"פ צריך לומר דהאי כל אדם לאו דוקא דהא מסתמא הבעלי דינין נשארו שם שעה שהעידו לפני הב"ד ולכאורה היה נראה דגם אבעלי דינין קאמר ומוציאין לחוץ ומיירי שכבר העידו שניהם בפני הבע"ד ובפני כל העומדים שם מיד שהכניסו העדים אז אמרו שיודעי' שפלוני חייב לפלוני ואחר שהעידו קאמר דהוציאו את הכל לחוץ ובודקים את כל אחד לבדו וכן משמע הלשון במשנה והפוסקים שכתבו דשואלים את כל א' היאך אתה יודע שהוא חייב לו לא קאמר דמעיד כל אחד שחייב לו משמע מזה דכבר העידו שהוא חייב לו אבל זה אינו מדפריך שם בגמרא דף ל' וז"ל מכניסים אותם למאן אילימא לבע"ד התם קאי ופרש"י ז"ל דהא לא קתני שהוציאן וכו' משמע דס"ל להנמרא פשוט דמאי דקתני המשנה ואח"כ מוציאין לא קאי אבע"ד ודוק ע"כ:

אם אמר הוא אמר לי וכו' פ' אתד דיני ממנות ד' ל"ז. וכתב הרב המגיד בפ' ששי מהלכות טוען ונטען דהאי דשואלין לעדים היאך אתה יודע שזה חייב לזה כלום הוא מחשש טעות שמא יטעו העדים ויחשבו שהוא חייב לו לפי שראו או ידיעו ואין הדין כן וכ"ש שיש לחוש בבעלי דבר עצמן שאדם קרוב אצל עצמו ע"כ כלומר וצריך לומר בין לתובע בין לנתבע שיתבררו דבריהם וטענותיהם יפה:

פלוני אמר לי שהוא חייב לו כו' לא אמר כלום לפי שאדם עשוי שלא להשביע את עצמו מאחר שהודה מעצמו שלא ע"י שום תובע אבל במודה ע"י תביעה לא שייך טעמא דשלא

להשביע את עצמו לפי שאין אדם עשוי להודות לבעל דינו התובעו כדי שלא להשביע את עצמו אלא שייך טעמא שהוא משטה בו. ומדקתני במתני' בפנינו הודה לו ולא קתני אנו ראינו שהודה לו שמעינן שצריך שהעדים יוזמנו לכך שיאמר להם אתם עדי דאל"כ מצי למימר משטה הייתי בך דכשם ששחקת בי לתבוע ממני מה שאינו חייב לך גם אני שחקתי בך והודותי. וכשמודה לו שלא ע"י תביעה או שאמר לעדים כן שלא בפניו לא שייך טעמא דהשטאה מאחר שאין אדם תובע ממנו מאימה אלא שייך טעמא דשלא להשביע כדכתיבנא. וכתוב בנמוקי יוסף שהסכימו המפרשים ז"ל דבין בטענת השטאה בין בטענת אדם עשוי שלא להשביע אי לא טעין איהו אנן לא טענינן ליה אבל דעת בעל המאור ז"ל דבטענת אדם עשוי שלא להשביע אנן טענינן ליה ע"כ בקיצור מופלג. וכתב הרא"ש ז"ל ונראה דאפילו בפניו אם אמר לו מנה לי בידך בלא תביעה שייך לומר אדם עשוי שלא להשביע את עצמו מדקתני במתני' איש פלוני אמר לי שהוא חייב לו מנה דמשמע שלא בפניו א"ל כן וא"כ אין אדם תובעו וקתני לא אמר כלום עד שיאמר בפנינו הודה לו דהיינו אתם עדי דמשמע דבכי ה"ג אפילו בפניו לא אמר כלום עד שיאמר אתם עדי דאמרינן אדם עשוי שלא להשביע את עצמו אפילו הודה בפניו בלא תביעה ע"כ. אבל הרמב"ם ז"ל פ"ז מהלכות טוען ס"ל דוקא שלא בפניו. ודקדק הרב בעל המאור ז"ל דמדקא מתנייא כולה מתני' בלשון יחיד הוא אמר לי איש פלוני אמר לי והכא קתני' בלשון רבים בפניני הודה לו ולא קתני עד שיאמר בפני הודה לו נראה לי שאם הודה לפני עד אחד לבדו שאין הודאתו כלום אפילו אמר לו אתה עֵדי ולא משתבע אפומיה אי כפר בהודאתו ולא מיחייב אם הודה בהודאתו ואמר משטה הויתי דמילי דכדי נינהו עד שיאמר לשנים אתם עדי והביא ראי' על זה ע"ש. אבל המפרשים האחרונים ז"ל חלקו עליו כמו שכתוב בנמוקי יוסף. והרמב"ן ז"ל בספר המלחמות דחה כל ראיותיו והביא ראיה להפך ובסוף דבריו כתב וז"ל ומה שהביא ראיה ממשנתנו אדרבא קשיא עליה דאי הכי ליפלוג וליתני פיטורא באומר בפני הודה לו ותו לדידי' נמי מי ניחא מתני' הא קתני איש פלוני אמר לי ולא קתני אמר לנו אפינו בהוא אמר לנו נמי כיון שמעצמו הוא אפילו לשנים נמי לא אמר כלום ולא קתני לנו אלא מאי אית לך למימר לאי דוקא ואפשר דרבותא היא שהפירוש א' אומר בפני הלוהו ואחד אומר הוא אמר לי איש פלוני אמר לי דמשמע דקושטא מילתא אפ"ה לא אמר כלום עכ"ל. וכן דעת רב אלפס והרמב"ם והרא"ש ז"ל דהודאה בפני עד אחד לגמרי הוי הודאה:

אחד אומר חייב ואחד אומר זכאי ואחד אומר איני יודע ואפילו וכו' כך יש בקצת נוסחאות. הרי"א ז"ל כתב שלא מצא בכל הספרים א' אומר חייב וא' אומר זכאי ע"כ:

שנים אומרים זכאי וכו' פ"ק דמכלתין דף ג':
ואפילו שנים מזכין וכו' בפ"ק דמכלתין ד' ה'. ובטור ח"מ סי' ל"ב:

משנה ז

גמרו את הדבר היו וכו' ס"פ היו בודקין:
היו מכניסין אותן לבעלי דינין הכי מסקינן בגמרא דאילו לעדים לא צריך כיון שקבלו עדותן ומוציאין אותן אחר קבלת עדות דבשעת קבלת עדות ודאי בעלי דינים התם קיימי אלא אחר קבלת עדות שהוא שעת משא ומתן מוציאין אותן כדי שלא ישמעו הטעניות שמא מתוכן ילמדו לשקר. ובעי בגמרא מיכתב היכי כתבינן פסק דין במקום שיש מחלוקת ונטו אחרי רבים ר' יוחנן אמר זכאי סתמא משום שאם היו אומרים פלוני מחייב היה רכילות ורשב"ל אמר פלוני ופלוני מזכין ופלוני ופלוני מחייבין דחייש למיחזי כשקרא אי אמר סתמא זכאי דהוה משמע דכולהו זיכו הדין כאחד ור' אלעזר אמר מדבריהם נזדכה פלוני כותבין דמשמע מהא דיש מחלוקת ביניהם ומתוך דבריהם נזדכה והשתא ליכא משום מיחזי כשקרא ולא משום הולך רכיל. ומשמע בגמרא דאם טעו שני הדיינים לא משלמי אלא שני חלקים והבעל דבר מפסיד תלתא שהרי שני הדיינים אין עליהם לשלם חלק השלישי דאמרי ליה אי לאו את לא הוה סליק דינא מידי דשנים שדנו אין דיניהם דין ואיהו נמי לא משלם בהדייהו דאמר להו אי לדידי צייתיתו אתון נמי לא שלמיתו הלכך בעל דבר מפסיד תלת ומתני' ר' נחמיה היא דאמר בשעת משא ומתן הוו מפקי להו לבעלי דינים ובגמרא פריך והתניא בהדיא מכניסין את העדים ומוקי לה להיא ברייתא דלא כר' נתן דאמר שומעין דבריו של זה היום וכשיבא חברו למחר שומעין דבריו אלא כת"ק דפליג עליה בברייתא דאין עדות מתקיימת בב"ד עד שיחזרו ויעידו שניהם כאחת:
ומנין לכשיצא אחד מן הדיינים נראה דל"ג אחר מן הדיינים וכן בגמרא ובירושלמי וברב אלפס ובהרא"ש ליתיה וגם בפרק הגוזל קמא (בבא קמא ד' צ"ט) אבל ודאי דלא קאי אגדול הדיינים בלחוד. אכן הר"י ז"ל לא מחקו:
ומה אעשה ורבו עלי כך הגי הרי"א ז"ל:
על זה נאמר הולך רכיל מגלה סוד גרסי' לחוד במתני' אבל בת"כ פ"ד דפרשת קדושים גרסיגן לכך נאמר לא תלך רכיל בעמך וכן הוא אומר הולך רכיל מגלה סוד. ואיתא להיא ברייתא הכא בגמרא וגם בתוי"ט הכריח בסוף דבריו דל"ג ליה לקרא דלא תלך רכיל במשנתנו ויהב צריכותא לתרי קראי דבברייתא אי למאן דגריס להו במתני' תרי קראי למה לי. וביד פכ"ב דהלכות סנהדרין סי' זי ובטור ח"מ סי' י"ח י"ט כ"ח:

משנה ח

כל זמן וכו' ביד פ"ז דהלכות סנהדרין סי' ו' ז' ח' ובטור ת"מ סי' ט"ז ך':
אמר רשב"ג ברישא דמתני' הלכתא כותי' אבל בסיפא דאמר בהדיא אין לי קיימא לן כרבנן ודלא כרשב"ג בהא וכדאמרינן בעלמא כל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו חוץ מערב וציידן וראיה אחרונה דבראיה ראשונה שלא אמר אין לי פסקינן כותיה. ומפרש בגמרא דכי אמרי רבנן בהאי סיפא דלא אמר כלום ה"מ בגברא דאוזיף גופיה או בבריה גדול דידע במילי דאבוה אבל קטן אפילו רבנן מודו דקטן במילי דאבוה לא ידע ואם מצא אח"כ שום שטר או מאן דידע במילי דאבוה שומעין לו וכתוב בספר המאור כל לישנא דמתני' דקתני איש פלוני אתה זכאי איש פלוני אתה חייב אנתבע משמע שהוא המתחייב לשלם ממון וכדתנן חוב במתני' ראה שמתחייב אמר קרבו איש פלוני ופלוני והעדוני כלומר העדוני שאני פטור מלשלם ועל מאי דתנינן איש פלוני אתה חייב קתני כל זמן שמביא ראיה סותר את הדין כלומר סותר ופוטר את עצמו עד כאן [חסר בכת"י]:
או שהוציא ראיה מתחת נ"א מתוך אפונדתו הרי זו אינה כלום כך הגיה הר"י ז"ל:

פרק ד

משנה א

אחד דיני ממונות וכו' ביד פ"ג דהלכות סנהדרין סי' ג' ד' ובפ' עשירי סי' ב' ז' ט' וברפי"א. ובר"פ שני דהלכות עדות ובטור ח"מ סי' ט"ו כ"ה ל' וכתבו תוס' ז"ל ר"פ דם חטאת והא דתנן אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה ובחקירה אע"ג דקאי אקרא איידי דאיירי בפירקין דלעיל בדיני ממונות נקט נמי דיני ממונות ברישא ע"כ. ועיין במ"ש בשמם ז"ל ספ"ק דסוכה. והאי דיני ממונות מוקי לה רבא בדיני קנסות דליכא טעמא דנעילת דלת דבגמרא רמי ברייתא עלה דמתני' דמשמע מינה דבדיני ממונות לא בעינן דרישה וחקירה וכן נמי תנן בפ' בתרא דשביעית שטרי חוב המאוחרין כשרין ואי ס"ד דבדיני ממונות נמי בעינן דרישה וחקירה מאוחרין אמאי כשרין נימא זיופא הוא ולא ראו עדים החתומין בו את המלוה הזאת אלא מתני' קודם תקנתא ובריייתא וההיא משנה בתר תקנתא ורבא אוקי למתני' בדיני קנסות ולההיא משנה וההיא ברייתא בדיני הודאות והלואות ורב פפא אמר אידי ואידי בהודאות והלואות מתניתין בשהכירו ב"ד שתובע זה רמאי צריך דרישה וחקירה והנהו משנה ובריייתא בדין שלא הכירו בו שהוא מרומה וזו האוקמתא הביא הרי"ף ז"ל. וכתוב בתוס' ובנמוקי יוסף והא דאמרינן בפ' שבועות העדות מנין לדיין שיודע בדין שהוא מרומה שלא יאמר אחתכנו ויהא קולר תלוי בצואר

העדים ת"ל מדבר שקר תרחק דמשמע שאין לו ליזקק להם כלל התם מיירי בידוע ודאי שהוא מרומה שיודע שהעדים מכזבין אבל הכא אינו ודאי ולהכי סגי בהכי אבל היכא דליכא ספק רמאות לא בעי דרישה וחקירה ואע"ג דמדאורייתא בעינן כבדיני נפשות דכתיב משפט אחד יהיה לכם רבנן הוא דתקון הכי כדי שלא תנעול דלת בפני לוין אי הוה בעי דרישה וחקירה לא תמצא מי ילוה וכן גט דמכשרינן אפילו אין בו זמן מהאי תקנתא הוא דלא בעי' דרישה וחקירה כיון דשכיח טובא כהודאות והלואות ויש כח ביד חכמים לעשות משום דכל דמקדש אדעתא דרבנן קא מקדש ובהאי גט אפקעינהו רבנן לקדושי מיניה וכן למקדש בשטר לא בעינן שיהא זמן כתוב בשטר מהאי טעמא וכדאיתא בהריא בפ"ד אחין עכ"ל נמוקי יוסף. ובת"כ פרק עשרים דפרשת אמור:

דיני נפשות פותחין בזכות בגמרא פליגי אמוראי היכי אמרינן להו ואביי ורבא אמרי תרוייהו דאמרי' ליה אי לא קטלת לא תדחל ורב אשי אמר אמרי' כל מי שיודע לו זכות יבוא וילמוד עליו:

דיני ממונות מטין על פי אחד מטין את הדין אחר המרובין על פי דיין אחד כגון שנים אומרים זנאי ואחד אומר חייב או אפכא דיני נפשות מטין [לזכות] ע"פ דיין אחד י"ב מזכין וי"א מחייבין זכאי אבל לחובה אין מטין אחר המרובין אא"כ רבו המרובים על המזכין שנים כדאיירינן בפ"ק מלא תהיה אחרי רבים לרעות עי' בתוי"ט. וכתב הר"ר יהוסף ז"ל בס"א גרסינן משנה זו אחר משנה דמחזירין:

דיני ממונות מחזירין וכו' בגמרא פריך ורמינהי דן את הדין זיכה את החייב וחייב את הזכאי וכו' מה שעשוי עשוי אלמא לא הדר ואוקי במסקנא רב חסדא לתרוייהו מתנייתא בשטעה בשיקול הדעת אלא דמתני' בשלא נשא ונתן ביד ומתני' דדן את הדין כשנשא ונתן ביד וכולה מתני' דהתם מהדר רבינא לאוקמה אליבא דרב חסדא וכדפירשה רעז"ל שם בפ"ד דמסכת בכורות אבל היכא דטעה בדבר משנה ל"ש מומחה ול"ש אינו מומחה ל"ש נשא ונתן ביד בכולהו חוזר דרב חסדא לא פליג בין נשא ונתן ביד לבין שלא נשא ונתן אלא היכא דטעה בשקול הדעת כך כתב הרי"ף ז"ל. ועיין במ"ש בשמו ז"ל עוד בבכורות פ"ד סי' ד':

ואין מחזירין לחובה מדכתיב וצדיק אל תהרוג דמשמע שנצטדק בדין ואע"פ שאינו [נקי] (חייב) והאי ואין מחזירין לחובה מוקי לה ר' יוחנן בגמרא כגון שטעה הדיין וזיכה בנואף ונואפת שלא כדרכה דלא מיפרש חיובי' בהדיא דרבנן ילפי לה ממשכבי אשה שתי משכבות ואין הצדוקים מודים בו אבל טעה בדבר שהצדוקים מודים בו זיל קרי בו רב הוא כלומר ומחזירין אותו. ותוס' ז"ל פירשו דהאי שלא כדרכה שאין הצדוקים

מודים בו מיירי בהעראה דקיימא לן כדרכה אפילו בהעראה אסור שלא כדרכה בגמר ביאה אסור העראה שריא ובהאי חילוק הוא שאם טעה הדיין חוזר ע"כ:

הכל מלמדין זכות אפילו תלמידין היושבים לפני הדיינים ולא נתמנה ב"ד על כך:

אבל המלמד זכות אינו יכול לחזור וללמד חובה גמרא אמר רב לא שנו אלא בשעת משא ומתן פי' דבעינן שיעמיד בדבריו לחזר אחר ראיות שמא ימצא חזוק לזכות דשמא לא טעה אבל בשעת גמר דין שחפש כבר הכל ועכשיו נראה לו שטעה מלמד זכות חוזר ומלמד חובה ובגמרא מקשה עליה מכמה דוכתי ודחי לכולהו:

דיני ממונות דנין ביום וכו' ר"פ ראוהו ב"ד ובפ' בא סימן ד' נ'. בפי' רעז"ל ולילה לגמר דין. אמר המלקט דכתיב ושפטו ועיקר משפט היינו גמר דין וכתבו תוס' ז"ל ואפכא ליכא למימר דמסתמא תחלת הדין עיקר ועוד ביום הנחילו קבלת העדות הוא דהוי בתחלת דין ומתני' דלא כר"מ שהיה דורש ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע מקיש ריבים לנגעים מה נגעים ביום דכתיב וביום הראות בו אף ריבים ביום ואפילו גמר דין במשמעות דמלת ריבים וה"ה לסומא דמה נגעים שלא בסומין דכתיב לכל מראה עיני הכהן אף ריבים שלא בסומין ובמס' נדה פ' בא סימן סתם לן רבי סתמא אחרינא כר"מ כדכתיבנא התם דהאי סתמא עיקרי חדא דמתנייא גבי דיני ממונות דש"מ דעיקר היא למילף מיניה דאילו ההיא דהתם אגב גררא דתנא התם כי הני מילי טובא נקטיה ועוד דסתם אליבא דרבים עדיף:

דיני נפשות דנין בו ביום לזכות וביום שלאחריו לחובה גמרא מנה"מ א"ר חנינא דאמר קרא צדק ילין בה ועתה מרצחים ורב אמר מהכא אשרו חמץ אשרו דיין שמחמץ את דינו פי' רש"י ז"ל צדק ילין בה רגילין היו מתחלה להלין את הדין כדי לצדקו אם אפשר ועתה כשאינם עושים כן הרי הם כמרצחים. שמחמץ את דינו שמשהה אותו ומלינו כדי להוציאו לאמתו ע"כ:

לפיכך אין דנין ירושלמי פ' משילין ודפ"ק דכתובות ותוס' פ' משילין (ביצה דף ל"ו) ובטור ח"מ סי' ה' ז':

לא בערב שבת וכו' גמרא מ"ט משום דלא אפשר היכי ליעבד לידייניה במעלי שבתא וליגמריה לדיניה במעלי שבתא דילמא חזי טעמא לחובה ובעו למעבד הלנת דין. לדייניה במעלי שבתא וליגמריה בשבתא וליקטליה בשבתא אין רציחה דוחה את השבת וליקטליה לאורתא נגד השמש בעינן וליגמריה לדינא בשבתא וליקטליה בחד בשבתא נמצא אתה מענה דינו לדייניה במעלי שבתא ונגמריה בחד בשבתא דכל זמן שלא נגמר הדין לא הוי ענוי הדין דכל שעה מצפה להצלה איכא למיחש דילמא מינשו טעמייהו

ואע"ג דשני סופרי הדיינים עומדים לפניהם וכותבים דברי המחייבים ודברי המזכין נהי דבפומא כתבי ליבא דאינשי לא כתבי ואין ספק בידו ליישבו ולתת טעם הגון כבראשונה הלכך לא אפשר. ושאין מיתת ב"ד דוחה שבת ילפינן לה בגמרא מדכתיב לא תבערו אש בכל מושבותיכם מושבות מה ת"ל מכדי שבת חובת הגוף הוא וחובת הגוף נוהג בין בארץ בין בח"ל אלא לג"ש כתיב הכא בכל מושבותיכם והתם בפרשת רוצחים כתיב גבי מיתות ב"ד והיו אלה לכם לחוקת משפט לדורותיכם בכל מושבותיכם מה מושבות האמור להלן ב"ד מושבות האמור כאן בב"ד ואמר רחמנא לא תבערו אפילו לשריפת ב"ד. והביא הרי"ף ז"ל מאי דגרסינן בירושלמי אסור לדון דיני ממונות בע"ש והא מתני' פליגא אין דנין דיני נפשות לא בע"ש דיני נפשות הוא דלא דייני בע"ש הא דיני ממונות דייני אמרי כאן להלכה כאן לדברי תורה ופי' נמוקי יוסף בשם המפרשים ז"ל שר"ל הא דאורייתא הא דרבנן ע"כ וגרסינן תו בירושלמי העד אינו מלמד לא זכות ולא חובה מנין שנאמר ועד אחד לא יענה בנפש למות ע"כ. ונלע"ד דה"פ אילו לא כתיב אלא ועד לא יענה לא הוה ילפינא מיניה אלא שהשני עדים יחד לא יענו ללמד לא זכות ולא חובה כיון שקיום העדות ע"י שניהם יחד דאין עד נעשה דיין אבל אחד מן העדים ה"א דיכול לענות לזכות או לחייב להכי כתיב אחד ללמדנו דאפי' אחד מן העדים לא יחייב ולא יזכה ואפילו הנידון עצמו לא יענה בעצמו למות פי' לחיוב אבל לזכות [יענה] כדתנן לקמן בפ' היו בודקין ובפ' נגמר הדין ומה שכתוב במפרש אשר בדפוס הרב אלפס המכונה לרש"י ז"ל וז"ל אפילו יודע אחד מן התלמידים היושבים לפניהם בשעה שדנין נלע"ד שהוא טעות גמור וחס ליה לרש"י ז"ל פה קדוש לומר כן דהא תנן בפירקין אמר א' מן התלמידים יש לי ללמוד עליו זכות מעלין אותו וכו' כ"ש שלא מצינו פי' רש"י ז"ל על ירושלמי ואזן מלין תבחר ותבחר:

משנה ב

דיני הטומאות והטהרות מתחילין מן הגדול בגיטין פ' הניזקין (גיטין דף נ"ט) אמרינן דכולהו מנינים דרבי מן הצד היו מתחילין ופירשו תוס' ז"ל שאינו חולק אמתני' דהכא אלא משום ענוה שלא להראות עצמו גדול היה עושה והכי משמע דמשני לה נמי בגמרא דילן אבל רש"י ז"ל משמע מתוך פירושו דהתם דחולק דס"ל דקרא דלא תענה על ריב קאי אכל דינים אפילו אדיני ממונות אבל כאן בגמרא דהכא פירש דמשום ענוה יתירה שהיתה בו ע"כ. וי"ס מוגה בהן דיני ממונות והטומאות והטהרות ונראה דטעות הוא אכן בברייתא גרסינן ליה ואע"ג דהתם בגיטין קאמר האנן תנן דיני ממונות והטהרות והטומאות ולא הגיה עליו רש"ל שם כלומר רק דגרסינן טהרות קודם טומאות אפשר

דאשתמיטתי' וודאי דממונות אינה מן המשנה אע"ג דבירושלמי איתא בין בסדר המשנה בין בפסקא וכן ג"כ בבבלי דוק. אכן הר"ר יוסף ז"ל הגיה ודיני ממונות והטהרות והטומאות ע"כ:

ודיני נפשות מתחילין מן הצד תוס' פ"ק דמגלה ד' י"ד. ופי' רש"י ז"ל הכא במתני' מן הצד מן הקטנים שמא יחייבנו הגדול ולא ירצו לחלוק על דבריו ע"כ. ובגמרא פי' כדי שלא ישמע אחד דברי אחד מן המזכין ויסכים עמו ע"כ כלומר ומהאי טעמא אין מתחילין אפילו מאותם הסמוכים למופלא בית דין אלא מן הקטנים ועיין בהגהת ר"ש לוריא ז"ל. וגם תוס' ז"ל כתבו דיני נפשות מתחילין מן הצד משום לא תענה על רב אבל בדיני ממונות לא חיישינן ומ"מ דרך שאלה יכולין לענות ע"כ. ותלמיד שצריך לגמריה דגדול ממנו ולא לסבריה נמנה רבו לאחד והוא לאחד אבל בשאר תלמידים דצריכים נמי לסבריה אין מונין להם אלא אחד ודיני ממונות שוה לענין זה לדיני נפשות אבל הטהרות והטומאות שהוראתן ביחיד מומחה אפילו שאר תלמידים נמנין בשנים אי נחלקו אחרים בדבר ומטין הדין אחר הרוב וכדתניא הטהרות והטומאות אב ובנו הרב ותלמידו מונין להם שנים גם זה בנמוקי יוסף:

הכל כשרין לדין דיני ממונות. פ' עשרה יוחסין (קידושין ד' ע"ו.) ועיין במ"ש שם סי' ה' והכל לאתויי גר או ממזר והא דתנן בפ' בא סימן ויש שכשר לדון דיני ממונות ואין כשר לדון דיני נפשות דקשיא תרתי למה לי הא פריך לה בגמרא הכא והתם תנינא חדא זימנא ומשני חד לאתויי גר וחד לאתויי ממזר וצריכא דאי אשמעינן גר משום דראוי לבא בקהל אבל ממזר אימא לא ואי אשמעינן ממזר דבא מטפה כשרה אבל גר דלא בא מטפה כשרה אימא לא צריכא. ובסמ"ג עשין סימן נ"ב מפרש דלאתויי גר דקאמר היינו לדון גר חברו אבל לא ישראל ע"כ. וכן פירשו ג"כ תוס' ז"ל. ואם אמו מישראל דן אפילו ישראל ולענין חליצה עד שיהא אביו ואמו מישראל מ"ט תרי בישראל כתיבי כן כתוב בהרי"ף ושאר פוסקים ז"ל. ואמרינן בגמרא עשרה דברים תנן חילוק בין דיני נפשות לדיני ממונות אלא משום דאין הכל כשרים לדיני נפשות ודבעינן עשרים ושלשה לדיני נפשות מחד קרא נפקי דמ"ט ממזר פסול מדיני נפשות משום דבעינן עשרים ושלשה דהיינו סנהדרין ובסנהדרין כתוב ונשאו אתך בדומין לך מיוחסים כמותך חשבינן להו בגמרא חד ואיכא אחריתי הא דתניא בברייתא בגמרא אין מושיבין בסנהדרין זקן וסריס ומי שאין לו בנים ר' יהודה מוסיף אף אכזרי וחלופיהם במסית דרחמנא אמר לא תחמול ולא תכסה עליו. ובירושלמי אנן תנינן תשע תני ר' חייא חד עשר הי נינהו תרתי אחרנייתא כסריס וכל מי שלא ראה לו בנים כשר לדיני ממונות ולא לדיני נפשות ר' אבהו בשם ר' יוחנן אף פחות

מבן עשרים ושלא הביא שתי שערות כשר בדיני ממונות ולא בדיני נפשות ויושב בדינו של שור ר' יוסי ב"ר חנינא אמר תלת עשר והי נינהו תרי אחרנייתא דנין שני דיני ממונות ביום אחד ואין דנין שני דיני נפשות ביום אחד א"ר אבין ואפילו נואף ונואפת ע"כ [הגה"ה אם אין טעות נראה דאפשר לומר דר' יוחנן מוסיף על דברי ר' חייא חד דהוו י"ב ור' יוסי ב"ר חנינא מוסף על דברי ר' יוחנן חד דהוו י"ג או אפשר דר' אבהו בשם ר' יוחנן לא נזכר כדי להוסיף האחרים וכדמשמע הלשון ועדיין צריך אני למודעי]. וכתבו תוס' בפירקין דף ל"ה והא דתני בתוספתא אין דנין שנים ביום אחד ואפילו נואף ונואפת בפ' נגמר הדין מוקי לה בבת כהן ובועלה דהיא בשריפה ובועלה בחנק ע"כ:

המשיאין לכהונה. וביד ר"פ שני דהלכות סנהדרין וסי' ט' ובפ' עשירי סי' ו' ובפי"א סי' ו' י"א. ובטור ח"מ פי' ז':

משנה ג

סנהדרין היתה כחצי גרן עגולה. ואיתה בפ"ק דחולין ד' ה' וביד פ"א דהלכות סנהדרין סי' ג' ט' וכתוב בספר מרכבת המשנה להר"י אברבנאל נ"ע בפ' שופטים דף נ"ז וז"ל והיו יושבים כמו חצי גורן בעגול כדי שיהיה הנשיא ואב ב"ד רואין את כולם ע"כ:

כדי שיהו רואין זה את זה. לפי שאם היו יושבים בשורה אין פני הראשונים רואין זה את זה ובעגולה שלימה נמי לא לפי שצריכין בעלי הדין והעדים ליכנס לדבר בפני כולם שיהו כולם רואין את העדים ולא שיהו פני העדים לשורה זו ואחוריהן לזו:

משנה ד

ושלש שורות וכו' ביד פ"א דהלכות סנהדרין סי' י' ח'. בפי' רעז"ל ולאו אורח ארעא לעשות שורה של תלמידים ע"כ. אמר המלקט פי' שתי שורות שכל אחד כ"ד שהם המ"ח שהוסיפו לתשלום השבעים ואחד דלא אורח ארעא שתהא שורת הקטנים מרובה משל דיינים ולא לעשות שורות קטנות ולא שתים של עשרים ושלשה ואחת של שני תלמידים הלכך עבדינן שלש שורות אע"פ שיהיו עשרים ואחד יתירים:

היו צריכין לסמוך. צרכו לסמוך כן הגיה הר"ר יהוסף ז"ל: וכתב פירוש לסמוך את ידיהם על אחד מן התלמידים של החכמים ולעשותו חכם שיהא לו רשות לדון דיני נפשות עם החכמים שהם הסנהדרין ושיהא הוא מכללם כן נ"ל לפ' ענין סמיכה ע"כ עוד פי' דהא דקתני רישא וכל אחד ואחד מכיר את מקומו בין אסנהדרין בין אתלמידים קאי וכן מה שאמר לקמן לא היה יושב במקומו של ראשון לא קאי על אותו שבררו מן הקהל לחוד אלא על כולם חוזר כן נ"ל וחזר וכתב אין נ"ל לפ' שחוזר על אותו שנברר לבד כמו שפירש רעז"ל אלא על כל אותם שעלו לגדולה חוזר וכן נ"ל ע"כ:

אלא יושב במקום הראוי לו. בסוף שורה שלישית וכן אותו שבא מן השלישות לשנייה וכן אותו שנסמך מן הראשונה לא היה יושב במקומו של ראשון אלא כולן בסוף השורות וכל בני השורה נמשכין איש איש למעלה ממקומו וממלאין זה מקומו של זה מפני שהקטן שבדיינים גדול מן הגדול שבתלמידים כו' עיין בתוספת יום טוב:

משנה ה

כיצד מאיימין על עדי נפשות. כך היא הגירסא בירושלמי וכך נראה בעיני שהיא הגירסא הנכונה אבל בבבלי גרסי' כיצד מאיימין את העדים על עדי נפשות היו מכניסין אותן וכו' ולא הגיה עליו ר"ש לוריא ז"ל ולא בתוס' יו"ט ולשון תמוה הוא בעיני אבל הר"ר יהוסף ז"ל ג"כ מחק מלות את העדים:

מאומד משמועה עד מפי עד. אע"ג דפסילי נמי משמועה ועד מפי עד בדיני ממונות וכדתנן בפירקין דלעיל איש פלוני אמר לי שהוא חייב וכו' וכן מאומד דמשמע מדיוקא דמתני' דאמדינן בדיני ממונות לר' אחא לחודיה הוא דשמעינן ליה הכי דאמר בברייתא גמל האוחר בין הגמלים ונמצא גמל הרוג בצדו בידוע שזה הרגו אפ"ה מתני' אתי' אפילו כרבנן ואע"ג דפסילי לדיני ממונות אמרינן להו לעדים דדינו נפשות כדי להרבות דברים באיום אבל בדיני ממונות לא איכפת לן לאיים עליהם כ"כ אע"ג דפסילי אפילו לדיני ממונות כדאמרינן:

שכן מצינו בקין שהרג את הבל אחיו. כך הגיה הר"ר יהוסף ז"ל וכתב שבס"א ל"ג שהרג את הבל אחיו:

מושלך על העצים. וכ' בבראשית רבה פרשה כ"ב והובא בילקוט בראשית רמז ל"ח קול דמי אחיך וגו' לעלות למעלה לא היתה יכולה שהרי עדיין לא עלתה לשם נשמה ולמטה לא היתה יכולה לעמוד שעדיין לא נקבר שם אדם והיה דמו מושלך על העצים ועל האבנים ע"כ:

ולהגיד גדולתו. פי' ועוד לכך נברא יחידי להראות לדורות הבאים גדולתו של הקב"ה שבחותם אדם הראשון כולם טבועות שלא היה תחלה אלא חותם אחד:

חותם. היינו אותו ברזל שהצורה חקוקה בו:

טובע כמה מטבעות. כל המטבעות שאדם טובע ע"י ברזל אחד כולן דומין זה לזה רש"י ז"ל:

והלא כבר נאמר ובאבוד רשעים רנה. ביד בפרק שבעה עשר דהלכות עדות:

פרק ה

משנה א

היו בודקין אותו בשבע חקירות. אסדרא דמתני' דסליק מיניה קאי אחר שאיימו עליהם היו בודקים אותם. ואיתה בפ"ק דפסחים דף י"ב:

באיזה מקום. שזו היא המועלת להביא את כל החקירות להזמה דבלאו הכי לא מיתזמי רש"י ז"ל. ועל מה שכתב ז"ל ואינם מעלין על לבן וכו' הגיה רש"ל ז"ל ואני אומר אפילו אם יעלו על לבן להזימן לא יוכלו להזימן אם יאמרו העדים בשלשה בחדש היה המעשה ויבאו המזימין לומר הלא בשלשה בחדש עמנו הייתם יכולין לומר טעינו בעיבורא דירחא ביום אחד לפניו היה המעשה או לאחריו ובודאי הם פטורים באותה טענה דרובה דאינשי טעו בעיבורא דירחא כדלקמן ומש"ה צריכין לומר באיזה יום וקל להבין. והתוס' פ"ק דפסחים דף י"ב תרצו עוד תירוצים ע"ש עכ"ל ז"ל:

באיזה שעה. עיין במ"ש לקמן סי' ג':

את מי עבד וכו'. ביד שם בהלכות סנהדרין רפי"ב ובפ"א דהלכות עדות סי' ד':

משנה ב

מעשה שבדק בן זכאי. וכו' מעשה דרציחה הוה ואיתה בתוס' פ' אלו נערות (כתובות דף ל'.) ובגמרא פ"ק דמכלתין ד' ט' בן זכאי הוא ר' יוחנן בן זכאי ותלמיד היושב לפני רבותיו הדיינים הוה ואמר האי מילתא ואסתבר להו טעמיה וקבעוהו בשמו בן זכאי ע"ש סופיה קרי ליה. ובחולין פ' אלו טריפות (חולין דף נ"ב) אמר עולא בן זכאי אומר וכו' וכתב שם רש"י ז"ל לא ידענו מנו. ונלע"ד שאותו הוא אמורא אבל אח"כ מצאתי בהר"ן ז"ל בדף תרפ"ט ע"ב ומשמע מדבריו ז"ל שהוא תנא. ובפ"ד מיתות דף פ"ב גם בפ' מבוי (עירובין ד' ט') אשכחן תני ר' זכאי קמיה דר' יוחנן. ובפ' המוציא יין (שבת דף ע"ט) אשכחן בברייתא ר' זכאי משמו של ר"ש:

המרבה בבדיקות הרי זה מְשֻׁבָּח כך הגיה הררי"א ז"ל:

עוקץ. מקום חבורו לאילן ובדק אם היו העוקצין ארוכות או קצרות. ואמרינן בפ' הנשרפין (סנהדרין דף פ"א) דנהי דבן זכאי פטר ליה בההיא הכחשה מקטלא ומיהו עדות אמת היא ועייל לכפה:

מה בין חקירות לבדיקות אלא שבחקירות אמר אחד וכו'. כך אית דגרסי ועיין במ"ש ספ"ק דב"ק:

[הגה"ה וז"ל ה"ר יהוסף ז"ל אלא שבחקירות אמר אחד אינו יודע ושנים אומרים אין אנו יודעין עדותן בטלה ובבדיקות אמר אחד אינו יודע ואפילו וכו' ברוב הספרים

מצאתי הגרסא כמו שכתבתי ובס"א מצאתי ושנים אומרים אין אנו יודעין עדותן קיימת ובבדיקות וכו' שנים אומרים אין אנו יודעין עדותן בטלה וצ"ע על אלה הגרסות כי לפי הנראה כולן משובשות אך אח"כ מצאתי ס"א דגרסי בי' שבחקירות אמר אחד איני יודע ושנים אומרים אנו יודעים עדותן בטלה ובבדיקות אפילו אחד אמר אני יודע ושנים אומרים אין אנו יודעים עדותן קיימת ע"כ]:

אפילו שנים אומרים אין אנו יודעין עדותם קיימת. בגמרא פריך מאי אפילו שנים אומרים פשיטא כיון דאי אמר אחד איני יודע אשמועינן תנא דעדותם קיימת כי אמרי תרוייהו נמי קיימת היא דאילו אמר האחד אני יודע מאי רבותיה כיון דאמר חברו איני יודע זה לא מעלה ולא מוריד ומשני רב ששת דאירישא קאי וה"ק בחקירות אפי' שנים משלשה עדים שבאו להעיד אומרים ידענו ואחד אומר איני יודע עדוהן בטלה כמאן כר' עקיבא ור"ש דאמרו בפ"ק דמכות עד שיזומו שלשתם אמר רבא והא עדותם קיימת קתני אלא אמר רבא ה"ק אפילו בחקירות שנים אומרים ידענו ואחד אומר איני יודע עדותן בטלה פי' רש"י ז"ל דרבא מפרש לה להא אפילו דלרבותא דחקירות קאי וה"ק מה בין חקירות לבדיקות חקירות היכא דליכא אלא תרי סהדי אמר אחד איני יודע עדותן בטלה בדיקות אמר אחד איני יודע עדותם קיימת וה"ה לשניהם דה"ל עדות המוזמת בבדיקות ואפילו בחקירות משכחת לה דאמר אחד איני יודע עדותן קיימת וה"ד כגון דאיכא תלתא סהדי דאפשר לעדות שתתקיים בשנים ומשום שלישי לא מפסלי הנך ודלא כר' עקיבא דאמר בפ"ק דמכות דנמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותן בטלה אפילו שהם שלשה כך פי' רש"י ז"ל והעלו התוס' ז"ל דיש לפרש דהא דקאמר עד שיזומו שלשתם היינו כשכוונו עדותן אבל אמר אחד אינו יודע כנמצא אתד מהם קרוב או פסול דמי דלר"ש תתקיים העדות בשאר ולר' עקיבא עדותן בטלה והכא בשאמר אחד אינו יודע כנמצא אחד מהם קרוב או פסול דמי ועדותן בטלה לר' עקיבא אלא אתיא כר"ש דהתם דאמר תתקיים העדות בשאר ע"כ מתוס' ז"ל בהרחבת הלשון מעט וקשה לע"ד דלא אשכחן דאמר ר"ש התם הכי אלא ר' יוסי הוא דאמר הכי ואם אין טעות צ"ע לע"ד ורש"ל לא הגיה בדבור הזה דבר:

עדותן בטלה. כל עדותן בטלה שבתלמוד הוא והן פטורין:

אחד חקירות. ירושלמי ס"פ האשה שלום:

בזמן שמכחישין זה את זה. ביד ספ"א דהלכות עדות ור"פ שני וסי' ג':

משנה ג

אחד אומר בשנים בחדש וכו'. פ"ק דפסחים ד' י"א ואיתה נמי בר"פ בן סורר:

שזה ידע בעבורו של חדש וזה לא ידע. הקשו תוס' ז"ל וא"ת היכי דייק מהכא בריש פ' בן סורר דבדיני נפשות אזלינן בתר רובא דרובא דאינשי טעו בעבורא דירחא שאני הכא דכוונו שניהם ליום אחד וי"ל דאם איתה דלא אזלינן בתר רובא ה"ל כחוזר ומגיד במאי דקאמרי אח"כ דהרי כבר הוכחשו מידי דהוה אאחד אמר בשלשה ואחד אומר בה' דאפילו כוונו ליום אחד עדותן בטלה ולא אמרינן חד טעה בשני עבורי משום דבשני עבורי לא טעו אינישי כדאמרינן בגמרא ע"כ:

אחד אומר בשלשה ואחד אומר בה'. נראה דהה"נ אחד אומר בשתים ואחד אומר בד' דעדותן בטלה אלא משום דבעו למתני גבי שעות בשלש וחמש פלוגתא דר"מ ור' יהודה תנא הכא דגבי ימים כולהו מודו דעדותן בטלה. ושם בפסחים מפ' רבא דלר"מ אין אדם טועה אלא ב' שעות חסר משהו ומעשה דעדות רציחה או דעבירה כי הוי או בתחלת שתים או בסוף שלש וחד מינייהו קטעי ב' שעות חסר משהו הלכך אחד אומר בשתי שעות ואחד אומר בשלש מודה ר"מ דעדותן קיימת אבל אחד אומר בג' ואחד אומר בחמש ס"ל דעדותן בטלה דטפי מהם לא טעו ור' יהודה ס"ל דאפילו בהא עדותן קיימת דאדם טועה בשלש שעות חסר משהו ומעשה דהאי עדות כי הוה או בתחלת שלש או בסוף חמש וחד מינייהו קטעי שלש שעות חסרי משהו ופרכינן עליה מדתנן בריש פירקין דחוקרין אותו לומר באיזה שעה ואי אמרת טעו אינשי כולי האי מצו למימר לבאים להזים אותם ולומר להם עמנו הייתם בשעה חמישית מצו למימר בשעה רביעית אבל טעיתי ומשני דיהבינן לעדים כל זמן טעותייהו לר"מ כדאית ליה ומי שאומר בשתי שעות נותנין לו שתי שעות לפניו ושתי שעות לאחריו ואם אמרו לו כל ד' שעות עמנו היית הרי הוזם ולבעל שלש נמי יהבינן ליה לקמיה ב' שעות ולבתריה ב' שעות ואי מזמי בכולהו חמש הרי הוזם ולר' יהודה כדאית ליה ואם אמרו לו כל שש שעות עמנו היית הרי הוזם ע"כ בקיצור:

אחד אומר בשתי שעות. וכו' גמרא אמר רב שימי בר אשי לא שנו אלא שעות דמ"ס טעי איניש בהכי ומ"ס לא טעי איניש בהכי אבל אחד אומר קודם הנץ החמה ואחד אומר לאחר הנץ או אפילו בתוך הנץ עדותם בטלה דסימן מובהק הוא ואין לטעות בהנץ החמה בתוך שהיא זורחת:

אחד אומר בשלש ואחד אומר בחמש עדותן בטלה דברי ר"מ ר' יהודה אומר וכו'. כך נראה שהיא הגרסא שם בפסחים וכמו שכתבתי וכן נראה ג"כ מן הירושלמי דפירקין ודפ"ק דפסחים וכתבתיו שם. אבל ביד פ' שני דהלכות עדות כתב מהרי"ק ז"ל ופסק כת"ק ע"כ משמע דלא הוה גריס דברי ר"מ וכן נראה ג"כ מתוי"ט:

אחד אומר בחמש ואחד אומר בז'. **וכו'** כתיב שם בר"ש לוריא ז"ל מצאתי בגליון שאחד תירץ לפני מהר"ם דמש"ה נקט ה' וז' שהיא מילתא דפסיקא דאפילו אחד אמר בסוף חמש והשני אומר בתחלת ז' אפ"ה עדותן בטלה משא"כ בששה ושבעה והודה לו מהר"ם ז"ל ע"כ:

משנה ד

ואחר כך. הר"ר יהוסף ז"ל מחק המלות ואחר כך והגיה בראש המשנה היו מכניסים וכו':

אמר אחד מן העדים יש לי ללמד עליו זכות משתקין אותו. דלא כר' יוסי ב"ר יהודה דאמר בפ' אחד ד"ני ממונות בברייתא בדף ל"ג עונה לזכות ואינו עונה לחובה אבל רבנן ס"ל דאע"ג דקרא מסיים למות עכ"ז אפילו לזכות אינו עונה משום דמיחזי כנוגע בעדותן שדומה שמתחרט בו פן יגמר הדין לחובה ויביא זה עדים להזימן ומיהדר לא מצו הדרי לאחר כדי דבור דכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד הלכך לא יענה אפילו לזכות:

ומושיבין אותו עמהם כך הגיה הר"ר יהוסף ז"ל:

ולא היה יורד משם כל היום כולו. ובגמרא רמי והתניא אם יש ממש בדבריו לא היה יורד משם לעולם ומתרץ לה אביי למתני' דמיירי בשלא מצאו ממש בדבריו אבל אם יש ממש בדבריו אינו יורד משם לעולם. וביד פ' עשירי דהלכות סנהדרין סי' ח'. וכתוב שם ואפילו אמר הנידון עצמו יש לי ללמד על עצמי שומעין לו ועולה למנין והוא שיהיה ממש בדבריו ובפ"ה דהלכות עדות סי' ח':

משנה ה

בראש פי' רעז"ל צריך להגיה מעבירין אותו מעבירין את הדין וכו' ובלשון המשנה גרסינן מעבירין דינו למחר:

לא היו שותים יין כל היום. דאמר קרא ולרוזנים אי שכר העוסקים ברזו של עולם דהיינו דיני נפשות אל יישתכרו:

ונושאין ונותנין בדבר כל הלילה כצ"ל. ולשון הרמב"ם ז"ל פי"ב מה"ס כל א' וא' עם זוג שלו או עם עצמו בביתו ע"כ:

[הגהה הר"ר יהוסף ז"ל הגיה ומזדוגין זוגות וממעטין במאכל ובמשתה ולא היו שותין יין כל היום ונושאין ונותנין בדבר כל הלילה וכו' המזכה אומר אני הוא המזכה וכו' אני הוא המחייב וכו' ואם טעו בדבר סופרי הדיינים מזכירין וכו' ואם לאו עומדין על המנין וכו' ומלות ואפילו י"א מזכין ואחד עשר מחייבין ואחד אומר איני יודע מחקם וכתב שלא מצא אותם בכל הספרים. דנין אלו עם אלו עד וכו' את דברי המזכין]:

ולמחרת משכימין ובאין וכו'. פ"א דיני ממונות ד' ל"ד:
אם טעו בדבר וכו'. לשון הרמב"ם ז"ל בפי"ב ואם טעו בדבר ולא ידעו מי הם שחייבו או זיכו מטעם אחד שאינם נחשבים אלא כאחד כמו שבארנו הרי סופרי הדיינין מזכירין אותן שהרי כותבים טעם של כל אחד ואחד ע"כ:
עד שיראה אחד מן המחייבין דברי המזכין וה"ה אם יראה אחד מן המזכין דברי כמחייבין דהוו להו ל"ד מזכין ול"ז מחייבין דאיכא הטייה לרעה על פי שלשה דבשעת גמר דין הא אוקימנא דאף המלמד זכות יכול לחזור וללמד חובה כדכתיבנא בריש פירקין דלעיל אלא תנא משום לישנא מעליא נקט והכי תריצנא לה בגמרא בפירקין דלעיל ד' ל"ד. ובגמרא בעי לא ראו מאי א"ר אחא וכן א"ר יוחנן פוטרין אותו מאחר שכבר הוסיפו עד ע"א ואעפ"כ לא ראה אחד מן המחייבין את דברי המזכין אמנם ר' יוסי ס"ל בברייתא כשם שאין מוסיפין על פי ב"ד של ע"א כך אין מוסיפין על ב"ד של עשרים ושלשה אלא אם ראה אחד מאלו את דברי אלו הרי טוב ואם לאו יפטרו אותו ופליג אמתני' דקתני שנים שנים עד ע"א וגרסי' בסוף פ"ק דמכלתין וא"ר אבהו במוסיפים עושין ב"ד שקול לכתחלה ופרכינן פשיטא דהכי הוא דהא בהדיא תנן וכמה מוסיפין שנים שנים וכיון דחד אמר איני יודע ה"ל ב"ד שקול ומשני מהו דתימא האי דקאמר איני יודע כמאן דאיתיה דמי ואי אמר מילתא שמעינן ליה קמ"ל דכמאן דליתיה דמי ואי אמרי מילתא לא שמעינן ליה וכתב שם נמוקי יוסף בסוף ההוא פירקא בשם רש"י ז"ל דבדיני נפשות דאמרן שאינו יכול לחזור ולדון היינו דוקא חובה אבל זכותא אמר טעמא שמעינן ליה דלא גרע מההורג בעצמו שיכול ללמד על עצמו זכות ע"כ. וביד פ"ט דהלכות סנהדרין ובפי"ב סי' ג':

פרק ו

משנה א

היה חוץ לב"ד. בגמרא פריך חוץ לב"ד ותו לא והתניא בית הסקילה היה חוץ לשלש מחנות ומשני אין הכי נמי ומתני' דקתני חוץ לב"ד נפקא מינה שאם יצאו ב"ד חוץ לשלש מחנות מחנה שכינה ומחנה לויה ומחנה ישראל וקבעו מקום בית הוועד שלהם שם עבדינן בית הסקילה חוץ לב"ד כי היכי דלא ליתחזו ב"ד רוצחים דגנאי הדבר דתנן בספ"ק דמסכת מכות סנהדרין ההורגת אחד בשבוע נקראת חבלנית וכ"ש אם יהיה קרוב למקומו מיחזי מקום אבוד נפשות א"נ לכך היו מרחיקין בית הסקילה כי היכי דתהוי ליה הצלה לנסקל וכדפי' רעז"ל:

ואדם אחד על הסוס. רחוק ממנו כדי שיהא אדם רוכב על סוס ונמשך על צד בית הסקילה שיהא קרוב לרדוף אחר הנסקלין ומציל ומתרחק מזה שהסודרין בידו מלא עיניו ובלבד שיוכל לראותו אם יניף בסודרין:

הגהה במשנה דבגמרא בבלית וגם בירושלמי הנוסחא והסוס רחוק ממנו כדי שיהא רואהו ע"כ ורש"י ז"ל ג"כ פי' וז"ל והסוס רחוק ממנו כדי שיהא אדם רוכב על סוס ונמשך על צד בית הסקילה וכו' וכך הגיה הר"ר יהוסף ז"ל והסוס רחוק ממנו וכו']:

כדי שיהא רואהו. פי' שיעור שיהא רואהו:

אמר אחד. מב"ד יש לי ללמד עליו זכות הלה העומד על הפתח מניף ורוכב הסוס היה מכיר בו והוא רץ אחר המנהיגין ומעמידן עד שיחקרו ב"ד אם יהא טעם בדבריו של זה ובלבד שיש ממש קצת ראיה הדומה לזכות רש"י ז"ל. בפי' רעז"ל ומוסרין לו שני ת"ח ע"כ. אמר המלקט מפעם שנייה ואילך שיעיינו וכו':

והכרוז. וכו' ירושלמי פ"ד מיתות ד' כ"ה:

על שעבר עבירה פלונית ופלוני ופלוני עדיו. כך צ"ל. ובגמרא אמר אביי וצריך למימר ביום פלוני ובשעה פלונית ובמקום פלוני דילמא איכא דידעי ואתו ומזים להו. וביד שם בהלכות סנהדרין פ"ב סי' ג' וכולה מתני' עד סוף סי' ב' שם רפי"ג:

משנה ב

היה רחוק מבית הסקילה. דקרוב לבית הסקילה לא שמא תטרף דעתו ולא יוכל להתודות:

שים נא כבוד לה' אלהי ישראל. כך צ"ל:

וכזאת וכזאת עשיתי. בגמרא מפ' שמעל בחרמו בימי משה ומאי דלא איענש עד השתא מתרץ ר' יוחנן משום שלא ענש על הנסתרות עד שעברו ישראל את הירדן ולר' נחמיה דס"ל דאף משעברו ישראל את הירדן לא ענש על הנסתרות נענשו עכשיו ישראל בחרם יהושע על ידו משום דהוו ידעי ביה אשתו ובניו ולא הוי נסתר:

שנאמר ויאמר יהושע מה עכרתנו יעכרך ה' ביום הזה וכו'. כך צ"ל ופי' הרמב"ם ז"ל ודע שהריגת יהושע לעכן היתה הוראת שעה לפי שתורתינו האמיתית אינה מחייבת מיתה על החוטא בהודאתו דעצמו ולא בנבואת נביא שיאמר שעשה זה המעשה ע"כ:

יהא כל אדם. אף החוטאים אומרים כך רש"י ז"ל:

משנה ג

היה רחוק מבית הסקילה. מלת היה מחקה הר"ר יהוסף ז"ל והגיה היו:

מפשיטין אותו את בגדיו. דכתיב ורגמו אותו ולא כסותו הא אותה בכסותה:

האיש מכסין אותו פרק אחד מלפניו כך משמע קצת דגריס רעז"ל אבל לא מצאתי בגרסת המשנה מלות פרק אחד בשום מקום רק בברייתא בגמרא ופי' עליה רש"י ז"ל פרק אחד מעט ממנו מלפניו ויש אומרים חתיכת בגד ע"כ וגם הר"ר יהוסף ז"ל לא הגיהו. ואיתה להאי בבא בפ"ק דסוטה ד' ח' ומאי דקשה אמתני' מההיא דקתני התם ר' יהודה אומר אם היה לבה נאה לא היה מגלהו וכו' כתבנוהו שם. ואמרינן בגמרא דרבנן ור' יהודה בהא פליגי הכא דרבנן סברי בזיוניה דאיניש עדיף ליה כלומר גדול בעיניו טפי מנייחא דגופי' הלכך נוח לה שתסקל בלבושה ותשהה למות ואע"ג דאיכא צערא בגופה ולא תבזה אותה להפשיטה הלכך זו היא ברירת מיתה יפה ור' יהודה סבר נייחא דגופה עדיף לה גדול בעיניה מבזיונה הלכך כשתפשיטנה זו יפה לה:

ערומה. עיין במה שכתבתי בספ"ג דסוטה וביד שם רפט"ו:

משנה ד

בית הסקילה היה גבוה. וכו' פרק הפרה ד' נ"א ובפ"ד מיתות ד' נ"ב:

גבוה שתי קומות. בגמרא תנא וקומה שלו הרי כאן שלש ואע"ג דבעשרה טפחים גובה יש בו כדי להמית משום ואהבת לרעך בוררין לו מיתה יפה שימות מהר ולהגביהו יותר מזה נמי לא חשו דמינוול שמתפזר גופו ואבריו מתפרקין וכריסו מתבקעת ועיין במ"ש פ' הפרה סי' ה':

דוחפו על מתניו וכו'. כלומר דוחפו על מתניו מאחריו והוא נהפך ונופל על לבו לארץ והופכו על מתניו. וכתב רש"י ז"ל הטעם שכשהוא מושכב פרקדן מגולה יותר [ברש"י שלפנינו איתא מגונה יותר] ואפשר ג"כ שהטעם כדי שיהי' לבו לצד מעלה כדי שהעד השני יטול אית האבן ויתננה על לבו מהרי"ק ז"ל שם ר"פ ט"ו:

הגה"ה פי' בערוך פרקדן אפוי בקידה]:

הגה"ה עי' בספר לקח טוב בפ' אמור שכ' מאי דכתיב רגום ירגמו בו קשה מאי ירגמו ועוד דהל"ל ירגמו אותו מאי בו כדקתני לעיל ירגמו אותו וכו' ופי' מורי הרב יצ"ו דכאן רמז לנו הדין דתנן בית הסקילה גבוה שתי קומות ואחד מן העדים דוחפו על מתניו אם מת בה יצא ואם לאו רגימתו בכל ישראל לזה כפל הכתוב רגום ואח"כ ירגמו ואמר בו ולא אותו לרמוז שבתחלה דוחפו וכו' והיינו בו שמשליך ודוחה אותו על האבן ע"כ אכן בגמרא בברייתא יליף להאי דחיי' מקרא דכתיב גבי הר סיני סקל יסקל או ירה יירה לשון עתיד ומדכתיב או בין יסקל לְיָדה לחלק שאם מת בדחייה יצא]:

ואם לאו העד השני נוטל כך יש ספרים דגרסי מלת העד בהדיא. ובגמרא מפ' דאבן גדולה משוי שני בני אדם היו מכינים ומתקנים ומגביה אותה עם חברו ומשליך אותה יחידי

מפני שהיחיד משליך בכח יותר אבל שנים אין יכולין לכוון ולהשליך כאחד שכשזה משליך זה מעכבו. ולפי זה ונותנה דקתני לאו דוקא אלא כלומר משליכה: כתוב בס' לקח טוב פ' משפטים ד' כ"ז ע"ג באדם הנסקל כתיב רגום ירגמו בו והוא כפול לרמוז הדין שבתחלה רגום ע"י העד הא' ואח"כ ע"י העד השני ואח"כ רגימתו בכל ישראל כדכתיב ירגמו בו כל העדה וכן ע"ד זה נפרש כפול יסקול השור כי אולי הדין הזה יהיה ג"כ בשור ע"כ. ומצאתי שהגיה הר"ר יהוסף ז"ל בשם ס"א אם מת בה יצא ואם לאו נוטל את האבן ונותנה על לבו אם מת בה יצא ואם לאו העד השני נוטל וכו':

וחכמים אומרים אינו נתלה אלא המגדף וכו'. בגמרא מפרש טעמא דרבנן דרשי כללי ופרטי ור' אליעזר דריש רבויי ומיעוטי בקרא דוהומת ותלית דתניא יכול כל המומתין נתלין ת"ל כי קללת וגו' מה מקלל זה שבסקילה אף כל שבסקילה דברי ר' אליעזר וחכמים אומרים מה מקלל זה שכפר בעיקר אף כל שכפר בעיקר רבנן דרשי כללי ופרטי והומת ותלית כלל כי קללת פרט אי הוו מקרבי להדדי אמרינן אין בכלל אלא מה שבפרט הני אין מידי אחרינא לא השתא דמרחקי מהדדי אהני לרבויי ע"ז דדמי ליה בכל מילי ור' אליעזר דריש רבויי ומיעוטי והומת ותלית רבוי כי קללת מיעוט אי הוו מקרבי להדדי לא הוו מרבי אלא ע"ז דדמי לה בכל מילי השתא דמרחקי אהדדי אהני לרבויי שאר הנסקלין ולא מיעט אלא שאר מיתות ב"ד:

מעשה בשמעון בן שטח וכו'. ירושלמי פ' אין דורשין דף ע"ח. וי"ס דגרסינן שתלה נשים באשקלון ולא גרסי מלת שמונים במילתיה דר' אליעזר:

שמנים נשים תלה ודן את כולן ביום אחד מפני קרוביהן שלא יתקשרו להצילן רש"י ז"ל:

ואין דנין שנים ביום אחד. פי' שיהיו משתי עבירות והכא איכא אוב וידעוני שחלקן הכתיב בשתים ויש חובר חבר ושאר מכשפות הכי מוקמי' לה בגמרא דאילו בעבירה אחת ובמיתה אחת תלינן אפילו הם מאה דטעמא דשתי מיתות או מיתה אחת ושתי עבירות לא דיינינן ביום אחד משום שצריך לבקש ראיות למיתה זו ולמיתה זו ושמא לא ידקדקו:

והעץ יוצא ממנה. כמין יתד הוא ענף היוצא מן הקורה סמוך לראשה:

ומניח שתי ידיו זו לזו. כך הגיה הר"י ז"ל. בפי' רעז"ל לפי שהעץ שנתלה עליו נקבר עמו פי' רש"י ז"ל דנפקא לן מקבר תקברנו יתירה:

ומתירין אותו מיד. שתולין אותו סמוך לשקיעת החמה והכי תניא בברייתא בגמרא שמשהין אותו עד סמוך לשקיעת החמה וגומרין את דינו וממיתין אותו ואח"כ תולין

אותו אחד קושר ואחד מתיר מיד שאינו אלא כדי לקיים מצות תליה. וז"ל רש"י ז"ל אחד קושר ואחד מתיר כלומר אין שהות בינתיים ע"כ:

ותולה בה כדרך שהטבחין תולין וכו' ואם לן עוברים עליו. וכו' כך צ"ל:

כי קבור תקברנו ביום ההוא כי קללת וכו' כך צ"ל:

מפני שקילל את השם ונמצא וכו' כך הגיה הר"י ז"ל וכתב כן מצא בכל הספרים:

ונמצא שם שמים מתחלל. שמזכירין שזה ברכו רש"י ז"ל. ובגמרא תניא א"ר מאיר משלו משל למה"ד לשני אחים תאומים בעיר אחת אחד מינוהו מלך ואחד יצא ללסטיות צוה המלך ותלאוהו כל הרואה אותו אומר המלך תלוי צוה המלך והורידוהו וביד שם בהלכות סנהדרין פי"ד סימן י' וברפט"ו וסימן ו' ז' ח':

משנה ה

אר"מ בשעה וכו'. פ' אין דורשין (חגיגה דף ט"ו) מאיר בני אומר בשעה וכו':

קלני. ירושלמי אנן תנינן קליני אית תנאי תנו קל אני מ"ד קליני לית הוא אלא קליל מ"ד קל אני לית הוא אלא נטיל. מתני' דלא כר"מ דאמר אף המגדף עובר בלא תעשה ע"כ וצ"ע לע"ד:

א"כ אמר המקום מצטער אני על דמם וכו'. כך צ"ל. וזה נוסח המשנה שהגיה ה"ר יהוסף ז"ל אר"מ בזמן שאדם מצטער מה הלשון אומרת קלעני מראשי קלעני מזרועי אם כך אמר הכתוב מצטער אני על דמם של רשעים קל וחומר על דמם של צדיקים שנשפך:

ולא זו בלבד אלא כו'. כך צ"ל:

כל המלין את מתו עובר בלא תעשה. כדיליף בברייתא מרבוייא דתקברנו. ונלע"ד דמדלא כתיב תקבור דרשינן לרבות הלנת המת וממלת קבור יתירא דרשינן שהעץ שנתלה בו והסודר שנחנק בו וסייף שנהרג בו ואבן שנסקל בה כולן נקברין עמו. וביד פ"ד דהלכות אבל סי' ח':

שני קברות היו מתוקנים אחד לנסקלין ולנשרפין ואחד לנהרגין ולנחנקין. כך הגיה הר"ר יהוסף ז"ל. וביד בהלכות סנהדרין פט"ו סי' ז' ח' ובטור יו"ד סי' שנ"ז:

משנה ו

בפי' רעז"ל ואית דאמרי וכו'. אמר המלקט הוא פי' הרמב"ם ז"ל וכן פי' רב אשי בגמרא וע"ש עוד דמוכח מן הגמרא דמשעה שהיה לו צער דקברא פורתא הויא ליה גמר כפרה וזה שאין מביאין אותו לקברות אבותיו עד שיתעכל הבשר משום דלא אפשר ליטלו משם אחר שנבקעה כריסו שהוא מסריח הלכך ממתינין לו עד שיתעכל בשרו ולאבלות נמי כיון שנדחית שנסתם הגולל שהיא שעת דין התחלת אבלות שאין להם להתאבל

עד שתגמר כפרתו כיון שנדחית נדחית לגמרי ואפילו אחר שנגמרה כפרתו שוב אין מתאבלין עליו:

אבל אוננים דאין זה כבוד להרוג ואין כפרתו נמנעת בכך שאין אינות אלא בלב בלבד רש"י ז"ל. ומכאן מביאין ראיה רבני צרפת דאבילות אפילו יום ראשון אינו מן התורה שאע"פ שאמרו בכמה דוכתי דאינות יום ראשון הוא מן התורה אין לשון אבלות ולשון אינות שוה כדמוכח הכא במתני':

בשלום הדיינים ובשלום העדים כלומר דעו שאין בלבנו וכו'. כן יש בקצת נוסחאות הגרסא. אכן הר"ר יהוסף ז"ל הגיה ושואלין בשלום העדים ושלום הדיינין וכו':

אלא אוננין שאין אינות אלא בלב. וביד שם פרק שלשה עשר סי' ו' ובפי"ד סי' ט' ובפ"א דהלכות אבל סי' ט':

פרק ז

משנה א

ארבע מיתות וכו'. גמרא אמר רב הונא כל מקום ששני חכמים דרך מנין אין מוקדם ומאוחר חוץ משבעה סמנים ורב פפא סבא משמיה דרב אמר גם ד' מיתות ורב הונא מודה ליה אלא דבפלוגתא לא קמיירי ורב פפא מוסיף סדר יום הכפורים ורב הונא בריה דרב יהושע מוסיף גם סדר התמיד ולאפוקי שיש מקום שהשנוי מאוחר במשנה צריך להקדימו במעשה כגון סדר שמנה בגדים של כהונה גדולה דמכנסים קודמין בלבישה ולא הקדימו לשנותם כסדר ויש מקום שהסדר שנוי כמשפטו לכתחלה אבל אי אפיך לית לן בה כגון דברי סדר חליצה דבין שהקדים חליצה לרקיקה או רקיקה לחליצה מה שעשוי עשוי. שבעה סמנים דבפ"ט דמסכת זדה הסדרן בעינן דהכי קתני התם בסיפא בהדיא העבירן שצא כסדרן לא עשה כלום וד' מיתות מדקא פליג ר"ש בסיפא ש"מ דוקא קתני וסדר יומא דתנן כל מעשי יום הכפורים האמור על הסדר ואם הקדים מעשה לחברו לא עשה כלום משום דחוקה כתיב ביה וסדר התמיד דתנן זהו סדר התמיד אלא דאיכא מאן דס"ל דזהו למצוה בעלמא ואי אפיך לית לן בה:

רש"א שריפה וכו' ור' ישמעאל נמי ס"ל בברייתא דבגמרא דשריפה חמורה וה"ה דס"ל כותיה דסייף קיל כמו שכתבו תוס' ז"ל בדף נ"ג וכן ר' יונתן ס"ל כותיה בברייתא דחנק חמור מהרג. ועיין בת"כ פ' עשירי דפ' קדושים:

זו מצות הנסקלין הא דפרישנא בפירקין דלעיל בית הסקילה וכו' ומשום דבעי למיתני מצות הנשרפין והנהרגין והנחנקין כיצד הדר ונקיט להאי והכי מפ' לה בגמרא. וביד רפי"ד דהלכות סנהדרין:

משנה ב

מצות הנשרפין וכו' ע"ס סי' ג' שם פט"ו סי' ג' ד' ה':

משקעין אותו כדי שלא יתהפך אנה ואנה ותפול הפתילה על בשרו מבחוץ. וכתוב בספר לקח טוב בפרשת אמור סוף דף צ"א באש תשרף מדלא כתיב תשרף באש או תשרף בלבד יש ללמוד כי השרפה היא בפתילה של אבר שמדליקין וזורקים לתוך פיו ויורדת וחומרת בני מעיו והיינו באש דוקא שאין כאן אלא חומו של אש ולא אש עצים ופחמים ממש ע"כ. והגיה הר"ר יהוסף ז"ל סודר קשה לתוך הרכה וכתב כך מצאתי וכן הגיה לקמן:

זה מושך אצלו וזה מושך אצלו. פי' שני עדיו ויורדת לתוך מעיו וחומרת את בני מיעיו. אית דגרסי הכי ויורדת וחומרת את בני מיעיו. ובערוך כתוב יש גורסין וחומדת בדלית כלומר מחממת כמו לחם חמודות. וכן מצא הר"י ז"ל בכל הספרים:

אלא פותחין את פיו בצבת שלא בטובתו אית דגרסי על כרחו שלא בטובתו. והקשו תוס' ז"ל בסוטה פ' היה נוטל (סוטה דף י"ט) דמ"ש דהכא קאמר ר' יהודה שהיו פותחין את פיו בצבת והתם בסוטה קאמר ר' יהודה דכולבוס של ברזל מטילין לתוך פיה שאם נמחקה מגלה מערערין אותה ומשקין אותה בעל כרחה. ותרצו דגבי סוטה נמי היו פותחין את פיה בצבת אלא לאחר שפתחו את פיה בצבת היו מטילין לתוכה כולבוס שלא תוכל לחזור ולקפוץ פיה. ורבנן מודו נמי דאין פותחין פיה ע"י סודרין דהתם טעמא משום דשריפה חמורה מחנק והיו מקרבין מיתתו ע"י חנק וגמר מיתתו בשריפה משום ואהבת לרעך כמוך אבל גבי סוטה אין לקרב מיתתה עכ"ל ז"ל. ופשוט הוא דבכל מקום שהוא מוזכר ר' אלעזר ב"ר צדוק בלתי יוד צריך להיות:

אחת שזינתה מחק הר"י מלת אחת:

שלא היה ב"ד של אותה שעה בקי צדוקים היו כן צריך להגיה בפי' רעז"ל. ומצאתי כתוב שהיה בימי ינאי הצדוקי. ובגמרא איתא דקודם לזה המעשה שראה ר' אלעזר ב"ר צדוק כשהיה כבר גדול עוד ראה מעשה אחר בהיותו קטן שזה לשונו בברייתא זכורני כשהייתי קטן ומורכב על כתפו של אבא והביאו בת כהן שזנתה והקיפוה חבילי זמורות ושרפוה אמרו לו קטן היית ואין מביאין ראיה מן הקטן וחזר ואמר להם האי מעשה

דתנינן במתני' ואמרו לו מפני שלא היה ב"ד של אותה שעה בקי וכתבו תוס' ז"ל ואף ר' אלעזר ב"ר צדוק חזר בו:

משנה ג

ניוול הוא זה אלא מניח וכו' כך הגיה הר"י ז"ל:

מצות הנחנקים בתו"כ פ' עשירי דפרשת קדושים:

זה מושך אצלו וזה מושך אצלו. ירושלמי כהנא בעא קומי רב תמן את אמר זה מושך אילך וזה מושך אילך וכא את אמר זה מושך אצלו וזה מושך אצלו א"ל תמן זה מלפניו וזה מלאחריו ברם הכא דן מן סטרא ודן מן סטרא ע"כ ולא ידענו אהיכא קאי תמן את אמר דהא גם לעיל גבי מצות הנשרפין תנן נמי זה מושך אצלו וזה מושך אצלו:

משנה ד

אלו הן הנסקלין ביד פ"א דהלכות ביאה סי' ד' ו':

הבא על האם ירושלמי תניתה הכא ותניתה בכריתות ניחא בכריתות שהוא מביא קרבן וחוזר ומביא קרבן אית לך מימר בסנהדרין שהוא נסקל וחוזר ונסקל א"ר יודן אבוי דר' מתניה להתרייה את אמרת שאם התרו בו משום אשת אב לוקה משום אם לוקה ויתרו בו משום אשת איש אמר רבי תפתר בפנויה ע"כ:

והעובד ע"ז ביד רפ"ג דהלכות עכו"ם:

והנותן מזרעו למולך. קסבר האי תנא מולך לאו ע"ז הוא וכו' לשון רעז"ל. אמר המלקט ר"א בר"ש היא ונ"מ דאם זיבח וקיטר לפניו פטור א"נ העביר מזרעו לשאר ע"ז ואין דרכה בכך לא מיחייב דמולך דוקא כתיב ששמו מולך:

ובעל אוב פ"ק דמכלתין ד' ג':

והמדיח ילפינן לה רבנן הדחה הדחה ממסית מה להלן בסקילה אף כאן בסקילה ומתני' דלא כר"ש דסבר מדיח מיתתו בחנק בברייתא בשלהי פ' הנחנקין. ערוך בשם ירושלמי מסית בקול נמוך ובלשון הדיוט מדיח בקול גבוה ובלשון הקדש ע"כ. אלא שבירושלמי שבידנו כתוב בהפך מסית בקול גבוה ובלשון הקדש ומדיח בקול נמוך ובלשון הדיוט מסית שאמר בלשון נמוך נעשה מדיח ומדיח שאמר בלשון גבוה נעשה מסית ומסית באמר בלשון הדיוט נעשה מדיח ומדיח שאמר בלשון הקדש נעשה מסית ע"כ והכי איתיה בנמוקי יוסף:

והמכשף דלא כר' יוסי הגלילי דאמר בברייתא מכשף בסייף:

הבא על האם חייב עליה. בגמרא מפרש דהכא נמי איכא קרא לחלוק לחייב שתי חטאות לרבנן אע"פ שהוא גוף אחד. וביד פ' שני דהלכות איסורי ביאה סי' ב':

משום אם ומשום אשת אב. הא דלא קתני אשת איש משום דהכא לאחר מיתה מיירי. תוס' ז"ל:

ר' יהודה אומר אינו חייב עליה אלא משום האם בלבד. מתני' דלא כאידך תנא דברייתא דסבר דלא פליג ר' יהודה את"ק אלא אם לא היתה אמו ראויה לאביו אז אינו חייב עליה אלא משום האם בלבד דהיינו טעמא דר' יהודה דלא היה לו לאביו אישות בה הלכך לא קרינן ביה אשת אב וטעמא דר' יהודה דמתני' דכתיב אמך היא משום אמו אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום אשת אב. בפי' רעז"ל דבכולהו עריות דכתיב בהו כרת וכתיב בהו סקילה איכא בהו חלוק חטאות ואפילו בגוף אחד אבל בלשון רש"י ז"ל דבכולהו עריות כתיב בהו כרת וכתיב בהו חלוק חטאות ואפילו בגוף אחד ע"כ:

הבא על אשת אב חייב עליה משום אשת אב ומשום אשת איש. בגמרא אמר אביי דר' יהודה פליג בברייתא דמשום אשת אב אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום אשת איש ויליף נמי מקרא:

הבא על כלתו וכו' בגמרא פריך ולחייב נמי משום אשת בנו ותירץ אביי פתח הכתוב בכלתו וסיים באשת בנו לומר לך זו היא כלתו זו היא אשת בנו ופי' רש"י ז"ל ולחייב נמי משום אשת בנו דהא שני לאוין ושני שמות הן ערות כלתך לא תגלה אשת בנך היא לא תגלה ערותה. וסיים באשת בנו דכתיב היא ומשמע היא האמורה ברישא דקרא והאי דהדר וכתבה לחייב עליה אף לאחר מיתה ע"כ:

הבא על הזכור אלו השלש מלות הכא לא ידענא אמאי איצטריך למהדר למיתנינהו וכן נראה ג"כ שהרגיש בתוס' יו"ט ולא תירץ מאומה. ונלע"ד דאפשר דהדר תנייה לאשמועינן דאע"ג דגבי בא על הבהמה נסקלת הבהמה של ידו כדי שלא יאמרו וכו' גבי משכב זכור אם הנשכב קטן או השוכב קטן פחות מבן תשע אין נסקל הקטן מטעם כדי שלא יאמרו כדאמרינן בבהמה דו"ק. והר"ר יהוסף ז"ל כתב נ"ל שמה שהזכיר אלו אע"פ שלא פירש בם דבר משום שלא נטעה בסדר המשנה ע"כ והגיה בשם רוב הספרים בהמה מה חטאה לפי שבאה לאדם תקלה על ידה אמר הכתוב תסקל ועיין בספר לקח טוב ד' צ' בפרשה קדושים:

תקלה על יָדֶיהָ. ת"כ פ' קדושים פ' י"א:

ד"א שלא תהא בהמה עוברת בשוק ויאמרו זו היא בהמה שנסקל איש פלוני על ידה. בגמרא אבעיא קמייתא דאיתא בגמרא דבעו מרב ששת איכא מאן דמפרש דמהאי סיפא את ש"מ דאיכא תקלה וקלון דקתני ויאמרו זו היא דהיינו קלון ושנסקל היינו תקלת עבירה ומדקתני נמי לרישא דקתני אלא לפי שבאת לאדם תקלה על ידה לפיכך אמר

הכתוב תסקל ש"מ דרישא תקלה גרידתא דוקא נקט בלא קלון כגון הבא על הבהמה דהא גבי כותי תקלה איכא דבני נח מוזהרים על העריות דהא ליכא למימר תנא רישא תקלה וסיפא קלון למימרא דתרוייהו בעינן דהא מדסיפא ש"מ ודחי ליה למימר אפכא דרישא אפילו קלון בלא תקלה כמו שנפרש. ואבעיא תנייתא דבעא רב המנונא איכא מאן דמפרש דסיפא ודאי תרוייהו איכא ומתני' כולה בישראל קמיירי ורישא אשמועינן דאע"ג דליכא אלא חדא קלון בלא תקלה כגון ישראל שבא על הבהמה כסבור שהוא מותר דאיכא קלון שגינה עצמו בדבר מגונה ותקלה ליכא ומאי תקלה דקתני שבאת תקלה על ידה תקלת קלון קאמר וניחא לאוקמה הכי ולא רישא בכותי וסיפא בישראל ודחי ליה לאידך גיסא דסיפא תקלה וקלון ורישא תקלה בלא קלון כדפרשינן לה:

משנה ה

עד שיפרש את השם. ביד בפ' שני דהלכות ע"ז סי' ז' ח':

בכל יום דנין יש ספרים בכל היום:

דנין את העדים בבנוי. לא כנוי השם קאמר אלא ב"ד מכנין בדבריהם הקללה כלפי אחרים וכו' כדמפ' רעז"ל:

יכה יוסי את יוסי להכי נקט יכה זה את אלהים דילפינן בגמרא מקרא ונוקב שם בנקבו שם עד שיקוב שם בשם יכה פלוני את פלוני או יקלל שם פלוני את שם פלוני. ובגמרא מסיק דהאי נוקב לישנא דברוכי היא דאמר קרא ויקב ויקלל למימרא דנוקב קללה הוא ופרכינן ודלמא עד דעביד תרוייהו פירוש לפרש האותיות ולברך אבל אחדא לא מיחייב ומשני לא ס"ד דכתיב הוצא את המקלל ולא כתיב הוצא את הנוקב והמקלל שמע מינה דחדא הוא. עוד בגמרא בלשון שני אמר רב אחא בר יעקב אינו צריך עד שיברך שם המיוחד של מ"ב אותיות אלא שם של ד' אותיות ג"כ שם הוא ולאפוקי שם בן שתי אותיות ועל הכנויין כגון אלהי' שדי צבאות פלוגתא דר"מ ורבנן בברייתא בגמרא דר"מ מרבי ליה מאיש כי יקלל אלהיו דהיינו כנוי וחכמים אומרים על שם המיוחד במיתה ועל הכנויין באזהרה. ותנן נמי להההיא פלוגתא במתני' דבס"פ שבועת העדות:

ושואלין נ"א ומשייריו את הגדול שבהן ונכונה היא בעיני יותר וכדגרסינן לעיל פ"ג:

והדיינים עומדין על רגליהם כו' וכתב הר"ן ז"ל בפרק שבועת העדות דף שס"ו ע"ב בשם הרשב"א ז"ל דגרסי' עלה דמתני' בירושלמי. ר"ש בן לקיש אמר מכאן לדיינים שקבלו עדותן כשהן עומדין דיניהם דין ע"כ. וכיון שכן ה"ה לדיינים שגמרו דינם מעומד בדיעבד דינם דין דהא עדות כגמר דין ע"כ:

והשני אומר אף אני כמוהו. גמרא אמר ר"ל ש"מ אף אני כמוהו כשר בדיני ממונות ובדיני נפשות מן התורה ומעלה הוא דעביד רבנן בדיני ממונות ודיני נפשות שהצריכו כל העדים לפרש עדותם והכא בברכת ה' דלא אפשר לפרש מפני כבוד ה' אוקמוה אדאורייתא וקטלינן ליה באף אני כמוהו דאי ס"ד בעלמא פסול עד שיפרשו כולם אטו הכא משום דלא אפשר קטלינן ליה לגברא בלא העדת עדים. וכתוב בנמוקי יוסף וכן גבי עדים זוממין אם אחר שהעיד האחד אמרו לשני אתה מעיד כך כמו שהעיד תברך ואמר איה או אין דשניהם טעם אחד בלשון ארמי הרי עדותם עדות ואם נמצאו זוממין חייבין כדאמר רבא שאני עדים זוממין הואיל וישנן באיה כלומר שאין בו הקשת שפתים שהרי אותיות אלו מאותיות הגרון הם שאין בהם הקשת שפתים שיש בהם מעשה והואיל שכן אפילו כשהיה בהן הקשת שפתים שיעיד ממש בבירור כל מה שהעיד חברו לא חשבינן ליה מעשה והארכתי בזה אע"ג דקאמר לה רבא גבי מגדף דלא חשיב הקשת שפתיו מעשה כדי לברר מילתא דרבא דהתם עכ"ל נמוקי יוסף ז"ל והוא מבואר יותר שם ברב אלפס ומילתיה דרבא איתא בגמרא בפירקין דף ס"ה אלא שרש"י ז"ל לא גריס ישנם באיה אלא ישנם בראיה וכן נראה דגרסי תוס' ז"ל. וכתב הרמב"ן בס' המלחמות שרש"י ז"ל אילו ראה גרסת רבינו האיי גאון ז"ל ורב אלפס ז"ל היה חוזר בו עי' שם:

והשלישי אומר אתיא כר' עקיבא דאמר בפ"ק דמסכת מכות מה שנים עדות אחת אף שלשה עדות אחת הלכך בדקינן ליה לשלישי בהדייהו דאי מתזמי או מתכחשי מבטלינן סהדותייהו. ושנויה היא בת"כ פרשה י"ד דפרשת אמור:

משנה ו

העובד עבודה זרה. תוס' פ' השוחט והמעלה (זבחים דף ק"ז.) ובגמרא רמי לה רבה לרב המנונא עובד אין אומר לא והא אנן תנן בסיפא האומר אלך ואעבוד נלך ונעבוד. ופי' רש"י ז"ל אומר אעבוד משעה שהסיתוהו ונתרצה חייב מיתה דנפקא לן בגמרא מלא תאבה ולא תשמע הא אבה ושמע חייב מיתה. נלך ונעבוד אע"פ שכלל עצמו עם אחרים דאיכא למימר הני אחרים לא אזלי ואיהו נמי לא ליזיל חייב מיד. ושני ליה רב המנונא לרבה דרמי ליה מתני' דקתני עובד אין אומר לא באומר איני מקבלו עלי באלוה אלא בעבודה עד שאעבדנו דכל כמה דלא פלח ליה אין כאן אבה ושמע וסיפא דמשמע דאמירה חייב כשקבלוה עליו לאלוה מיד דכיון דאמר אעבוד מסתמא קבליה עלי' באלוה אי לא פירש בהדיא אינו מקבלו עליו אלא בעבודה ותו איכא בגמרא שנויי אחריני ורבינא אסיק דלא זו אף זו קתני:

אחד העובד ואחד הזובח וכו' ביד בפ"ג דהלכות עכו"ם סי' ג'. ואע"פ שאין דרך עבודתה בכך באחת מד' עבודות הללו שהם זבוח וקיטור ניסוך והשתחוייה חייב דכתיב בפ' שופטים וילך ויעבוד אלהים אחרים וישתחו להם וע"כ וישתחו לשלא כדרכה קאמר דאי לכדרכה בכלל ויעבוד הוא וסמיך ליה והוצאת את האיש ההוא וגו' וסקלתם באבנים עונש שמענו אזהרה מנין ת"ל לא תשתחוה לאל אחר והאי נמי אם אינו ענין לכדרכה תנהו לשלא כדרכה. יכול שאני מרבה המגפף והמנשק וכו' דנימא השתחויה שיצאה מן הכלל ללמד על הכלל כולו יצאה דמה השתחואה מיוחדת שהיא דרך כבוד וחייב עליה אף שלא כדרכה אף כל שהוא דרך כבוד אלו מגפף וכו' חייב ת"ל זובח לאלהים ואם השתחואה ללמד על הכלל באה למה פרט לך זביחה הלא דרך כבוד היא ומהשתחואה נפקא ליה אלא היא באה ללמד על הכלל לומר לך זביחה בכלל היתה ויצאת מן הכלל להקיש אליה כל הנכללות עמה בקרא דזובח דאלהים יחרם ומדהדר קרא וטרח למיכתב בלתי לה' לבדו דיקן ונטל כל העבודות מלעבדה בהן ונתנם לשם המיוחד ובהאי כללא לא מרבי לן רק מקטר ומנסך מפני שהם עבודות פנים דומיא דזובח שהיא עבודת פנים ומהשתא לא נפקא לן דניחייב אהשתחויה שלא כדרכה דלאו עבודת פנים היא והוצרכה השתחואה לחזור ולצאת כדי לדון בעצמה לבדה שיתחייבו עליה ואע"פ שאין חייבין על כיוצא בה [הגה"ה נלע"ד דהיינו מגפף ומנשק ומכבד וכו'] ויצאה זביחה ללמד על הכלל כולו כדאמרינן והגיה הר"ר יהוסף ז"ל אחד המזרח ואחד המקטר ואחד המנסך ואחד המשתחוה והמקבלו עליו באלוה וכו' והמכבד והמרבץ ס"א והמכבד והמחבק והמרבץ:

ואחד המנסך בגמרא פריך ולחשוב נמי זורק ופי' רש"י ז"ל דבשלמא מקבל ומוליך לא קשיא לן. אע"ג דעבודת פנים היא דלא אשכחן דלהוו עבודות הנעשית לשם ע"ז כדאשכחן הנך זביחה ויזבחו לו קיטור אשר חלב זבחימו יאכלו ניסוך ישתו יין נסיכם ותירץ אביי זורק בכלל ניסוך דמתני' דהא קרא נמי ניסוך קרי לי' דכתיב בל אסיך נסכיהם מדם:

והמקבלו עליו ביד בפ"נ דהלכות עכו"ם סי' ד':

הנודר בשמו וכו' ביד שם פ"ה סי' ובטור יו"ד סי' קמ"ז:

והמקיים בשמו תרגום של שבועה קיים:

עובר בלא תעשה רבין בשם ר' אליעזר אוקי סיפא דמתני' כר' יהודה דס"ל לאו שאין בו מעשה לוקין עליו כגון נודר בשמו ומקיים בשמו אבל המגפף והמנשק וכו' אין לוקין עליו משום דהוי לאו שבכללות דכולהו נפקא מחד קרא וביד שם פ"ג סי' ו':

הפוער עצמו וכו' ביד שם סי' ה':
הזורק אבן למרקוליס זו היא עבודתו אי גרסי' בלמד למרקוליס משמע לפניו זרק לכבדו ואי גרסי' במרוקוליס בבית משמע אפי' במתכוין להכותה ולרוגמה בזריקה זו בגופה חייב והכי אסיקנא בגמרא דגרסינן בבית וכדפי' רעז"ל. אכן בתשובת הרשב"א ז"ל סי' תקנ"ג מצאתי וזה קיצור לשונו דלמ"ד חתיכה אחת משכחת לה כגון שראה גל אבנים וסבר לאו מרקוליס הוא וזרק שם אבן דקיימא לן דחייב הזורק אבן למרקוליס תנן ולא במרקוליס כדאיתא בפ' ד' מיתות ע"כ:

משנה ז

הנותן מזרעו וכו' ביד שם פ' ששי סי' ד':
עד שימסור ויעביר באש ופי' רש"י ז"ל לא תתן להעביר משמע ליה לתנא נתינה הבאה לכלל העברה ולא משמע ליה נתינה ע"מ להעביר לחיוביה על נתינה לחודה ע"כ:
מסר למולך וכו' ס"א העביר באש ולא מסר למולך מסר למולך ולא העביר באש. ובגמרא אמר רב יהודה איני חייב עד שיעבירנו דרך העברה פי' שלא שינה מן החוק אלא כדרך מנהג העברת המולך ה"ד אמר אביי שורת לבנים באמצע והאש מכאן ומכאן והוא עובר בין שתי האשות רבא אמר כמשוורתא דפוריא פי' אינו מעבירו ברגליו אלא קופץ ברגליו כדרך שהתינוקות עושין בימי הפורים שהיתה חפירה בארץ והאש בוער בו והוא קופץ משפה לשפה ותניא כותיה:
בעל אוב זה פיתוס בסמך מצאתיו מוגה אבל בערוך הביאו בערך פתים במ"ם. ואיתא בתוס' פ' הקומץ רבא ד' ל"ז:
והמדבר מְשִׂיחיו כך נראה שגורס רעז"ל בוי"ו ולא משמע כן מפי' רש"י ז"ל. וכן הגיה הרי"א ז"ל בשם רוב הספרים בנקודות וגם נקד בשם הספרים משיחיו החי"ת בשב"א והוי"ו בחול"ם. ובברייתא דבגמ' תניא בעל אוב זה המדבר בין הפרקים ומבין אצילו ידיו ופי' הרא"ש ז"ל בפירושו אשר על הלכות קטנות להרי"ף ז"ל בהלכות תפילין דף פ"ב דאציל היינו מרפק דהיינו קודא ומאי דשייר במתני' פי' בברייתא וכמו שהוסיפה הברייתא בין הפרקים דהיינו בין פירקי אצבעותיו הוסיפה נמי אצילי ידיו דהיינו הקודא ולאו היינו שחי דתנן במתני' ע"כ. וביד שם ר"פ ששי וסי' ב': [הגהה לשון ספר לקח טוב בפרשת קדושים בין הפרקים היה עולה המת ויושב בין פרקי המכשף בין שיחיו ומדבר בקול נמוך מאוד כאילו יוצא מתחת לארץ ע"כ]:

ידעוני פי' הרמב"ם ז"ל שהוא עוף ורבינו עובדיה ז"ל תפס פי' רש"י. בסוף לשון רעז"ל והיא קרויה בלשון חכמים בר נש דטורא. אמר המלקט פי' רש"י ומכניס מאותו חיה עצם לתוך פיו והעצם מדבר מאליו ע"י כשפים:

והנשאל בהם באזהרה דאל תפנו ואזהרה דמכשפים גופייהו מלא ימצא בו וגו' רש"י ז"ל. והקשו תוס' ז"ל דאי אל תפנו אזהרה לנשאל [עיין בתוי"ט] ועיין בספר קרבן אהרן פ' שביעי דפרשת קדושים במה שהשיב שם על זה בעד רש"י ז"ל ושנויה היא שם ג"כ בספ"ט וביד שם בהלכות עכו"ם פי"א סי' י"ד וז"ל שם אסור לשאול בעל אוב וידעוני שנאמר לא ימצא בך ושם פרק ששי כתב העושה אוב או ידעוני וכו' ואזהרה שלהן מאל תפנו ע"כ. וי"מ אוב מגזרת כאובות חדשים יבקע דעיקר האומנות בכך וידעיני הוא נקרא כן לפי שמודיע מה שיהיה עד כאן:

משנה ח

המחלל כו' ר"פ מי שהחשיך ונראה לע"ד דאע"ג דהתם קתני המחלל את השבת בדבר שחייבים על שגגתו חטאת ועל זדינו סקילה אעפ"כ הכל אחד דסקילה במקום כרת היא אלא שכשלא התרו בו אינן חייב אלא כרת וכשהתרו בו חייב סקילה והתם נקט סקילה משום דפריך מינה להוא אמורא דמיירי בסקילה. וביד רפ"א דהלכות שבת. ופי' רש"י ז"ל המחלל את השבת דחשיב ליה תנא בנסקלין כנון שחללו במלאכה גמורה שחייבין על זדונה כרת ועל שגגתה חטאת כגון דבר שיש בו מעשה ומלאכת מחשבת ולא המתעסק ע"כ. וכתבו תוס' ז"ל ועל שגגתו לאו למימרא דכל שחייבין על שגגתו חטאת חייבין על זדונו מיתה דהא איסי דאמר בפ"ק דשבת אבות מלאכות מ' חסר אחת ואינו חייב על אחת מהן ופי' הקונטרס וכן ר"ת היינו מיתה אבל חטאת חייב אכולהו אלא אתא למימר דכל שאין חייבין על שגגתו חטאת אין חייבין על זדונו מיתה ע"כ. ובגמרא דייק מכלל דאיכא מידי דחלול שבת הוי ואין חייבין לא על שגגתו חטאת ולא על זדונו כרת מאי היא תחומין ואליבא דר' עקיבא וגם הבערה אליבא דר' יוסי דאמר ללאו יצאת ור' עקיבא מודה נמי בתחומין דאין עליהם כרת דתנן בפ"ז דשבת אבות מלאכות מ' חסר אחת ולא פליג ר' עקיבא:

קללם בכנוי ר"מ מחייב וחכמים פוטרים ירושלמי ס"פ שבועת העדות. ובת"כ פ' עשירי דפ' קדושים. וביד רפ"ה דהלכות ממרים ובטור יו"ד סי' רמ"א:

משנה ט

הבא על נערה וכו' תוס' ר"פ אלו נערות ובגמ' פ' נערה שנתפתתה (כתובות דף מ"ט) ותוס' פ' יוצא דופן (נדה דף מ"ד.) וירושלמי פ' אלו נערות ורפ"ק דקדושין וביד פ"ל דהלכות איסורי ביאה סי' ד' ז':

עד שתהא נערה בתולה נערה פרט לקטנה ובגמ' מוקמי' מתני' דר"מ היא דאמר פ' אלו נערות קטנה א"ן לה קנס דנערה דוקא כתיב בפרשה הלכך גבי נערה המאורסה נמי אין קטנה במשמע אבל חכמים שנחלקו עליו ואמרו יש קנס במקום מכר חלוקים עליו אף כאן ואומרים קטנה ארוסה בסקילה ולא מיעט הכתוב אלא בוגרת שתהא מיתתם בחנק א"ל רב אחא מדפסי לרבינא ממאי דמתני' ר"מ היא ולמעוטי קטנה נמי דילמא רבנן היא ולמעוטי בוגרת ותו לא א"ל הא עד שתהא נערה בתולה מאורסה קתני ואי למעוטי בוגרת לחודה אתא הכי איבעי ליה למיתני אינו חייב על נערה בתולה מאורסה ותו לא מידי דודאי ר"מ היא ואין להקניט בדבר:

באו עליה שנים ועדיין היא בתולה כגון שבאו עליה שלא כדרכה הראשון בסקילה דמשכבי אשה כתיב והשני בחנק והאי סתמא רבי היא דאמר שלא כדרכה נפקא לן מכלל בתולה כדתניא באו עליה עשרה בני אדם ועדיין היא בתולה כולן בסקילה רבי אומר ראשון בסקילה וכולן בחנק דגבי סקילה לבדו כתיב וקרא יתירה הוא למעוטי כה"ג דאע"ג דקרינן ביה בתולה אין בסקילה אלא אחד מהם אותו ששכב עמה לבדו דהיינו ראשון שביאתו היתה יחידית רש"י ז"ל. אבל הרמב"ם ז"ל פי' הראשון בסקילה כשבא עליה כדרכה ע"כ. וכן הוא שם בהלכות איסורי ביאה בספרים המוגהים:

משנה י

המסית וכו' ירושלמי דיבמות ס"פ בתרא והתם משמע קצת דגרסי' המסית זה הדיוט הניסת זה הדיוט ע"כ וכן משמע קצת ג"כ הכא בירושלמי דבפירקין דקאמר הא חכם לא מכיון שהוא מסית אין זה חכם מכיון שהוא ניסת אין זה חכם ע"כ. בסוף לשון רעז"ל כגון מדיחי עיר מישראל שמיתתן בחנק. אמר המלקט לשון רש"י ז"ל המסית את ההדיוט היא דבסקילה אבל מסית את הרבים כגון עיר הנדחת בחנק כדמפרש בגמרא והא ליכא למידק אבל מסית את הנביא בחנק דלא מצינו חילוק בין מסית את הנביא למסית את ההדיוט אבל מצינו חילוק בין נביא שהסית להדיוט שהסית דהדיוט שהסית כתיב ביה וסקלתו באבנים ובנביא כתיב והנביא ההוא או חולם החלום ההוא יומת ומיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק ע"כ. ומתני' ר"ש היא לפי דבגמרא דייק המסית זה הדיוט טעמא דהדיוט הא נביא בחנק והמסית את ההדיוט טעמא דיחיד

הא רבים בחנק מתני' ר"ש היא דתניא נביא שהדיח בסקילה רש"א בחנק מדיחי עיר הנדחת בסקילה רש"א בחנק אימא סיפא המדיח זה האומר נלך ונעבוד ע"ז אתאן לרבנן דבסקילה רישא ר"ש וסיפא רבנן ורבינא מתרץ לה דכולה רבנן היא ורישא לאו למעוטי מסית את הרבים אלא רישא תנא מסית את היחיד וסיפא תנא מסית את הרבים ולא זו אף זו קתני לא זו דמסית יחיד בלבד בסקילה אלא אף זו דמסית רבים בסקילה ודלא כר"ש ורב פפא אתא נמי לתרוצה לדקתני המסית זה הדיוט דלאו למעוטי נביא המסית אלא כל המסיתים קרי הדיוטות משום הכמנה כלומר מסית הדיוט ושוטה הוא ומדת הקלים נוהגין בו שמקילין בחייו שכל מיתות צריכין התראה וזה נהרג בהכמנה זו שיטת רש"י ז"ל וגרסתו דמר מתרץ חדא ומר מתרץ חדא ולא פליגי אבל ר"ת ז"ל מפרש דרבינא משני כולה מתני' דהמסית זה הדיוט דמשמע הדיוט ולא נביא נמי זו אף זו קתני דתנן בסיפא המסית את ההדיוט משמע כל מי שמסית אפילו נביא ורב פפא הא לא מסתבר ליה דמשום דקתני המסית את ההדיוט דאתא למימר אפילו נביא ע"כ:

כל חייבי מיתות וכו' ביד בפרק ה' דהלכות עכו"ם סימן ב' ג' ובפרק י"א דהלכות סנהדרין סי' ה':

אין מכמינין כלומר שכל חייבי מיתות ב"ד צריכין התראה חוץ מזו וז"ל רש"י ז"ל אמר לשנים והן עדיו פי' רש"י ז"ל אמר לשנים יחד הן עצמן נעשין עדים ואין צריכין להתרות כשאר חייבי מיתות אלא מביאין אותו לב"ד דכתיב לא תחמול ולא תכסה עליו. ועיין ביד ברפ"ה דהלכות עכו"ם:

אמר לאחד הוא אומר. הניסת צריך להשיבו יש לי חברים רוצים בכך בא ואמור לי בשניהם ואם היה המסית ערום ואינו יכול לדבר בפניהם כלומר אומר אני איני יכול לפרסם הדבר מפני יראת ב"ד:

אלא מכמינין צריך למחוק מלת אלא. וראיתי שהרי"א ז"ל הגיה אלא מכמינין לאחורי הגדר והוא אומר לו אמור מה שאמרת לי ביחוד והוא אומר לו והלה אומר לו היאך נניח וכו' אם חזר בו מוטב. ובברייתא מוסיף כיצד עושין לו מדליקין לו את הנר בבית הפנימי ומושיבין לו עדים בבית החיצון כדי שיהו רואין אותו ושומעין את קולו והוא אינו רואה אותם ופי' רש"י ז"ל דאי לא חזו ליה לא מצו מסהדי עליה לחיובי' קטלא ואע"ג דשמעי קליה דמצי למימר לא הואי אנא ע"כ:

והוא אומר לו היאך נניח את כו' כתב החכם הר"ר סולימאן אוחנא ז"ל וא"ת כשאמר לשנים והם עדיו למה לא יאמר לו היאך נניח כו' י"ל דשאני הכא שהוצרך לומר לו אמור מה שאמרת לי ביחוד אע"פ שחוזר ואומר לו הדברים עצמו אפשר שחזר בו ממה שאמר

לו בתחלה ועתה אינו אלא כמספר הדברים שעברו ביניהם בתחלה בעבור שהזקיקו זה ואמר לו אמור מה שאמרת לי לפיכך אין להרוג אותו בשביל דבור זה שאינו אלא כמספר דברים בעלמא שעברו ואינו מסכים עתה ואינו גומר בדעתו לעבוד ע"ז. וא"ת נהרוג אותו בעבור מה שעשה בתחלה דמודה עתה שהסית אין אדם נהרג ע"פ עצמו בהודאתו כיון שאין שני עדים לכן צריך שיאמרו לו היאך נניח את אלהינו וכו' ואז אם לא חזר בו סוקלין אותו מה שא"כ אם הקדים הוא מעצמו בתחלה להסית שכבר ניכר מדבריו שהוא מסית גמור ולכך מביאין אותו מיד לב"ד וסוקלין אותו ע"כ:

האומר אעבוד וכו' עיין במ"ש לעיל ריש סי' ו':

המדיח זה האומר. ביד פ"ד דהלכות עכו"ם סי' ה' ובפ"ה סי' ב':

משנה יא

המכשף וכו' ביד פי"א דהלכות עכו"ם סי' ט"ו ובטור יו"ד סי' קע"ט:

העושה מעשה חייב ולא האוחז את העינים. ס"א זה העושה מעשה לא האוחז את העינים ונכוחה היא בעיני וכן נראה מדברי הר"ר יהוסף ז"ל בשם רובי הספרים אלא שדלג מלת זה:

ר' עקיבא אומר משום ר' יהושע שנים לוקטין וכו' בגמרא מסיק דמרבי אליעזר גמרה ר' עקיבא שאמר ר' אליעזר דבר אחד ונתמלא כל השדה קשואים וחזר ואמר דבר אחר ונתקבצו כולן למקום אחד שמותר ללמוד כדי להבין ולהורות כדכתיב לא תלמד לעשות אבל אתה למד להבין ולהורות ולא סברה ר' עקיבא מר' אליעזר והדר גמרה מר' יהושע ואסברה ניהליה. ונלע"ד דאפשר שבזה יתיישב מה שנראה דקשה דר' עקיבא היינו ת"ק אלא רמז לנו תנא דרישא ר' עקיבא משום ר' אליעזר וסיפא ר' עקיבא משום ר' יהושע וסתמיה לר' אליעזר כיון דלא סברה ר"ע מיניה ופירש לר' יהושע כיון דאסברה ניהליה דוק:

פרק ח

משנה א

בן סורר ומורה וכו' עד סוף סי' ה' ביד פ"ז דהלכות ממרים. ופי' רש"י ז"ל בן סורר ומורה וכו' סדר נסקלין דתנא בפירקין דלעיל מסיים הלכותי ואזיל ע"כ:

מאימתי הוא נעשה וכו' פ' בא סימן (נדה ד' נ"ב:)

יקיף זקן מפ' בגמרא הקפת גיד ולא הקפת בצים דהוו לבתר הכי טובא. עוד אמרינן בגמרא כל ימיו של בן סורר ומורה אינם אלא שלשה חדשים בלבד ואם הקיף זקן אע"ג

דלא מלו שלשה חדשים ואי מלו שלשה חדשים אע"ג דלא הקיף. ירושלמי וכי יזיד איש מאימתי הוא עושה איש משיזיד מאימתי הוא מזיד משתתפשט הכף משל בשל הזרע מבפנים השחירה הקדרה מבחוץ ע"כ וה"נ איתא בגמרא וכי יזיד איש מדלא כתיב וכי ירשיע דריש ביה נמי איש מזיד ומזריע ואין קטן מזיד:

שנאמר כי יהיה לאיש בן כתב הר"ר יהוסף ז"ל בכל הספרים לא מצאתי מלת בן השניה: **בן ולא בת**. גמרא תניא א"ר שמעון בדין הוא שתהא בת ראויה להיות כבן סורר ומורה שהכל מצויין אצלה בעבירה וכשהיא זוללה וסובאה בקטנותה סופה שלא תמצא למודה עומדת בפרשת דרכים ומרגלת הבריות לעבירה בשביל אתנן אלא גזרת הכתוב היא בן ולא בת:

משנה ב

טרטימר בשר י"ס תרטימר בתיו בראש אכן הערוך [גרס] בטית ומפרש בגמרא שהוא תני מנה דמדכפל ר' יוסי ביין שמעינן דכפל נמי בבשר:

אבל בחבורת מצוה ואפילו שכל המסובין סריקים:

אכל שקצים ורמשים ה"ה אם אכל עוף טהור אינו נעשה בן סורר ואיצטריך לאשמועי' דפטר אשקצים אפילו שאכל טרטימר בשר חסר כזית מבהמה טהורה והשלימו לטרטימר מבשר עופות טמאים פטור משום דאינו שומע בקולו של מקום דכוותה שהשלים בעופות טהורים מיחייב:

אכל טבל ומעשר ראשון שלא ניטלה תרומתו ומעשר שני והקדש שלא נפדו אית דלא גרסי לה ובגמרא בפסקא ליתא וגם בירושלמי ליתא כלל וגם הרמב"ם ז"ל לא הזכירם שם בפ"ז דהלכות ממרים. וגם הר"ר יהוסף ז"ל כתב לא מצאתי זה בכל הספרים וצ"ע ע"כ:

אע"פ שאין ראיה לדבר וכתב הרמב"ם ז"ל שם פ"ז אכילה זו שהוא חייב עליה דברים הרבה יש בה והן כולם הלכה מפי הקבלה ע"כ:

משנה ג

משל אחרים ואכל ברשות אחרים. ואפילו לא אכלן ברשות בעלים עצמן רש"י ז"ל:

עד שיגנוב משל אביו וכו' תוס' פ"ק דקדישין דף כ"ג והרא"ש שם דף פ"ט:

משנה ד

היה אביו רוצה ואמו אינו רוצה אמו רוצה ואביו אינו רוצה כך הגיה הר"ר יהוסף ז"ל. ירושלמי א"ר יאשיה שח לי זעירא משם אנשי ירושלים שלשה הן שאם בקשו למחול מוחלין ואלי הן סוטה ובן סורר ומורה וזקן ממרא על פי ב"ד. סוטה ולאו מתניתא היא ושבעלה אינו רוצה להשקותה סברין מימר עד שלא נכתבה המגלה אתא מימר ואפילו

משנכתבה המגלה ובשלא נמחקה המגלה אבל אם נמחקה המגלה לא בדא. זקן ממרא הדא דתימא שלא להורגו אבל להחזירו לא היו מחזירין אותו למקומו וכשבאתי אצל ר' יהודה בן בתירא לנציבין על שנים הודה לי ועל אחד לא הודה לי על זקן ממרא לא הודה לי כדי שלא ירבו מחלוקות בישראל ע"כ:

אם לא היתה אמו ראויה לאביו. גמרא מאי אינה ראויה אילימא חייבי כריתות וחייבי מיתות ב"ד סוף סוף אבוה הוא ואימיה אמיה היא דהא בקרא לא כתיב אישות באמו אצל אביו ומשני אלא בשוה לאביו בקול ומראה וקומה קאמר ותניא נמי הכי וס"ל לר' יהודה בן סורר ומורה לא היה ולא עתיד להיות אלא דרוש וקבל שכר והכי נמי ס"ל לר"ש:

איננו שומע בקולנו. דהא כוליה קרא יתירא הוא דמצי למיכתב והוצאתם אותו אל שער העיר ההיא וסקלתם כדכתיב בכל שאר נסקלים ותו לא מידי אלא כל אורך דברים זה לדרשא. בפי' רעז"ל ואע"פ שרואין שאין מקיים מצוותם מסיים רש"י ז"ל מיהו איננו שומע בקולנו כתיב ואיכא להפוכי לזכותא ולמידרש דבשעת הקול קאמרי דלא שמע דהא קרא יתירא כוליה כדאמרינן בגמרא:

ומלקין אותו בפני שלשה כלומר יביאוהו בפני שלשה דיינים והדיינים יחייבוהו מלקות וילקהו שליח ב"ד כשאר הלוקין דמלקות בפני שלשה ע"כ. ואיתה בפ' נגמר הדין (סנהדרין דף מ"ה:)

ואם משנגמר דינו וכו' ירושלמי דכתובות פרק נערה:

משנה ה

בן סורר ומורה נידון על שם סופו. גמרא תניא ר' יוסי הגלילי אומר וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין האטלקי אמרה תורה יצא לב"ד ליסקל אלא הגיעה תורה לסוף דעתו של בן סורר ומורה שסוף מגמר נכסי אביו ומבקש לימודו ואינו מוצא ויוצא לפרשת דרכים ומלסטים את הבריות אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב שמיתתו של רשעים הנאה להם והנאה לעולם ולצדיקים רע להם ורע לעולם שינה לרשעים הנאה להם והנאה לעולם ולצדיקים רע להם ורע לעולם שקט לרשעים רע להם ורע לעולם ולצדיקים הנאה להם והנאה לעולם פזור לרשעים הנאה להם והנאה לעולם ולצדיקים רע להם ורע לעולם ע"כ ופי' רש"י ז"ל שקט לצדיקים הנאה להם והנאה לעולם שיש להם פנאי לעסוק בתורה ובמצות ע"כ ותימה שלא פירש זה אמתני':

יין ושינה לרשעים הנאה להם והנאה לעולם ולצדיקים רע להם ורע לעולם. ירושלמי א"ר אבהו ובלבד יין עם רוב שינה א"ר יונתן ישנים הם קמעא מפני שתהא דעתן מיושבת עד כאן. פי' ר' אבהו נראה דקאי אצדיקים:

כנוס לרשעים רע להם וכו' קשה לע"ד אמאי איצטריך למיתני האי בבא הא מדיוקא דפזור לרשעים הנאה להם והנאה לעולם משתמעא שפיר ובברייתא דר' יוסי הגלילי דאיתא בגמרא כדכתיבנא לא תני לה להאי בבא דכנוס כמו שהראיתיך וצ"ע לע"ד:

משנה ו

אם יש לו דמים חייב כגון האב וכו' כדפי' רעז"ל והוא פי' רש"י ז"ל אבל הרמב"ם ז"ל פי' וז"ל הבא במחתרת אם שיבר חמת בעת כניסתו ולא יהיו שם עדים שאז דמו מותר כמו שנאמר אין לו דמים והיא פטור מדמי חבית ואם שיבר אותה בצאתו וכבר פנה ללכת לדרכו שאין מותר להרגו אם יש שם עדים כמו שנאמר דמים לו הוא חייב בדמי חבית עכ"ל ז"ל. בסוף פי' רעז"ל שאין אדם מת ומשלם. אמר המלקט פי' רש"י ז"ל ואע"פ שניצל פטור מן התשלומין דקיימא לן חייבי מיתות שוגגין כגון שלא התרו בהם אין משלמין ממון שעם המיתה אע"פ שאין נהרגין וביד פ"ט דהלכות גניבה ובטור ח"מ כולה מתני' עד סוף פירקין בסימן תכ"ה:

משנה ז

ואלו שמצילין אותם בנפשם. פי' הרמב"ם ז"ל ר"ל נפש הרודף ועיין בספר קרבן אהרן פרק ד' דפרשת קדושים. בפי' רעז"ל וה"ה לכל חייבי כריתות ומיתות ב"ד שבעריות וכו'. אמר המלקט הכי איתא בהדיא בברייתא ופי' רש"י ז"ל ותנא דמתני' נמי הכי ס"ל מדלא קא רמינא סתמא אסתמא אלא תני הני וה"ה לכל עריות ע"כ. ותו גרסינן בגמרא בברייתא ואם כבר נעשית העבירה אין מצילין אותם בנפשם דקרא אפגימה קפיד מדגלי בהני עבירות ולא בשאר עבירות והא אפגימה לה. וכן חייבי לאוין כגון כהן גדול שהיה רודף אחר אלמנה אין מצילין אותה בנפשו של כ"ג אע"ג דאיכא פגם דמשוי לה חללה משום דחייבי לאוין לא ניתנו להצילן בנפשם. וביד פ"א דהלכות רוצח ושמירת נפש סי' ו' י' י"א:

אבל הרודף אחר הבהמה. פי' לרבעה:

והמחלל את השבת והעובד ע"ז. מחלל את השבת דלא כר"א בר"ש. ועובד ע"ז דלא כר"ש בן יוחי דסברי ניתנו להצילם בנפשם ועונשין מן הדין ומה פגם הדיוט ניתן להצילו בנפשו פגם גבוה לא כ"ש ואתיא שבת לר"א בר"ש חלול חלול מע"ז כתיב הכא מחללי' מות יומת ובע"ז כתיב ומזרעך לא תתן להעביר למולך ולא תחלל. בפי' רעז"ל אין

מצילין אותם בנפשם וכ"ש שאר חייבי כריתות ומיתות ב"ד שאינם של עריות וכו'. אמר המלקט דלא ניתן להצילו בנפשו אלא מדבר שהוא ערוה ויש בו קלון לנרדף כגון זכור ונערה המאורסה או רוצח דנפיק מקרא והאי דנקט בהמה משום דדמיא לעריות ונקט נמי ע"ז משום דסד"א תיתי בקל וחומר כדכתיב לעיל ושבת נמי תיתי בג"ש כדכתבי' לעיל בסמוך:

פרק ט

משנה א

ואלו הן הנשרפים ביד וכו' פ"א דהלכות איסורי ביאה סי' ה' י' ובפ"ג דהלכות רוצח ושמירת נפש סי' ט' י' וצ"ע אמאי קתני ואלו בוי"ו הכא טפי מאלו הן הנחנקין ועיין במ"ש ר"פ אלו טריפות. והר"ר יהוסף ז"ל מחק הוי"ו גם מלת שזינתה מחק:

רוצח שהכה את רעהו באבן או בברזל. מצאתי מוגה או באגרוף כדתנן בסיפא וכן הגיה הרי"א ז"ל:

וכבש עליו. ס"פ כיצד הרגל. ובגמרא רישא רבותא קמ"ל וסיפא רבותא קמ"ל רישא רבותא קמ"ל אע"ג דלאו איהו דחפו כיון דאין יכול לעלות משם ומת חייב וסיפא רבותא קמ"ל אע"ג דדחפו כיון דיכול לעלות משם ומת פטור. ואם כבש על בהמת חברו פלוגתא דאמוראי בגמרא:

שיסה בו וכו'. פ' כיצד הרגל דף כ"ג וד' כ"ד ואמרי' התם מאי לאו פטור משסה וחייב בעל הכלב לא אימא פטור אף משסה אמר רבא אם תמצא לומר המשסה כלבו של חברו חייב שסהו הוא בעצמו פי' שנשך הכלב את המשסה פטור בעל הכלב מ"ט כל המשנה ובא אחר ושינה בו פטור. וכתב ושם הרא"ש ז"ל דהאי דקאמר רבא חשיב רב אלפס ז"ל מסקנא דהלכתא ע"כ ובטור ח"מ סי' שצ"ה. ובתורת כהנים פרק עשרים דפרשת אמור:

השיך בו את הנחש ר' יהודה מחייב וחכמים פוטרים. גמרא כשתמצא לומר לדברי ר' יהודה ארס נחש בין שניו עומד לפיכך מכיש פי' זה שהשיך מיתתו בסייף דהרי הוא כתוקע סכין בבטנו דלא גרמא הוא דהוי כאלו הרגו בידו ונחש פטור ולדברי חכמים ארס נחש מעצמו הוא מקיא לפיכך נחש בסקילה כדין שור המזיק שהמית דכל בהמה וחיה כשור הן והמכיש פטור:

ועמדוהו למיתה כן מצאתי בכל הספרים ועמדוה בעי"ן הרי"א ז"ל:

ר' נחמיה פוטר שרגלים לדבר. ירושלמי כיני מתניתא ר' נחמיה פוטר וחכמים מחייבין שרגלים לדבר. וביד פ' עשירי דהלכות נזקי ממון סי' ח' ובפ"ד דהלכות רוצח ושמירת

נפש סי' ח' ומפרש שם הרמב"ם ז"ל דשרגלים לדבר הם דברי ת"ק וכמו שכתבתי בשם הירושלמי. ובנמוקי יוסף מצאתי ר' נחמיה פוטר וחכמים מחייבין ואין שם שרגלים לדבר ושמא יש שם טעות שגם במקום אחר בכתיבת יד מצאתי מוגה וחכמים מחייבים שרגלים לדבר אבל תימה שלא הוגה כן במשנה דבסוף נזיר ומתוך מה שכתבתי שם משמע דאוקמתא דירושלמי היא ולא גירסא במשנה. וביד ג"כ ברפי"ד דהלכות סנהדרין ובספט"ו:

משנה ב

נתכוון וכו' פ"ג דהלכות רוצח ושמירת נפש סי' ה' ורפ"ד וסי' ב' וכתב שם פטור ממיתת ב"ד ואינו גולה שאין ההורג גולה ע"כ:

פטור. אית דל"ג רק חד פטור בסיפא וקאי אכולהו באבי וה"נ לא גרסי רק חד חייב בבבא דסיפא וקאי אתרי באבי דסיפא דחיובא. וכן הגיה הרי"א ז"ל:

ר' שמעון אומר וכו'. ס"פ שור שנגח ד' וה'. ובגמרא מפ' דארישא קאי כדפי' רעז"ל ופי' רש"י ז"ל הא נתכוון להרוג את זה והתרו בו עליו דהתראת ודאי הוא והרג את זה חייב דאיכא התראה על בן ברית והוי מתכוין על בן ברית ור"ש אומר וכו' והא דשביק ליה ר"ש לאיפלוגי בסיפא דקתני בה בהדיא נתכוון להכות את הגדול והיה בו כדי להמית את הגדול והלכה על הקטן חייב אלמא נתכוון להרוג את זה והרג את זה חייב ומהדר לאיפלוגי אדוקיא דרישא דלא תימא ר"ש פוטר אכולהו ואפילו נתכוון על מתניו והלכה לה על לבו ע"כ. פי' אבל השתא דקאי אדיוקא דרישא ה"ה דפליג אנתכוון להכות את הגדול והיה בה כדי להמית את הגדול והלכה על הקטן ומת לר"ש פטור דהיינו נתכוון להרוג את זה ממש וליכא תו למיטעי ולמימר דקאי נמי אנתכוון להכותו על מתניו והלכה לה על לבו דאותו גוף אחד הוא. גמרא תניא רש"א עד שיאמר לפלוני אני מתכוון מ"ט דר"ש אמר קרא וארב לו וקרא יתירה הוא דה"ל למיכתב כי יהיה איש שונא לרעהו וקם עליו אלא לדרשא עד שיתכוון לו לרבנן איצטריך קרא למעיטי זורק אבן לט' ישראל ונכרי אחד ביניהם דה"ל נכרי קבוע וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי ואפילו רובא ישראל פטור אע"ג דרבנן אות להו נתכוון לזה והרג את זה חייב ובפ' החובל (בבא קמא ד' פ"ו) אמרינן דכי היכי דלר"ש נתכוון להרוג את זה והרג את זה פטור מקרא דוארב לו וה"נ ס"ל לר"ש נתכוון לבייש את זה ובייש את זה פטור שנאמר ושלחה ידה והחזיקה במבושיו עד שיהא מתכוון לו:

משנה ג

רוצח שנתערב וכו'. בתוס' ר"פ כל הזבחים וביד שם פ"ד סי' ז'. בפי' רעז"ל כדי שתתקיים מצות סקילה במחויב בה ור' יהודה אומר כונסין אותן וכו' כצ"ל. ופי' רש"י ז"ל כונסין אותן לכיפה ואין צריך לסקלם שלא להטריח על ב"ד:

כל חייבי מיתות וכו'. תוס' פ' נגמר הדין (סנהדרין ד' מ"ה.) ובגמרא ש"מ מיתרה לדבר חמור הוי מיתרה לדבר הקל דאי לאו הכי הנך דנתחייבו במיתה חמורה היאך נתחייבו בקלה הא לא אתרו בהו מיתה זו ונפטרינהו לגמרי אלא נילף מהכא דהוי מותרה ומשני ר' ירמיה מהכא לא תילף דהכא במאי עסיקינן דהתרו בו מיתה סתם ולפיכך קלה וחמורה במשמע ודלא כר' יהודה דאמר דצריך שיתרו בו ויודיעוהו באיזו מיתה נהרג. והגיה הרי"א ז"ל כל מלות נידונין דבמתני' ידונו:

הנסקלין כנשרפין. אע"ג דרובא דהני נשרפים כדקתני נסקלים בנשרפים משמע חד נסקל שנתערב בנשרפים טובי אפ"ה לר"ש ידונו כולן בסקילה שהשריפה חמורה וחכמים אומרים ידונו בשריפה וכו' לדבריו דר"ש קאמרי לדידן תיפוק לן משום דרובא נשרפים נינהו לדידך דאמרת למיזל בתר מיעוטא משום דשריפה חמורה ואין אנו רשאים למשוך את הקלין להחמיר עליהם לָא סקילה חמורה וכן נמי בסיפא גבי הנהרגין בנחנקין. ואיתא להאי בבא בפ"ק דקדושין דף ל"ב:

לא ניתנה לבת כהן שזנתה וחומרתה היא שמחללת את אביה שאם היו נוהגין בו קדש נוהגין בו חול ואומרים ארור שזה ילד ארור שזה גדל. ור"ש לטעמיה דס"ל אחת ארוסה ואחת נשואה בשריפה דבת כהן סתם כתיב ומדאפקיה רחמנא לארוסה בת כהן מכלל ארוסה בת ישראל שבסקילה שתהא היא בשריפה ש"מ שריפה חמורא גמרא רפ"ז דף נ':

אמרו לו אילו לא היתה סקילה וכו' תוס' ר"פ ד' מיתות:

ר"ש אומר בסייף דחמור מחנק שכן ניתן לאנשי עיר הנדחת שממונם אבד:

וחכמים אומרים בחנק שחמור יותר שכן ניתן למכה אביו ואמו שהוקש כבודן לכבוד המקום ושם פ"ד מיתות נותן טעם ג"כ לחומרות שבין סקילה ושריפה לחנק והרג. וביד פי"ד דהלכות סנהדרין סי' ז':

משנה ד

מי שנתחייב בשתי מיתות ב"ד נידון בחמורה בגמרא יליף מקרא דכתיב ביחזקאל סי' י"א והוליד בן פריץ שופך דם וכו' והוליד בן פריץ שופך דם דינו בסייף ופי' רש"י ז"ל ואי דלא נגמר דינו קודם לכן לא איצטריך קרא לאשמועינן ע"כ. ופרכינן עלה ואימא כולהו בסקילה דוהוליד בן פריץ שופך דם הייינו בן סורר דבסקילה ואת אשת רעהו טמא

זו נערה המאורסה דבסקילה ואל הגלולים נשא עיניו זו ע"ז דבסקילה ומשנינן א"כ מאי קמ"ל יחזקאל וכו':

עבר עבירה שיש בה כך הגיה הר"ר יהוסף ז"ל. ואיתא פ"ד אחין דף ל"ב ובפ' אמרו לו (כריתות ד' י"ד) אההיא מתני' דקתני ר' יוסי אומר אם עבר הזקן וכו' דמודה ר' יוסי באיסור מוסיף כדמפרש התם רבינו עובדיה ז"ל:

ר' יוסי אומר נידון בזיקה הראשונה שבאה עליו. דקסבר ר' יוסי אין איסור חל על איסור ובגמרא פריך ליה רב אדא בר אהבה לרבא חמותו ונעשית אשת איש נידון בחמורה דהיינו שריפה לידון נמי באיסור אשת איש דהא אמר ר' אבהו ביבמות בפ' ד' אחין מודה ר' יוסי באיסור מוסיף כגון הכא כשהיתה אלמנה והיא חמותו היתה אסורה משום חמותו ומותרת לכל אדם וכשנעשית אשת איש הוסיף בה השם הזה איסור שאסרה לכל העולם ומגו דחייל אכולי עלמא שהיתה מותרת להם עד עכשיו חייל נמי אהאי ואע"פ שאסורה לו ועומדת ומשני ליה אדא ברי אין הכי נמי ומיהו בתרי קטלי קטלת ליה בתמיה וכי חייל אשת איש אחמותו לר' יוסי לערן שוגג הוא ולהתחייב שתי חטאות. וביד שם בהלכות סנהדרין פי"ד סי' ד':

משנה ה

מי שלקה ושנה בב"ד וכו' פ' הבא על יבמתו (יבמות ד' ס"ד:)

ההורג נפשות שלא בעדים כונסין אותו לכפה ונותנים לו לחם צר וכו' כך הגיה הר"ר יהוסף ז"ל וכתב שכן מצא בכל הספרים. ומפרש בגמרא דדוקא ששנה על הכרת של עבירה ראשונה עצמה אבל של שתים ושל שלש כריתות איסורי הוא דקא טעים ולא פקר עצמו לכרת. ואיתא נמי בפירקין ד' פ"ב ע"ב. ומתני' רבי היא דס"ל דבתרי [זמני] הוי חזקה ורבינא מתרץ לה למתני' אפי' כרשב"ג דבתלתא הוי חזקה והכא כונסין אותו לכפה משום דהא עבד תלתא עבירות ועבירות מחזיקות ולא מלקיות. וז"ל הר"ן ז"ל בר"פ נערה שנתפתתה והתם בפ' הנשרפים מוקי לה במלקיות של כריתות דכיון דבר קטלא הוא בידי שמיא ואיהו קא מפקר נפשיה לקטלא אם חטא פעם שלישית דמחזיקינן ליה ברשיעא מתרי זימנא עכ"ל ז"ל. ומ"מ בברייתא דמייתי בגמרא מוכח דמתני' דלא כאבא שאול שהוא אומר אף בשלישית מלקין אותו ברביעית כונסין אותו לכפה והאי עונש דכיפה הלכה למשה מסיני הוא ורמיזא בקרא תמותת רשע רעה פי' מי שהוחזק רשע תמותתנו רעתו אלמא מוחזק רשע בר מיתה היא:

ומאכילין אותו לחם צר וכו' מצאתי מוגה ונותנין לו לחם צר וכו' וביד בהלכות רוצח נפש פ"ד סי' ח' ופי"ח דהלכו' סנהדרין סי' ד' ה':

משנה ו

המקלל בֶּקֶסֶם גרסינן בנקידת סגו"ל תחת הקו"ף וכן משמע מן הירושלמי ומפרש בגמרא שנותן קסמים כנגד לבו וחושב שיש בו כח לקלל כלפי מעלה אי שמקלל לחברו ואומר יכהו הקסם הזה לו ולקונו ולמקנו דהיינו כלפי מעלה שהוא קונה את העולם ומקנה לבריאותיו את טובו ועיין בהרמב"ם ז"ל פ' שני דהלכו' עכו"ם סי' ט':

הבועל ארמית פ' אין מעמידין (עבודה זרה דף ל"ו.) וביד פי"ב דהלכות איסורי ביאה סי' ד' ה' ו'. ובטור ח"מ סי' תכ"ה. ומצאתי כתוב בשלטי הגבורים שעל המרדכי דפ' החולץ ד' תנ"ז בשם רבינו אברהם הגדול כי גם הנבעלת לארמאי קנאים פוגעין בה ע"כ. ירושלמי תני ר' ישמעאל זה שהוא נושא כותית ומוליד בנים מעמיד ממנה אויבים למקום. כתיב וירא פנחס בן אלעזר בן אהרן מה ראה ראה את המעשה ונזכר להלכה הבועל ארמית קנאים פוגעים בו תני שלא ברצון חכמים ופנחס שלא ברצון חכמים א"ר יהודה בר פזי בקשו לנדותו אילולי שקפצה עליו רוח הקדש והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם וגו' ע"כ:

כהן ששמש בטומאה וכו' אלא אחיו הכהנים מוציאין אותו חוץ לעזרה כתבו תוס' בפסחים ס"פ האשה ובפ"ק דיבמות ד' ז' ובר"פ כל הפסולים לאו דוקא חוץ לעזרה אלא ה"ה לחיל ע"כ. וקיימא לן דטמא ששמש במיתה בידי שמים. ואעפ"כ אחיו הכהנים היו מפצעין את מוחו ובפ' ידיעות דף י"ז מפ' דמשכחת זר ששמש במיתה בנטמא בעזרה דאי בנטמא בחוץ ונכנס איחייב ליה כרת בכניסתו ואי דשהה הרי נתחייב כרת אלא משכחת לה בעבודה בלא שהייה כגון שמיד אחר שנטמא בעזרה יצא מיד בדרך קצרה ודרך יציאתו היה אוחז מזלג בידו והכה בו באחד מן האברים שעל המערכה והיפך מה שלמעלה למטה דהויא עבודה להתחייב עליה זר:

אלא פרחי כהונה מוציאין את מוחו בגיזרין כך הגיה הר"ר יהוסף ז"ל וכתב ס"א גרסי' מוציאין אותו חוץ לעזרה:

ר' עקיבא אומר בחנק מתניתין ר"ש אליבא דר' עקיבא היא אבל בברייתא דמייתי בגמרא ס"ל לרבנן אליבא דר' עקיבא דמיתתו בסקילה דגם הנביא שהדיח ס"ל לר' עקיבא דבסקילה וגם ר' יוחנן בן נורי ס"ל כר' עקיבא דמתני' דבחנק בין נביא בין זר ששמש:

וחכמים אומרים בידי שמים דנאמר כאן יומת ונאמר להלן גבי מאתים וחמשים איש שרופי קרח ימות מה להלן בידי שמים אף כאן בידי שמים וחכמים דמתני' ר' ישמעאל הוא דפליג עליה דר' עקיבא בברייתא וס"ל דזר ששמש במקדש בידי שמים ומפ' בגמרא דבהא פליגי ר' עקיבא סבר דנין יומת מיומת ואין דנין יומת מימות ור' ישמעאל סבר

דנין הדיוט מהדיוט ואין דנין הדיוט מנביא ור' עקיבא ס"ל דנביא שהדיח אין לך הדיוט גדול מזה ושפיר ילפינן מיניה. וביד רפ"ד דהל' ביאת מקדש ורפ"ט ובספי"ח דהלכות סנהדרין:

פרק י

משנה א

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא מעיקרא איירי בד' מיתות ומפרש ואזיל לכולהו והדר מפרש הני דאין להם חלק לעולם הבא רש"י ז"ל. משמע מתוך פירושו ז"ל דגרסינן פ' אלו הן הנחנקין קודם פ' כל ישראל כמו שהוא דפוס בגמרא ולא משמע כן בריש מכות וכן מפירושו דהוא עצמו ז"ל משמע דפ' אלו הן הנחנקים הוא סוף המסכת דז"ל שם התם קאי מסנהדרין סליק דתנן בשלהי הנחנקין דהוא סיומא דסנהדרין וכו' ע"כ וכן בירושלמי ובפי' הרמב"ם ז"ל וגם בהרא"ש ז"ל פ' הנחנקים הוא סוף המסכתא אבל בהרי"ף ז"ל כל ישראל גרסי' בסוף מכלתין וכן כתוב בכל בו סוף סי' מ' כל ישראל הוא ראשית פרק אחרון של מסכת סנהדרין וכדי להפיס דעת עמי הארץ נהגו להתחיל בו קודם התחילם פרקי מסכת אבות ע"כ. וז"ל הר"ר יהוסף ז"ל יש ס"א דל"ג משנה זו אלא הפרק מתחיל ואלו שאין להם וכן נראה נכון ומשנת ואלו שאין להם חלק לעה"ב נישנית כאן משום דתנא לעיל מהו דין של מי שלקה ושנה ודין ההורג נפשות וכן כל הדינים שאין בם חיוב מיתה כגון הגונב את הקסיה וכו' ובא עכשיו לומר מה דינו של האומר אין תחיית המתים וכו' והאומר אין תורה מן השמים ע"כ. לשון הגהת רבינו שלמה לוריא ז"ל בס"א כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב הך בבא אינה מזו המשנה אלא אגדה בעלמא וכתיבה כאן כדי להתחיל הפרק בדבר טוב אבל רישא דפירקין הכי ואלו שאין להם חלק לעולם הבא ומהדר אהך פירקא דלעיל ואלו הן הנשרפין ונראה למורי דאלו הנחנקים ראוי שיקדם לפרק זה דמעיקרא איירי בד' מיתות ע"כ ורמוז הוא זה הטעם בראש דברי:

שנאמר ועמך כלם צדיקים אית דלא גרסי לה וכן בירושלמי ליתיה והרב הגדול החכם הר"ר משה אלשיך ז"ל בפ' שמיני דף ק"ע גריס לה ודקדק על משנתנו ח' דקדוקים ותרצם וז"ל בקיצור בדרך א' וז"א כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב שהוא לבוא בחלק ההוא לעוה"ב ועל כן לא אמר בעוה"ב והביא ראיה שנאמר ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ שהיא ארץ העליונה שירושתה עולמית וכמא תאמר איך יתכן שיהיו כל ישראל מכלל צדיקים הלא כמה וכמה רשעים בעולם לז"א נצר מטעי וכו' לומר אל תתמה כי

אם יש בלתי צדיקים בעם הלא לא יבצר מהיות צדיק כל איש ואיש מישראל כי אם הם עכורים וטמאים חלאת עון עתה הנה הנפש להיותה מנצר מטעיו ית' העליונות אשר האציל ונטע כנודע מחכמי האמת על פסוקים ישבעו עצי ה' וגו' (תהילים ק"ד:ט"ז) וגם חומרו מוכן לתקן אחר שמראשיתו כשצבר עפרו וברא את האדם שמשם כולנו להיותן מעשה ידיו ג"כ מעותד להתפאר הנפש והחומר הנזכר מחלאתם. יש עודנו בחיים ויש על ידי גלגולים עד אשר יטהר ויהיה צדיק נמצא שהטיב אשר דבר באמרו כולם צדיקים כי כן הוא בהמשך הזמן שכולם מתקדשים ומטהרים עדי יהיו צדיקים לבלתי ידח ממנו נדח ויובטחו לתקון ולהתפאר ע"י מה של כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא כמבואר ע"כ:

ואלו שאין להם חלק וכו' פ"ק דע"ז ואית דגרסי ואלו ישראלים וכו'. וגרסי' בסוטה פ"ק ד' ה' כל אדם שיש בו גסות הרוח אין עפרו ננער בתחיית המתים והקשו שם תוס' ז"ל תימא אמאי לא חשיב האי במשנת חלק והא דאמרינן בפ' בתרא דכתובות מתים שבח"ל אינה חיים ותו גרסי' התם עמי הארץ אינם חיים אא"כ יהנו ת"ח. ומלוין ברבית מצינו באידה שאינם חיים לעולם הבא:

אין תחיית המתים מן התורה ואפילו יהא מודה ומאמין שיש תחיית המתים אלא דלא רמיזא באורייתא כופר היא הואיל ועוקר דברי חכמים שאמרו שיש תחיית המתים מן התורה המדרשים שדורשים בגמרא מניין לתחיית המתים מן התורה כופר גמור הוא דמה לנו ולנאמנותו וכי מהיכן יודע שכן הלכך כופר גמור הוא רש"י ז"ל ומכאן קשה קצת למאן דלא גריס מלות מן התורה במשנה כמו שמצאתי מי שמחק אותו וגם הר"ר יהוסף ז"ל מחקו וכתב דבכל הספרים לא גרסי':

ואין תורה מן השמים מפרש בברייתא בגמרא אפילו אמר כל התורה כולה מן השמים חוץ מדקדוק זה מק"י זה מג"ש זו וזהו כי דבר ה' בזה:

והלוחש על המכה פ' ידיעות הטומאה (שבועות ד' ט"ו) וביד פי"א דהלכות ע"ז סי' י"ב ובטור יו"ד הי' קע"ט:

ההוגה את השם באותיותיו גמרא תנא כי אמרינן דהוגה את השם באותיותיו אין לו חלק לעוה"ב בגבולין אבל במקדש לא שהרי בשם היו מברכין ובלשון לעז אפילו במקדש לא:

משנה ב

שלשה מלכים וד' הדיוטות פ' אין דורשין (חגיגה ד' ט"ו) ובגמרא אמרינן דאנשי כנסת הגדולה מנאום ובקשו למנות את שלמה ובאה דיוקנו וכו' ובאה אש וכו' ויצאת בת קול פעמים ולא מנו אחז מפני כבוד חזקיה בנו וכן נמי לא מנו אמון מפני יאשיהו בנו דברא

מזכה אבא. ולא מנו יהויקים מפני שנתכפר לו על שלא ניתן לקבורה. ובהדיוטות לא מנו מיכה מפני שפתו מצויה לעוברי דרכים:

ר' יהודה אומר מנשה יש לו חלק לעוה"ב שנאמר ויתפלל אליו ויעתר לו וישמע תחנתו וישיבהו וכו' גמרא א"ר יוחנן ושניהם מקרא אחד דרשו שנאמר ונתתים לזועה לרעה לכל ממלכות הארץ בגלל מנשה בן יחזקיה מ"ס בגלל מנשה שעשה תשובה ואינהו לא עביד ומ"ס בגלל מנשה דלא עבד תשובה:

בלעם כשמו בלא עם שאין לו חלק עם עם:

דואג ואחיתופל וגחזי לא אתפרש בהדיא בגמרא רק כתיב בדואג ושרשך מארץ חיים סלה וגבי אחיתופל כתיב ישיא מות עלימו ירדו שאול חיים וגו' וגחזי ג"כ חטא הרבים תלוי בו דאבן שואבת תלה לחטאת ירבעם והעמידה בין שמים לארץ ואיכא דאמרי שם חקק בפיה והיתה מכרזת ואומרת אנכי ולא יהיה לך ומתני' דקא חשיב בלעם שהיה גוי בהדי הדיוטות דמשמע דשארי גוים יש להם חלק ר' יהושע היא ור' אליעזר פליג עליה וס"ל דכל אומות העולם אין להם חלק ושניהם מקרא אחד דרשו ישובו רשעים לשאלה אלו פושעי ישראל כל גוים שכחי אלהים אלו אומות העולה ור' יהושע אומר ישובו רשעים לשאולה מאן נינהו כל גוים שכחי אלהים דבורר הרשעים שבהם אבל השאר יש להם חלק וגרסי' בגמרא דורשי רשומות דהיינו פסוקים חולקים אמתני' ואומרים שלכולם יש להם חלק לעוה"ב אפילו למנשה וירבעם ואחאב ודואג ואחיתופל וגחזי שנאמר לי גלעד זה אחאב שנפל ברמות גלעד ולי מנשה כמשמעו ואפרים מעוז ראשי זה ירבעם דקאתי מאפרים יהודה מחוקקי זה אחיתופל דקא אתי מיהודה מואב זה דוד דקאתי ממואב היר רחצי זה גיחזי שלקה על עסקי רחיצה על אדום אשליך נעלי זה דואג האדומי שאנעיל אותם בגן עדן עלי פלשת התרועעי אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע אם יביא דוד שהרג את הפלשתי והוריש את בניך גת ויצעק לפניך על שאתה נותן חלק לדואג ואחיתופל לעוה"ב מה אתה עושה להפיס דעתו אמר להם עלי לפייס ולעשותם רעים זה לזה והיינו התרועעי לשון רעות. תניא היה ר"מ אומר אבשלום אין לו חלק לעוה"ב שנאמר ויכו את אבשלום וימיתוהו ויכו בעוה"ז וימיתוהו בעוה"ב תניא רשב"א אומר משום ר"מ אחז ואחזיה וכל מלכי ישראל שכתוב בהן ויעש הרע בעיני ה' לא חיים ולא נידונים:

משנה ג

דור המבול אין להם חלק לעוה"ב ואין עומדין בדין בגמרא בברייתא קאמר ר' עקיבא דאין להם חלק ור' יהודה בן בתירא משמע דמוסיף לא חיים ולא נדונין ומשמע דמתני' ר' יהודה בן בתירא היא:

אנשי סדום וכו' האי בבא כולה עד מרגלים גרסינן לה ברישא קודם בבא דדור הפלגה ובתר בבא דדור הפלגה גרסינן בבא דמרגלים וכו' אבל מתוך פי' רש"י ז"ל משמע קצת דגרסי' בבא דדור הפלגה ברישא ככתוב בספרים שפי' הוא ז"ל אלו ואלו אנשי [דור] המבול ואנשי סדום ובחדא פליג ר' נחמי' ע"כ ואי לא תימא דס"ל ז"ל דגרסי' בבא דדור הפלגה ברישא מאי קמ"ל בפירושו ז"ל פשיטא ובירושלמי ליתא כלל לא לבבא דדור הפלגה ולא לבבא דמרגלים לא במשנה ולא בתלמוד:

על כן לא יקומו רשעים במשפט זה דור המבול דכתיב כי רבה רעת האדם וחטאים אנשי סדום דכתיב בהו רעים וחטאים רש"י ז"ל. ומצאתי שמחק הר"ר יהוסף ז"ל ממלת לא דין ולא רוח עד אבל עומדין בדין וכתב כן מצאתי בכל הספרים שוב מחק מלות במשפט וחטאים בעדת צדיקים ע"כ לא יקומו רשעים וכתב שכן מצא בכל הספרים. שוב הגיה אמרו לו בעדת צדיקים אינם עומדין אבל עומדין הן בעדת רשעים. שוב מחק ממלות מרגלים עד מלות דור המדבר וכתב שכן מצא בכל הספרים. שוב הגיה שנאמר ותכס עליהם הארץ ויאבדו מתוך הקהל דברי ר' עקיבא ומחק השאר. שוב הגיה מה היום הולך ומחק מלת הזה ושוב הגיה ר"א אומר מה היום מאפיל ומאיר אף הם שהיא אפילה להם עתידה ליאור להם:

דור המדבר אין להם חלק לעולם הבא. בגמרא בברייתא ר"ש בן מנסיא אומר באין הן לעוה"ב שנאמר ופדויי ה' ישובון פי' פדויי ה' דהיינו דור המדבר שנפדו ממצרים ישובון וכו'. ועיין בספר חן טוב פרשת חקת ד' רל"ד ע"ב:

ויאבדו מתוך הקהל לעולם הבא דברי ר' עקיבא. בגמרא בברייתא פליג ר' יהודא בן בתירא אר' עקיבא דהרי הן כאבידה המתבקשת ובאין לעוה"ב שכך אמר דוד על בני קרח תעיתי כשה אובד בקש עבדך:

ר' אליעזר אומר עליהם הוא אומר ה' ממית ומחיה וכו' והכין אמרו בזוהר פרשת כי תזריע ד' מ"ט:

עשרת השבטים אינם עתידין וכו' כתוב בספר חן טוב פ' נצבים ד' ש"א ע"ב וז"ל וקשה לי טובא למה דריש ר"ע לגנאי כיון שיש לדורשו לשבח הגם אם בברייתא פי' מדכתיב ויתשם ה' מעל אדמתם בעוה"ז וישליכם אל ארץ אחרת בעוה"ב א"כ קשה למה במשנה

הוכיח דרשתו מכיום הזה כיון שיש לדורשן לשבח כר"א וגם לר"א קשה מה ישיב בפסוק ויתשם וישליכם כפול לשון אלא ודאי הוא כמ"ש ר"ע בעוה"ז ובעוה"ב גם מ"ש בגמרא שבקי ר"ע לחסידותיה וכו' הרי הפסוק מסייעו ומקרא הוא דורש אכן נ"ל דכולהו דרשי קרא לשבח ולגנאי כיום הזה שחוזר ומאיר גם כיום הזה שהולך ואינו חוזר הא כיצד הולך ואינו חוזר לאותו דרך עצמו וחוזר ומאיר לבניהן אחריהן לעתיד גם לאותם שהחזיר ירמיה ומלך עליהם יאשיה האיר להם אפילתם שמקצתם חזרו ועל אותם שלא חזרו נדרש לגנאי מה היום הולך ואינו חוזר כך עשרת השבטים אינם חוזרין לעולם וז"ש ויתשם וכו' בעוה"ז וכו' וישליכם בעוה"ב זו דברי ר' עקיבא ור"א אמר שכיום הזה נדרש לשבח גם באותם שגלו שיאיר אפילתם הקב"ה כיום הזה שחוזר ומאיר ובהם נתקיים ב' הבבות מה היום הולך ואינו חוזר וכו' ומה היום חוזר ומאיר שגם אם לא חזרו כאחיהם מיד ונתקיים בהם הולך ואינו חוזר יחזור הקב"ה להאיר אפילתם לעתיד ומה שאמר הקב"ה ויתשם וכו' וישליכם וכו' דבר בב' פרטים שבהם על אותם שחזרו ומלך עליהם יאשיה אמר ויתשם ה' מעל אדמתם ולא נמשלו כיום הזה שאינו חוזר שהרי חזרו ועל אותם שלא חזרו אמר וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה שאינו חוזר גם הם לא חזרו ושוב הקב"ה יאיר אפילתם כיום הזה א"כ גם ר"א דריש קרא דויתשם וכו' וישליכם כמ"ש אלא שבהא פליגי ר"ע ור"א שר"ע דריש ויתשם וכו' וישליכם בעוה"ז ובעוה"ב באותו דור [שלא עלו] ותיבת כיום הזה לגנאי מה היום אינו חוזר אף הם אינם חוזרים לעולם ודרשת לשבח מה היום חוזר ומאיר באותם שהחזירם ירמיהו ולכן הוכיח במשנה כיום הזה מה היום חוזר ומאיר אף הם חוזרים שלא על כל עשרת השבטים וגם על בניהם אמר אלא דוקא כאותו דור שהרי כתוב כיום הזה שחוזר ומאיר כן יאיר להם לעתיד לכן אמר בגמרא ושניהם מקרא אחד דרשו שיכול לדרוש בכ"א ואדרבא מסתבר טפי טעמיה דר"א דדריש תיבת כיום הזה לשבח ולגנאי באדם אחד שגם אם לא חזרו כיום הזה יאיר הקב"ה להם אפילתם אבל לר"ע קשה שתיבה אחת דרשה בשתי כיתות דאותם שחזרו בימי ירמיה לשבח ובאותם שלא חזרו לגנאי משא"כ לר"א דדריש תיבת כיום הזה בכת אחת והכפל של ויתשם וכו' וישליכם וכו' בב' כיתות גם שם א' רז"ל כיום הזה עודם כיום הזה ברשעתם אכן אם שינו מעשיהם וישובו יגאלם הקב"ה עכ"ל ז"ל:

וישליכם אל ארץ אחרת בברייתא קאמר ר' עקיבא בהדיא דאין להם חלק לעוה"ב ופי' רש"י ז"ל דההוא עולם הבא היינו שלא יקבלם משיח עם שאר גליות לפי שספרו בגנות ארץ ישראל כי מטו לארץ ששמה שוש תרי [אמרי על חד תרין] ובדבר הזה נענשו מרגלים ורבי פליג עליה דר' עקיבא ואמר שבאין לעוה"ב ור"ש בן יהודה סבר אם עושין תשובה

גם הם יחזרו ויש להם חלק לעוה"ב וא"ר יוחנן בגמרא שבקיה ר' עקיבא לחסידותיה שרגיל לזכות את ישראל בעלמא גבי בני רשעי ישראל קאמר רבן גמליאל דאע"ג דקטנים הם אין באין לעוה"ב ור' עקיבא אמר באים שנאמר שומר פתאים ה' והכא גבי דור המדבר ועשרת השבטים קאמר דאין להם חלק וה"מ למדרש מקראי דמייתי בגמרא דיש להם חלק ובספר הפרפראות פרשת נצבים וישליכם אל ארץ אחרת למ"ד גדולה חסר יו"ד לומר שאין השלכה כזאת לעשרת השבטים ע"כ:

משנה ד

אנשי עיר הנדחת אין להם חלק לעוה"ב פירשו תוס' ז"ל בפ' נגמר הדין (סנהדרין ד' מ"ז) אליבא דרב יוסף דהתם דהא דאין להם חלק לעוה"ב ה"מ דלא איקטול אבל אם דנו אותם והרגום יש להם חלק לעוה"ב ע"כ ובזה מתיישב דהוו שוין אנשי עיר הנדחת לכל מחוייבי מיתת ב"ד דתנן בריש פירקין כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב ואפילו מחוייבים מיתת ב"ד כדפי' רעז"ל שם. הר"ר יהוסף ז"ל מחק מלות אין להם חלק לעוה"ב כן מצאתי בכל הספרים דל"ג אין להם חלק לעוה"ב וכן נ"ל עיקר וגרסת הדפוס נ"ל שהוא שבוש גמור דהא לא מייתי ראיה מקרא דיצאו אנשים שאין להם חלק לעוה"ב אלא נראה שחוזר לסדר המשנה שבפרק ואלו הן הנשרפין אמר ואלו הן הנהרגין הרוצח ואנשי עיר הנדחת ופי' שם דין הרוצח ולא פי' דיני עיר הנדחת ובא כאן לחזור ולפרש דין אנשי עיר הנדחת שהזכיר לעיל ע"כ גם כתב בס"א ל"ג מלות שנאמר ע"כ:

ועד שיודח רובה הא הודח חציה אינה נעשה [עה"נ] כמי שהודח מיעוטה דקתני בסיפא דהוו כיחידים כנלע"ד:

עד שיהיו מדיחיה וכו' ביד בפ"ד דהלכות עכו"ם סי' ב':

הדיחוה נשים וקטנים וכו' בגמרא בברייתא ממעטינן לכולהו מקרא דכתיב אנשים ולא נשים אנשים ולא קטנים יושבי עירם ולא יושבי עיר אחרת. לאמר נלכה וגו' שצריכין עדים והתראה לכל אחד ואחד דהכי משמע לאמר שצריך לומר לפנינו שכך אמרו נלכה ונעבדה ואין אמירה אלא בעדים אלמא צריך עדים לכל אחד ואחד שיעידו עליהם מה שאמרו וה"נ צריך התראה לכל אחד ואחד מהם ובגמרא בעי הואיל דצריכין עדים והתראה לכל אחד ואחד היאך נעשין רובם נדחים ועולא ור' יוחנן אמרי דנין וסוקלים דנין וסוקלים עד חציים דמחזיקינן להו כיחידים ומחציים ואילך נתברר הדבר למפרע שהודחו רובה והוו בסייף וממונם אבד ואי אתה רשאי למושכן למיתה חמורה מחציים ואילך ובמסקנא קאמר דמרבין להם בתי דינין ומעיינין בדיניהם ומסקינן להו לב"ד הגדול שבירושלים וגמרי להו לדינייהו וקטלי להו ופי' רש"י ז"ל מרבין להם בתי דינים לאו

משום דאין דנין שנים ביום אחד דהא אמרן בפ' נגמר הדין דבמיתה אחת דנין אלא משום דנפישי עדים לכל אחד ואחד ואין פנאי לחקור כל אחד ואחד ביום אחד מרבין להם בתי דינים כדי שתקובל עדותן ביום אחד ויגמר דין כולם ביום אחד כדי שלא יהא ענוי הדין ע"כ:

וצריכין שני עדים והתראה וכו' ביד פ"ד דכלכות עכו"ם סי' ה':

משנה ה

החמרת וכו' פ"ק דבבא בתרא דף ח:

העוברת ממקום למקום ונשתהתה שם שלשים יום משמע מפי' הרמב"ם ז"ל דגריס והעוברת בוי"ו ע"ש ועי' במ"ש בפ"ק דבב"ב סי' ה':

שנאמר החרם צריך למחוק מלת שנאמר:

מכאן אמרו וכו' רבוייא דכל קא דריש:

נכסי צדיקים שבתוכה ביד שם פ"ד סי' ז' ובגמרא דרשינן בברייתא ואת כל אשר בה לרבות נכסי רשעים שחוצה לה. וכתב רש"י ז"ל בכל דופתא דריש ר"ש טעמא דקראי ע"כ:

משנה ו

עושין לה רחוב ביד שם סי' ו' ומתני' ר' עקיבא היא ור' ישמעאל פליג עליה בברייתא דאם אין לה רחוב אינה נעשית עיר הנדחת ובהא פליגי דר' ישמעאל סבר רחוב דמעיקרא משמע ור' עקיבא סבר דהשתא נמי משמע. ואיתא לפלוגתייהו בגמרא בברייתא ובפ' נגמר הדין (סנהדרין דף מ"ה:)

היתה רחובה חוצה לה כונסין אותו לתוכה שנאמר אל תוך רחובה ואת כל שללה שללה ולא שלל שמים מכאן אמרו ההקדשות שבתוכה יפדו ותרומות ירקבו ומעשר שני וכתבי הקדש יגנזו כליל לה' אלהיך וכו' כצ"ל. וגם הר"ר יהוסף ז"ל הגיה כן בשם כל הספרים וגם מחק מלות אמר הקב"ה והגיה עוד אם אתה עושה דין בעיר הנדחת מעלה אני עליך כאילו אתה מעלה עולה כליל לפני ועיין במ"ש בשמו ז"ל בפ"ד דאבות סי' ט' ע"כ וביד ספ"ד דהלכות עכו"ם:

וכתבי הקדש יגנזו מתני' דלא כר' אליעזר דאמר כל עיר שיש בה אפילו מזוזה אחת אינה נעשית עיר הנדחת דכתיב ואבדתם את שמם מן המקום ההוא וסמיך ליה לא תעשו כן לה' אלהיכם ובמזוזה הואיל וכתוב בה אזכרות אי אפשר לשרפה משום קרא דלא תעשון כן ולזה אינה נעשית עיר הנדחת דלא אפשר לקיומי ושרפת באש וגו' וס"ל לר' אליעזר דעיר הנדחת לא היתה ולא עתידה להיות אלא נכתבה לדרוש ולקבל שכר:

והיתה תל עולם לא תבנה עוד לא תעשה אפילו גנות ופרדסים וכו' כצ"ל. והפירוש עוד דקרא דריש ליה ר' יוסי הגלילי לשון וָעֶד שלא תבנה לעולם לשום דבר לא לבנין בתים ולא לגנות ופרדסים ור' עקיבא ס"ל עוד כמו שהיתה מתחלה לא תבנה אבל נעשית היא גנות ופרדסים. ודומיא דדרשת ר' עקיבא אשכחן בברייתא בערכין בפ' אין מקדישין (ערכין ד' כ"ו) גבי לא יגאל עוד לכמות שהיתה אינה נגאלת להיות שדה אחוזה לפניו אבל נגאלת שתהא לפניו כשדה מקנה:

אבל נעשית גנות וכו' ביד בפ"ד דהלכות עכו"ם סי' ח':

ולא ידבק בידך מאומה מן החרם למען ישוב ה' מחרון אפו וגו' כך צ"ל:

שכל זמן שהרשעים וכו' מפרש רב יוסף בגמרא דהרשעים דהכא היינו גנבים פירש אם יגנבו וידבק בידם שום דבר מן החרם:

פרק יא

משנה א

אלו הן הנחנקין ביד ספט"ו דהלכות סנהדרין ס"א גרסי' ואלו בוי"ו:

המכה אביו ואמו בריש פרקין וילפינן לה מקרא דכתיב ביה מות יומת וכל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק ומדכתיב או באיבה הכהו בידו וימות ש"מ דכל היכא דאיכא בתורה סתם הכאה לאו מיתה היא ומכה אביו ואמו נמי הכאה בעלמא היא ונחנק עלי':

וגונב נפש מישראל ביד פ"ט דהלכות גניבה:

וזקן ממרא וכו' ובגמרא בברייתא מפיק אזהרה לגונב נפש מישראל מקרא דלא תגנוב דבר הלמד מענינו במה הכתוב מדבר בנפשות לא תרצח לא תנאף כל אלו חייבי מיתות ב"ד אף לא תגנוב בגניבה שיש בה מיתות ב"ד:

והבא על אשת איש ביד פ"א דהלכות איסורי ביאה סי' ו':

זה חומר במקלל בגמרא פריך וליתני נמי וחומר במכה מבמקלל שהמכה עשה בו שלא בעמך כבעמך דלא כתיב ביה בעמך משא"כ במקלל דכתיב ביה ונשיא בעמך לא תאר בעושה מעשה עמך וזה שעבר עבירה שחייב מיתה לאו עושה מעשה עמך הוא ואמאי לא תני האי חומרא דמכה ומשני קסבר תנא דמתני' מקשי' הכאה לקללה בקראי דבואלה המשפטים אע"פ שמקרא אחד מפסיק בינתים ותנא דברייתא בגמרא פליג עליה דלא מקשי' הואיל וקרא מפסיק בינתים ע"כ:

עד שיכניסנו וכו' מצאתי הגירסא ברד"ק ז"ל בשרש עמר עד שיכניסנו לרשותו וישתמש בו וימכרנו שנאמר וכו' ע"כ. וביד רפ"ה דהלכות ממרים וסימן ה' ובטור יו"ד סי' רמ"א:
הגונב את בנו וכו' ובקצת נוסחאות מצאתי דפוס הגונב את בנו ר' יוחנן בן ברוקא מחייב וחכמים פוטרין גנב מי שחציו עבד וחציו בן חורין ר' יוחנן בן ברוקא מחייב וחכמים פוטרין וכן הוא בירושלמי וכן הגיה הר"ר יהוסף ז"ל:
גנב מי שחציו וכו' ירושלמי דפסחים פ' האשה:

משנה ב

זקן ממרא ביד פ"א דהל' סנהדרין סי' ג' ובפ"א דהלכות ממרים סי' ב' ובפ"ג סי' ה' עד סוף הפרק:
שנאמר כי פלא במופלא שבב"ד הכתוב מדבר למעוטי תלמיד:
חזר לעירו וכו' ריש פ"ק דהוריות:
תלמיד שהורה לעשות פטור תוס' פ"ק דמכלתין דף י"ו. וראיתי שמחק הר"ר יהוסף ז"ל שלשה מלות יושב מן המשנה גם בסיפא הגיה כן לזה שעל פתח העזרה. גם הגיה בכל הבבות אם שמעו אמרו להם גם הגיה שבלשכת הגזית שמשם תורה יוצא לכל ישראל וכו' גם הגיה ושנה ולימד כדרך שהוא למוד:

משנה ג

חומר וכו' ביד בהלכות ממרים פ"ג סי' ט' וספ"ד. ואיתא בירושלמי פ"ק דברכות ועיין בא"ח סוף סי' ל"ו. ואמרינן תו בברייתא דהתם שזו דברי ר' ישמעאל ר' עקיבא אומר אינו צריך טט בכתפי שנים פת באפריקי שתים ע"כ. וכתוב בספר לבוש תכלת סוף סי' ל"ד ולהניח שני זוגות תפילין מסדר אחד שנוהגים בו דהיינו כדעת רש"י ז"ל והרמב"ם ז"ל דאין הויות כהדדי יש להסתפק אם יש בו משום בל תוסיף דשמא דומיא דציצית שיכול ללבוש כמה בגדים שיש ציצית בהם והה"נ תפילין וכן משמע מאמרם ז"ל בענין בל תוסיף כגון ה' פרשיות שבתפילין דמשמע הא ב' זוגות לית בהו משום בל תוסיף או נימא דה"ה שתי זוגות מסדר אחד ואינן דומה לציצית שכל כסות חייב בהן ואגב ה' מינים שבלולב אומר ג"כ ה' פרשיות שבתפילין ויש להחמיר שלא להוסיף כלל ע"כ:

משנה ד

אין ממיתין אותו לא בב"ד שבעירו אבל דנין אותו בב"ד שבעירו כמ"ש במשנה ה' פ"ק. ומה שפי' רעז"ל אם שאלו לב"ד שבלשכת הגזית ואמרו לו וחזר לעירו ושהה שם ימים רבים עד שגלתה סנהדרי גדולה ליבנה ואח"כ הורה כבתחלה וכו' הוא פי' רש"י ז"ל והקשו עליו תוס' ז"ל דסוף סוף כשממתינין עד הרגל היאך ממיתין הא כיון דגלתה

סנהדרין אין דנין דיני נפשות כדאמרינן בפ' היו בודקין וכי תימא דברגל חוזרים ב"ד הגדול ויושבים בלשכת הגזית אף לאחר שגלו ואז דנין אותו חדא דא"כ משכחת ליה לריב"ז דהוה בסנהדרין ובפ' היו בודקין לא משמע הכי ועוד מאי ענוי יש הא אין שייך ענוי הדין אלא כשמשהין אותו אחר גמר דינו כדמוכח וכו' ופי' ר"ת דמיירי כשנגמר דינו קודם שגלתה סנהדרין ע"כ:

שנאמר וכל העם ישמעו צריך להשמיע מיתתו לרבים שלא יעשה אדם עוד כן:

וכותבין ושולחין בברייתא דבגמרא אמר להם ר' יהודה וכי נאמר יראו וייראו והלא לא נאמר אלא ישמעו וייראו:

איש פלוני בן איש פלוני נתחייב מיתה בב"ד כך צ"ל. וביד פי"ב דהלכות סנהדרין סי' ד' וספ"ג דהלכות ממרים. והקשה הרב ר' אליה מזרחי ז"ל בפרשה שופטים וא"ת מ"ש הכא גבי זקן ממרא דפי' רש"י מכאן שממתינים עד הרגל כר' עקיבא ומ"ש גבי בן סורר ומורה דפי' רש"י ז"ל וכל ישראל ישמעו וייראו מכאן שצריך הכרזה בב"ד פלוני נסקל על שהיה בן סורר ומורה ר' יהודה. וי"ל שגם ר' עקיבא מודה שצריך הכרזה דאל"כ מה הועילו חכמים המתנה זו שממתינים אותו עד הרגל אם לא יכריזו בב"ד להודיע ענייניו לעם אבל המחלוקת שבינו ובין ר' יהודה אינה אלא בהמתנה שר' עקיבא אומר שצריך להמתין עד הרגל ור' יהודה אומר אין מענין דינו של זה אלא ממיתין אותו מיד וכותבים ושולחים בכל מקום שהרי הרמב"ם שפסק לגבי זקן ממרא כר' עקיבא שממתינין אותו עד הרגל כתב אח"כ וד' צריכין הכרזה שהרי בכולן נאמר וכל ישראל והאחד מהן זקן ממרא:

משנה ה

נביא השקר וכו' ביד פ"ה דהלכות ע"ז סי' ז' ק':

המתנבא מה שלא שמע כגון צדקיה בן כנענה:

ומה שלא נאמר לו כגון חנניה בן עזור:

מיתתו בידי אדם מחק הרי"א ז"ל שלש מלות הללו:

הכובש את נבואתו כגון יונה בן אמתי וביד בהלכות יסודי התורה פ"ט סי' ב' ג':

והמוותר על דברי הנביא כגון חבריה דמיכה שלא אבה להכותו: וכתוב בספר כתר תורה שחבר החכם הר"ר דוד ויטאל ז"ל במצות לא תעשה סי' י' דכאן בפירוש המשנה לא פירש [הרמב"ם] רק הענין לבד אבל במשנה תורה בסוף הלכות יסודי התורה כשידוקדקו דבריו ז"ל נראה שכוונתו לפרש המוותר על דברי הנביא שר"ל מי שמדקדק אחריו ביותר לנסותו אם נביאותו אמת ולכן כתב שם ואסור לנסותו יותר מדאי וכו' דשם פירש פירוש הענין ומשמעות התיבה ע"כ:

ונביא שעבר על דברי עצמו כגון עדו הנביא ששמע לדברי נביא השקר וחזר ואכל ושתה עמו ומוותר על דברי הנביא בנביא מוחזק משמע מן הגמרא:

משנה ו

המתנבא בשם ע"ז כגון נביאי הבעל. וביד בפ"ה דהלכות ע"ז סי' ו':

הבא על אשת איש פרק נערה דף מ"ט דייקינן מדקתני כיון שנכנסה לרשות הבעל ולא תנא בה נכנסה לחופה ש"מ נכנסה לרשות הבעל בעלמא דהיינו מסר האב לשלוחי הבעל אע"פ שלא נכנסה לחופה שעדיין היא בדרך אם זנתה הרי זו בחנק דתו לא קרינן בה בית אביה:

שכל הזוממין וכו' ס"א שכל המוזמין. אכן הרי"א כתב הזוממין מצאתי בכל הספרים ואיתא ברישׁ פ"ק דמכות ופי' שם רש"י ז"ל כלומר אין להם לצפות מיתה אחרת אלא משכימין לאותה מיתה שנגמר בה דינו של נידון ע"כ. וכתבו שם תוס' ז"ל פי' רש"י ז"ל שאין להם נס והמלטה וקשה דמאי קמ"ל פשיטא ובכתובות פי' שרוצה לומר מקדימין שלא יענו הדין וגם זה קשה דמאי קמ"ל פשיטא לכך פי' ר"י מקדימין ה"פ ודאי אתה צריך להמיתו במיתה שהמיתו אבל אם ודאי אינו יכול אפילו הכי נמיתם בכל מיתה שנוכל כדתניא הכה תכה ע"כ:

חוץ מזוממי בת כהן מפיק לה מברייתא בגמרא מדאמר קרא ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו למה לי למכתב תו לאחיו אלא משום דכל הזוממין ובועליהם כיוצא בהם אבל בת כהן אמר קרא היא מחללת ודרשינן היא בשריפה ואין בועלה בשריפה זוממיה אינו יודע אם לבועל הוקשו ובחנק אם לה הוקשה ובשריפה כשהוא אומר לעשות לאחיו לאשמועינן לאחיו ולא לאחותו וכל היכא דבעדות מחייבינן איש ואשה ודינם חלוק כי הכא לו הוקשו וביד רפי"ח דהלכות עדות וס"פ עשרים:

סליק פירקא. וסליקא לה מסכת סנהדרין